

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav germánských studií

Nederlandistika

Diplomová práce

Lenka Somolová

Způsoby překladu a typologie ekvivalencí použitých při překladu

belgických a nizozemských reálií do češtiny

Translation procedures and typology of equivalences used when translating

Belgian and Dutch culture-specific items into the Czech language

Praha 2012

Prof. PhDr. Jana Rakšányiová, CSc.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě vyjádřila poděkování paní profesorce PhDr. Janě Rakšányiové, CSc., za cenné rady při vedení mé diplomové práce a Mgr. Janě Pellarové za seznámení s kontextem vzniku zkoumaných překladů.

Prohlašuji,
že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně,
že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu
a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného
nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. dubna 2012

Lenka Somolová

ANOTACE

Název práce:	Způsoby překladu a typologie ekvivalencí použitých při překladu belgických a nizozemských reálií do češtiny
Autor:	Lenka Somolová
Instituce:	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Obor:	Nederlandistika
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Jana Rakšányiová, CSc.
Počet stran:	115
Počet stran v příloze:	51
Rok obhajoby:	2012
Klíčová slova:	národní specifika, kulturní reálie, Belgie, Nizozemsko, překladatelské postupy, koloritová složka

Diplomová práce je příspěvkem k výzkumu překladu národních specifik a reálií. Zabývá se překladatelskými postupy užitými v překladech děl *Belgický labyrint* a *Moje Nizozemsko*. Praktická část zkoumá jednotlivé převody belgických a nizozemských reálií. Výsledky provedené analýzy mají ukázat typické překladatelské postupy pro jednotlivé předmětné kategorie a vývoj překladatelské strategie.

ABSTRACT

Title:	Translation procedures and typology of equivalences used when translating Belgian and Dutch culture-specific items into the Czech language
Author:	Lenka Somolová
Department:	Charles University in Prague, Faculty of Arts
Study program:	Netherlandistics
Supervisor:	Prof. PhDr. Jana Rakšányiová, CSc.
Number of pages:	115
Attachments:	51 pages
Year:	2012
Key words:	Culture-specific items, Belgium, Netherlands, translation procedures, exoticising components.

The thesis is a contribution to the field of cultural translation. It is focused on translation procedures used in translated books *Belgický labyrint* and *Moje Nizozemsko*. The practical part investigates single transfers of Belgian and Dutch cultural specifics. Obtained results are expected to reveal the typical translation procedures within the particular topics and moreover the translation strategy.

Obsah

Úvod.....	9
I. Teoretická část	11
1. Geert van Istendael, charakteristika děl <i>Het Belgisch labyrint</i> a <i>Mijn Nederland</i> a jejich recepcí v belgickém a nizozemském prostředí	11
1.1. Autor	11
1.2. Dílo <i>Het Belgisch labyrint</i>	12
1.3. Belgické a nizozemské kritiky díla <i>Het Belgisch labyrint</i>	15
1.4. Dílo <i>Mijn Nederland</i>	15
1.5. Nizozemské kritiky díla <i>Mijn Nederland</i>	17
2. Charakteristiky děl v českém překladu a recepcí v českém prostředí	19
2.1. Kulturní kontext a české prostředí překladů nizozemské literatury	19
2.2. Český překlad díla <i>Belgický labyrint</i>	21
2.2.1. Paratextová charakteristika překladu díla <i>Belgický labyrint</i>	22
2.2.2. Kritiky a ohlasy překladu díla <i>Belgický labyrint</i>	23
2.3. Český překlad díla <i>Moje Nizozemsko</i>	25
2.3.1. Paratextová charakteristika překladu díla <i>Moje Nizozemsko</i>	25
2.3.2. Kritiky a ohlasy díla <i>Moje Nizozemsko</i> v českém prostředí	26
3. Teorie překladu národních specifíků a kulturních reálií	28
3.1. Národní specifika a reálie	28
3.2. Přehled překladatelských postupů	34
3.3. Teorie ekvivalence	35
3.4. Problematika přeložitelnosti a překladatelský pesimismus	38
3.5. Nestandardní jazykové prvky	39
3.6. Ediční aparát	41
3.7. Klasifikace národních specifíků a reálií	42
II. Praktická část	48
4. Analýza zvolených překladatelských postupů v díle <i>Belgický labyrint</i>	49
4.1. Zeměpisné reálie	49
4.2. Etnografické reálie	53
4.2.1. Etnonyma	53
4.2.2. Pojmenování osob podle příslušnosti k místu	54
4.2.3. Jídlo a nápoje	55
4.2.4. Bydlení, architektura	55

4.2.5.	Umění.....	56
4.2.6.	Svátky a zvyky	57
4.2.7.	Životní styl	58
4.2.8.	Kulturně-jazykové reálie.....	58
4.3.	Společensko-politické reálie	61
4.3.1.	Úřady, instituce	61
4.3.2.	Administrativně-teritoriální uspořádání, územní jednotky	62
4.3.3.	Urbanismus, infrastruktura.....	64
4.3.4.	Politický systém, politické strany a hnutí.....	64
4.3.5.	Odbory	65
4.3.6.	Podnikatelské subjekty.....	66
4.3.7.	Sociální a zdravotní systém.....	66
4.3.8.	Vzdělávací systém, školní zařízení	67
4.3.9.	Náboženství.....	67
4.3.10.	Dějepisné reálie	68
4.3.11.	Média	71
4.3.12.	Významné osobnosti	72
4.4.	Jazykové reálie	72
4.4.1.	Vlastní jména	72
4.4.2.	Přezdívky	73
4.4.3.	Slang.....	73
4.4.4.	Dialekt.....	74
4.4.5.	Jiné nestandardní jazykové reálie.....	74
4.5.	Ediční aparát	75
5.	Analýza zvolených překladatelských postupů v díle <i>Moje Nizozemsko</i>	77
5.1.	Zeměpisné reálie	77
5.1.1.	Toponyma	77
5.1.2.	Přírodní a zeměpisné útvary.....	79
5.1.3.	Objekty vzniklé lidskou činností.....	80
5.2.	Etnografické reálie	81
5.2.1.	Etnonyma	81
5.2.2.	Pojmenování osob podle příslušnosti k místu	81
5.2.3.	Jídlo a nápoje	81
5.2.4.	Oděvy.....	83
5.2.5.	Bydlení, architektura	84

5.2.6.	Umění.....	84
5.2.7.	Svátky a zvyky	86
5.2.8.	Životní styl	87
5.2.9.	Kulturně-jazykové reálie.....	88
5.2.10.	Technologie, dopravní prostředky.....	91
5.2.11.	Míry, váhy, peněžní jednotky.....	91
5.3.	Společensko-politické reálie	91
5.3.1.	Úřady, instituce	92
5.3.2.	Administrativně-teritoriální uspořádání, územní jednotky	92
5.3.3.	Urbanismus, infrastruktura.....	93
5.3.4.	Politický systém, politické strany a hnutí.....	93
5.3.5.	Podnikatelské subjekty.....	95
5.3.6.	Vzdělávací systém, školní zařízení	95
5.3.7.	Náboženství.....	96
5.3.8.	Dějepisné reálie.....	97
5.3.9.	Média	97
5.3.10.	Významné osobnosti	99
5.4.	Jazykové reálie	99
5.4.1.	Vlastní jména	99
5.4.2.	Přezdívky	100
5.4.3.	Slang.....	100
5.4.4.	Dialekty	101
5.4.5.	Jiné nestandardní jazykové reálie.....	101
5.5.	Ediční aparát	102
5.6.	Reakce na recenze a kritiky.....	103
	Závěr	104
	Resumé.....	109
	Summary	110
	Bibliografie	111
	Přílohy	

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá problematikou překladu nizozemských a belgických národních a kulturních specifik do českého jazyka. Problematika překladu národních a kulturních reálií je nedílnou součástí překládání a je zmiňována i v prvních teoretických spisech o překládání. V průběhu dějin překladu se objevilo několik rozdílných přístupů k této problematice a většina významných teoretiků se ve svých dílech překladem národních specifik a reálií alespoň částečně zabývala. Překlady belgických a nizozemských reálií budeme čerpat z publikací *Het Belgisch labyrint* (*Belgický labyrint*) a *Mijn Nederland* (*Moje Nizozemsko*). Zajímat nás bude pouze překlad belgických a nizozemských reálií v současnosti.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. První kapitola teoretické části je zaměřena literárně-kriticky. Představíme v ní autora a jeho díla *Belgický labyrint* a *Moje Nizozemsko*, ze kterých jsme čerpali excerpta. Kapitola o originálech bude zaměřena na obsahovou stránku děl a na jejich recepci v belgickém a nizozemském prostředí. V kapitole o překladech se budeme nejprve zabývat dobovým kulturním kontextem překladů z nizozemského jazyka v českém prostředí. Stručně představíme dějiny překladu nizozemských děl do češtiny a uvedeme nejvýznamnější české překladatele a překladatelky. Také se pokusíme popsat, do jaké míry měl český čtenář povědomí o nizozemské a belgické kultuře v době překladu obou děl. Poté budeme analyzovat samotné překlady se zaměřením na paratext překladů a na ohlasy, které překlady vyvolaly v českém prostředí. Druhá kapitola se zabývá samotnou teorií překladu národních specifik a reálií. Pojmy národní specifikum a reálie budeme definovat a dále uvedeme poznatky významných teoretiků o překladu reálií a překladatelské postupy, které navrhuji. Probereme také jednotlivé klasifikace národních specifik a reálií a zvolíme kategorie, které budou vyhovovat pro naše další zkoumání.

Praktická část popisuje samotný výzkum. Budeme pracovat s excerpty, která jsme získali z výše jmenovaných děl. Excerpta rozřadíme do předmětných kategorií a provedeme kvalitativní i kvantitativní analýzu. V každé předmětné kategorii uvedeme několik příkladů překladatelských postupů, které jsou pro danou kategorii typické. Dále uvedeme zajímavé převody, které se tendenci vymykají, a ty podrobně popíšeme.

V rámci kategorií si budeme také všimnout nejčastějších překladatelských postupů, které překladatelka zvolila, a vyhodnotíme je kvantitativně. Na závěr výzkumu porovnáme překlady a nejpočetnější překladatelské postupy vzájemně. Budeme si všimnout kvalitativních a kvantitativních změn mezi překlady a popíšeme vývoj překladatelské strategie. K výzkumu budeme přistupovat na základě dvou stanovených hypotéz:

1. Překladatelská strategie v prvním překladu chce především docílit pochopení významu národních specifik a tomu také přizpůsobí překladatelské postupy.
2. V překladu díla *Moje Nizozemsko* se překladatelská strategie bude lišit, sníží se počet naturalizačních překladatelských postupů ve prospěch zachování koloritové složky.

Cílem práce je popsat a analyzovat využití překladatelské postupy v překladech děl *Belgický labyrint* a *Moje Nizozemsko* a vyvodit z nich vývoj překladatelské strategie pro literární díla s vysokým počtem národních specifik a reálií. Dále si práce klade za cíl poskytnout seznam překladatelských postupů, které se nejčastěji objevují v konkrétních předmětných kategoriích, a navrhnout, jakým způsobem řešit překlad nizozemských a belgických reálií v určitém kontextu. Tato práce může být inspirací pro začínající překladatele a mohla by částečně přispět k zmapování tradice překladu belgických a nizozemských reálií do češtiny.

I. Teoretická část

1. Geert van Istendael, charakteristika děl *Het Belgisch labyrint* a *Mijn Nederland* a jejich recepce v belgickém a nizozemském prostředí

1.1. Autor

Geert van Istendael, celým jménem Geert Maria Martius Julianus Vanistendael, je výraznou postavou současného belgického a nizozemského kulturního života. Jeho díla vzbuzují zájem čtenářů a kritiků nejen v rodné Belgii, ale také v Nizozemí. V poslední době mnoho Van Istendaelových děl vychází v nizozemských nakladatelstvích. Jeho díla, především námi studovaná díla *Het Belgisch labyrint* (*Belgický labyrint*) a *Mijn Nederland* (*Moje Nizozemsko*), jsou překládána do mnoha jazyků. Van Istendael je uznávaným básníkem, spisovatelem, novinářem a překladatelem.

Geert van Istendael se narodil 29. března 1947 v Belgii v katolické rodině. Část dětství prožil v nizozemském Utrechtu. Vysokoškolské vzdělání získal na Katolické univerzitě v Lovani, kde studoval obory sociologie a filozofie. Od roku 1979 až do roku 1993 pracoval Van Istendael jako novinář a moderátor zpráv pro belgické rádio a televizi. Specializoval se na reportáže o politickém dění v Belgii, o architektuře a urbanistické výstavbě v Bruselu a také o Německu. Získané znalosti a zkušenosti z těchto oblastí Van Istendael uplatňuje dále ve svých dílech.

Od roku 1993 se Geert van Istendael naplno věnuje literární činnosti, která je velmi rozsáhlá. Zpočátku autor publikoval básnické sbírky, např. *Bomen wijzen niet maar wuiven* (1978), *De iguanodons van Benissart* (1983) a sloupky a fejetony v novinách i v knižní podobě. Nejvíce se ovšem proslavil svými sborníky esejů o Belgii, Bruselu a později také o Nizozemsku a Německu: *Belgický labyrint* (*Het Belgisch labyrint*, 1989, č. 1998), *Ubohý Brusel* (*Arm Brussel*, 1992), *Moje Nizozemsko* (*Mijn Nederland*, 2005, č. 2007), *Moje Německo* (*Mijn Duitsland*, 2007). Van Istendael píše také povídky a romány, např. *Altropsodie* (1997), *De zwarte steen* (2003) a rovněž se věnuje překladatelské činnosti, především z němčiny. Jeho dílo je z velké části prodchnuto neutuchajícím zájmem o Belgii, její historii, politickou a společenskou

situaci. Geert van Istendael podporuje a propaguje mezinárodní a mezikulturní dialog. Svými eseji přispívá ke vzájemnému pochopení jednotlivých zemí na území Beneluxu. Geert van Istendael dosud získal několik vlámských literárních ocenění, například cenu Geuzenprijs v roce 1995 a Literární cenu vlámské komunity v roce 2004.

1.2. Dílo *Het Belgisch labyrint*

Het Belgisch labyrint je velmi úspěšný titul, který se do současnosti dočkal sedmnácti vydání a několika přepracování. První vydání vyšlo v roce 1989 s podnázvem *De schoonheid der wanstalgheid* (Krásy ošklivosti). V roce 1993 vyšlo deváté přepracované vydání, které dostalo nový podnázev *Wakker worden in een ander land* (Probuzení v jiné zemi). Tento nový podnázev odkazuje na smrt krále Boudewijna, která podle Geerta van Istendaela znamenala konec jedné epochy belgických dějin. Zatím poslední vydání díla, které je opět přepracované, vyšlo v roce 2010.

Záměrem této publikace bylo seznámit čtenáře s historií a kulturním prostředím Belgie a povahou belgického národa. *Het Belgisch labyrint* by se dal nazvat příručkou pro cizince k pochopení Belgie. Prvotně bylo dílo zamýšleno pro Nizozemce, aby mohli proniknout do oné belgické záhady (Jansen:2011). Pro velký úspěch byla tato publikace také přeložena do mnoha cizích jazyků (např. angličtina, francouzština, němčina, čeština, maďarština a další). Autor napsal 19 esejí, ve kterých pojednává o dějinách Belgie, objasňuje složitou belgickou politickou scénu a kulturní specifika belgického státu. Kniha je rozdělena do několika tematických oddílů a podrobněji do kapitol. Většina kapitol obsahuje ve velké části informativní složku, která je v různé míře doplněna o složku expresivní. Autor, který zná Belgii do těch nejmenších detailů, doplňuje text místy ironickými či humornými poznámkami a díky tomu *Het Belgisch labyrint* přesahuje populárně-naučný styl.

Het Belgisch labyrint je rozdělen do následujících tematických oddílů: dějiny Belgie, jazyková problematika a belgická společnost a politická scéna. Úvodní kapitola je odlišná od dalšího textu, protože je výrazně expresivní. Pomocí kontrastů autor vyjmenovává rysy Belgie, pro které si svou zemi velmi cení, a zároveň v každém paragrafu dodává, proč kvůli těmto rysům svou zemi nenávidí. Ukazuje klady a zápory v oblastech jako bydlení a architektura, jazyková problematika a dialekty, charakterové vlastnosti Belgičanů, belgická politika, gastronomie, umění a památková péče a vlastenectví.

Oddíl o dějinách má zřetelnou populárně-naučnou funkci. V prvních dvou kapitolách autor poskytuje přehled důležitých historických událostí od konce 16. století a ukazuje, jak tyto události ovlivnily vývoj Belgie. V kapitole Přehled se autor především věnuje vzniku Belgie, první a druhé světové válce, boji za jazykovou rovnoprávnost vlámského jazyka, belgické koloniální politice a politickému vývoji po druhé světové válce. V druhé kapitole IJzerské procesí autor vysvětluje vznik a historii památníku IJzerská věž neboli Memoriál vlámské emancipace. Také se věnuje boji belgické armády za první světové války a vzniku vlámských politických hnutí za rovnoprávnost vlámského jazyka. Poslední kapitola je věnována belgickému odboji a kolaboraci za první a druhé světové války. Van Istendael udává a analyzuje důvody, proč a do jaké míry Valoni a Vlámové kolaborovali a co kolaborací chtěli získat. Podobně se také věnuje odboji, pronásledování Židů za druhé světové války a především pomoci ze strany belgických obyvatel. Oddíl o dějinách obsahuje velkou řadu belgických historických, zeměpisných a politických reálií a mnoho vlastních jmen, jmen historických postav a názvů historických událostí.

V oddíle o jazyce Van Istendael vysvětluje složitou jazykovou situaci v Belgii. Ve všech kapitolách poukazuje na nadvládu francouzského jazyka nad vlámským jazykem, která panovala v minulosti a přetrvává v některých ohledech i v současnosti. V kapitole Jazyková hranice autor vysvětluje důležitou belgickou reálii tzv. „jazykovou hranici“, popisuje stanovení zeměpisné jazykové hranice a rozdělení Belgie na jednojazyčné (až na několik výjimek) správní celky. V kapitole Nizozemština Van Istendael ukazuje, že je vlámský jazyk samostatný jazyk, a postupně představuje širokou škálu belgických dialektů s konkrétními příklady rozdílné výslovnosti a slovní zásoby. Geert van Istendael také zmiňuje dva nové vlámské sociolekty, tzv. parcelovou nizozemštinu (vlastní termín Geerta van Istendaela) a belgický byzantský styl. Dále se věnuje dvojjazyčné situaci v Bruselu a jeho předměstí, valonské části Belgie a německé menšině, která v Belgii žije. Tento oddíl je nasycen především belgickými jazykovými specifiky. Jsou zde výpovědi v nářečí, fonetické přepisy dialektů a také zeměpisné a historické reálie.

Třetí oddíl *Belgického labyrintu* nese název Labyrint. V první kapitole Krása ošklivosti autor pojednává o belgickém urbanismu a jeho vývoji, infrastruktuře a vztahu Belgičanů ke svým domům. Velkým tématem této kapitoly je rovněž prostorové uspořádání. Čtenář se mimo jiné dočte o typickém zvyku Belgičanů soustavně domy

přestavovat. Ovšem četnými přístavbami z různých stavebních materiálů domy podle Geerta van Istendaela získávají jeden zvláštní belgický ráz – ošklivost.

V další kapitole Geert van Istendael věnuje prostor jednotlivým náboženským a ideologickým vyznáním, která jsou v Belgii praktikována. Tradičně je Belgie silně náboženská a v minulosti se belgická společnost rozdělovala podle víry na uzavřené a soběstačné celky. Autor se neomezil pouze na katolickou a protestantskou církev, ale zahrnul také tzv. „volnomyšlenkáře“, židovskou obci, muslimskou menšinu i svobodné zednáře. Římsko-katolické církvi autor přisuzuje v Belgii monopol. Po dlouhá staletí katolická církev ovládala náboženský a společenský život, vzdělání a silně zasahovala do státních záležitostí.

Kapitolu o politickém systému Belgie Geert van Istendael otevírá poučením o současném vládnoucím královském rodu a zmiňuje poslední dva krále Alberta I. a krále Boudewijna. Autor se dále zabývá volebním systémem a popisuje fungování vlámské a francouzské správní jednotky a vlámského a francouzského společenství, které jsou pro Belgii specifické. V další kapitole Geert van Istendael představuje belgickou politickou scénu a poukazuje na stranickost, která charakterizuje státní správu. Se stranickostí souvisí jeden zvláštní rys belgické politiky. Významní politici pořádají pravidelně v kavárnách neformální schůzky s občany a získávají si tím velkou popularitu. Následně autor podrobně představuje jednotlivé politické strany: liberální stranu Strana svobody a pokroku (Partij voor Vrijheid en Vooruitgang) a valonskou liberální stranu (Parti de la Liberté et du Progrès), socialistické strany Socialistische Partij a valonský protějšek Parti socialiste, křesťanskou lidovou stranu (Christelijke Volkspartij), Lidovou unii (Volksunie), strany zelených Agalev a Ecolo a také Vlámský blok. Autor také věnuje samostatnou kapitolu odborům, které mají v Belgii velkou tradici, a rovněž vysvětluje belgický systém vyplácení podpory v nezaměstnanosti, tzv. „razítkování“. V kapitole s názvem Belgie Geert van Istendael podrobně popisuje vlivnou skupinu Société Générale, která hrála v belgických moderních dějinách důležitou roli. V kapitolách o politickém systému, politických stranách a odborech se vyskytuje mnoho názvů politických stran, názvů odborů a jiných reálií ze společensko-politické oblasti. Na závěr knihy Geert van Istendael připojil bibliografické poznámky s komentářem a jmenný rejstřík.

1.3. Belgické a nizozemské kritiky díla *Het Belgisch labyrint*

Jak jsme již zmínili, *Het Belgisch labyrint* měl velký úspěch v Belgii i v Nizozemsku. Doposud vyšlo 17 vydání a recenzenti tento titul řadí mezi klasická díla belgické literatury. Geert van Istendael třikrát knihu přepracoval, protože mu záleží na tom, aby jeho dílo bylo stále aktuální. Každé nové přepracování bylo literárními kritiky vítáno a znovu upoutalo jejich pozornost. K dílu *Het Belgisch labyrint* se vyjadřují belgičtí i nizozemští literární kritici a jejich kritiky vycházejí v belgickém i nizozemském tisku.

Literární kritici si především cení Van Istendaelových fundovaných znalostí historie belgického státu a belgického prostředí. Uznávají, že Van Istendael je skutečným odborníkem v oblasti dějin, architektury, současné politiky a velmi složité belgické jazykové problematiky. Titul obecně nese charakteristiku odborné politické a sociologické publikace.

Ve všech recenzích je také vyzdvihován autorův lehký a čtivý styl. Právě díky stylu je dílo *Het Belgisch labyrint* čtenářům přístupné a je úspěšnější než jiné historické publikace. Geert van Istendael své eseje obohacuje místy ironickými a humornými poznámky. V recenzi *Sire, il y a encore un Belge* (Desmet, 2001) je autor popisován jako nadšený vlastenec Belgičan, nacionalistický Vlám a zároveň obdivovatel Valonů i německy hovořící části Belgie. Mnoho kritiků se shoduje, že Geert van Istendael je ve svém díle nestranný. Místy kritizuje Vlány, místy Valony a stejně tak pro Flandry, Valonsko a Východní kantony nachází v mnoha ohledech obdiv.

1.4. Dílo *Mijn Nederland*

Druhé dílo, které posloužilo pro výběr excerpt, je sbírka esejů *Mijn Nederland*. Ačkoli je autor stejný, *Mijn Nederland* se v mnohém od díla *Het Belgisch labyrint* liší. Dílo *Mijn Nederland* vyšlo v nizozemském nakladatelství Uitgeverij Atlas, kde navazovalo na několik dříve vydaných děl s podobným názvem: *Mijn België* (Má Belgie), *Mijn Frankrijk* (Moje Francie), *Mijn Marokko* (Moje Maroko)). *Mijn Nederland* je žánrově různorodým souborem esejí, rozhovorů, vyprávění a úvah, které popisují především osobní dojmy a postřehy autora spojené s Nizozemskem. Van Istendael psal publikaci *Het Belgisch labyrint* jako odborník na belgickou politickou scénu a na belgickou společnost a předmět své knihy znal dokonale. K dílu *Mijn*

Nederland autor přistupoval záměrně odlišně. Jak sám v několika recenzích uvádí, řekl si, že Nizozemsko je určitě ta nejexotičtější země v Evropě: „Mijn uitgangspunt voor dit boek was: Nederland is het meest exotische en raarste land van heel Europa.“ (Herman, Brumage, 2005). Geert van Istendael se do Nizozemska na přechodnou dobu přestěhoval, dva roky sledoval politické a kulturní nizozemské dění, četl nizozemský denní tisk, věnoval se poznávání nizozemské kultury, literatury a také celé Nizozemsko procestoval. Po tomto pečlivém výzkumu terénu vznikla kniha *Mijn Nederland*.

Tato publikace vznikla za jiným účelem než *Het Belgisch labyrint*. Zatímco *Het Belgisch labyrint* lze řadit mezi věcnou literaturu s politickým a sociologickým zaměřením, *Mijn Nederland* má méně naučný charakter a také je žánrově rozmanitější. Geert van Istendael místy také pojednává o dějinách Nizozemska, ale text nemá již takovou informační a analytickou hloubku jako kapitoly v knize *Het Belgisch labyrint*. Styl obou děl se také liší. V díle *Mijn Nederland* se setkáme s krátkými kapitolami a typickým esejistickým žánrem. Eseje se od sebe stylově různí, ale obecně je spojuje lehký, zábavný styl, místy humorný nebo ironický. V některých kapitolách autor vypráví zajímavé příhody, v jiných představuje svůj názor a některé kapitoly vznikly přepsáním dialogu. Čtenář také nalezne kapitolu, která se skládá z výběru úryvků nizozemských básní, nebo text, který je jazykovou hrou a hádankou. Koncept díla *Mijn Nederland* napodobuje encyklopedii. Jednotlivé eseje jsou seřazeny abecedně podle názvu. Na jejich konci čtenář najde odkaz na další texty, které pojednávají o podobném tématu. Knihu lze tedy číst několika způsoby: abecedně od začátku do konce, nebo přeskakovat tematicky z jedné eseje na druhou podle momentálního zájmu čtenáře.

Tematicky se knihy podobají. Geert van Istendael se například věnuje historii Nizozemí, jmenovitě roku 1830, kdy zaniklo Spojené království nizozemské, dále druhé světové válce, pronásledování Židů, kolaboraci a odboji. Autor se také zabývá nizozemskou společností a jejím problémům. V kapitolách Alochtoni a Xenofobie ukazuje na přílišnou a falešnou nizozemskou toleranci. V kapitole Alochtoni dává prostor samotným alochtonům, aby se k problémům spojeným s přistěhovalci vyjádřili. V eseji Xenofobie autor hovoří o vraždě Thea van Gogha a šoku, který tento čin v nizozemské společnosti způsobil. Oproti dílu *Het Belgisch labyrint* autor vynechal podrobný popis politické scény a církví, které v Nizozemsku působí. V souvislosti

s náboženstvím zmiňuje reformovanou církev a Reformační deník (Reformatorisch Dagblad), kterému přisuzuje mnoho kvalit, a také valonskou církev.

Dalším velkým tématem je nizozemská literatura a nizozemština. Autor věnuje jednu kapitolu ukázkám nizozemských básní a také vypráví o dětské literatuře Willema Gerrita van de Hulsta a o školních učebnicích s postavami Ot a Sien. Van Istendael dále uvádí autory, kterých si váží např. Nescia, Godfrieda Bomanse a Martena Toondera. Autor se také věnuje nizozemštině a jejím dialektům. Poukazuje na změny v nizozemštině způsobené nedbalou výslovností a jako příkladnou a krásnou podobu nizozemského jazyka uvádí nizozemštinu zpěváka Boudewijna de Groota.

Autor se také snažil zachytit nizozemskou identitu. Charakterizuje ji především panujícím konformismem, který ovšem Nizozemci vnímají jako individualismus, vysokou mírou ztotožnění se státní správou a velkou mírou sebevědomí. Na jiných místech poukazuje na falešnou a přehnanou toleranci, nedostatek taktu a v několika případech na překvapující naivitu. Několik esejů je také věnováno typickým nizozemským symbolům a klišé. Autor seznamuje čtenáře s historií tulipánů v Nizozemsku, hovoří o kráse větrných mlýnů, o dřevácích a sýrech. Geert van Istendael představuje pomocí podrobné a velmi odborné studie typický nizozemský pokrm masové kuličky, vypráví historii výroby jeho oblíbené pálenky Beerenburg a seznamuje čtenáře s výrobou holandského sýra. Geert van Istendael také čtenáře provází nizozemskou architekturou, vybranými městy a několika typickými malými nizozemskými podniky.

Mijn Nederland je tematicky širší a různorodější než dílo *Het Belgisch labyrint*. Podle krátkého obsahu knihy můžeme konstatovat, že autor skutečně vybral mnoho nizozemských zvláštností a zajímavostí. Národní a kulturní reálie, se kterými jsme se v této knize setkali, jsou také mnohem různorodější a zasahují celou škálu předmětných kategorií. V závěru knihy poskytuje spisovatel stejně jako v knize *Het Belgisch labyrint* bibliografický seznam.

1.5. Nizozemské kritiky díla *Mijn Nederland*

Sbírka esejů o Nizozemsku napsaná významným belgickým novinářem a spisovatelem byla pro nizozemské kritiky zajímavou událostí. Kritiky o knize *Mijn Nederland* vyšly v mnoha významných nizozemských novinách např. De Volkskrant,

De Standaard, NRC Handelsblad, De Morgen a v prvních dvou byly otištěny dokonce dvě recenze. Některé z recenzí obsahují i rozhovor s autorem. V těchto rozhovorech se otázky týkají velmi často Van Istendaelova pobytu v Nizozemsku a také věcí, které autor kritizuje či na ně obzvlášť poukazuje, např. na holandskou netaktnost a drzost.

Ve většině recenzí je zmíněna autorova náklonnost k Nizozemsku, která vznikla v jeho dětství prožitém v Utrechtu. Tímto pobytem recenzenti zdůvodňují místy nostalgický ráz díla. Recenzenti také často kladou důraz na změny, které Nizozemsko prodělalo od dob, kdy v něm Geert van Istendael žil. V několika recenzích je kladně hodnocena autorova pečlivá příprava a „výzkum terénu“. Bart Dirks (2005) charakterizuje dílo *Mijn Nederland* jako hledání a bádání v nizozemské psyché a také jako průvodce pro tápající vůdčí zemi „een gids voor twijfelend gidsland“ a bezradné Holanďany. I v jiných recenzích je dílo připodobňováno k průvodci a encyklopedii.

Někteří recenzenti vytýkají Geertu van Istendaelovi povrchnost, nejasné stanovisko a protiřečení. Podle recenzenta Franka van Vreeho (2005) zůstal Geert van Istendael vězněm svých vzpomínek z dětství. Píše, že autor nedává jasný názor, který od zkušeného novináře a sociologa očekával. K dílu *Mijn Nederland* je kritická také recenzentka Emma Brunt (2005). Vyčítá Van Istendaelovi, že nedává žádné jasné odpovědi ani stanoviska na otázky, které v esejích pokládá, a také že zůstává místy povrchní. Recenzenti si na druhou stranu cení, že se autor neomezil pouze na známá nizozemská klišé a symboly, ale dokázal odkrýt schovanou tvář Nizozemska, vyzdvihl jména důležitých, ale neznámých či zapomenutých Nizozemců a ukázal krásu nizozemské krajiny.

2. Charakteristiky děl v českém překladu a recepcce v českém prostředí

2.1. Kulturní kontext a české prostředí překladů nizozemské literatury

Nizozemsky psaná literatura nepatří mezi tradiční světově proslulé literatury. V českém prostředí si ovšem získala poměrně mnoho čtenářů (ve srovnání s jinými literaturami podobně velkých jazykových oblastí) a v současnosti se těší nebývale velkému zájmu mnoha nakladatelství (např. Mladá fronta, Lidové noviny, Labyrint revue, Triáda, Argo, Albatros, Aurora, Paseka, Prostor, Odeon, Jota, Host, Kniha Zlín a v minulosti nakladatelství Cinemax, Ivo Železný a další). Tato nakladatelství vydávají mnoho titulů, nejen beletrii, ale také souborné antologie (Havlíková, 2011 a 2005) a publikace o dějinách Nizozemí (LN, 2005).

Nizozemští a vlámské autoři jsou do češtiny překládáni soustavně od konce 19. století. Nejprve byly překládány vlámské historické romány, později přibyla i populární a krásná literatura. Mezi lety 1890 až 1993 bylo přeloženo téměř 400 nizozemských titulů.¹ V devadesátých letech vycházelo v průměru 5 nizozemských překladů ročně a od roku 2000 vyšlo v průměru 8 nizozemských překladů ročně.

Edgar de Bruin ve svém článku *Vonkův duch v českých překladech nizozemské literatury* (2008) uvádí, že první překladatelé nebyli profesionální překladatelé a často nizozemský jazyk ovládali jen na běžné úrovni. Také překlady nizozemských děl z třetího jazyka nebyly výjimkou (např. J. Zaorálek). De Bruin upozorňuje na překladatelské chyby v minulosti a v současnosti. Ve starších překladech se nejčastěji objevovaly překladatelské chyby, které plynuly z nedostatečné znalosti jazyka nebo z nepochopení předlohy. De Bruin ovšem ukazuje, že současní překladatelé se také dopouští mnoha chyb, ale mnohem více kvůli povrchnímu čtení předlohy, nepozornosti při čtení a nedostatku péle v dohledávání výrazů ve slovnících a encyklopediích.

V posledních desetiletích je situace pro překlady nizozemské literatury mnohem příznivější. V Nizozemsku a Belgii vznikly literární fondy (nizozemský Nederlands

¹ *Bibliografie překladů z nizozemštiny do češtiny a slovenštiny od roku 1890 do roku 1993, 1994*

Literair Productie en Vertalingen Fonds a vlámský Vlaams Fonds voor de Letteren), které významně podporují překlady nizozemsky psané literatury ve světě. Překladaelé jsou zváni do Nizozemí a Belgie na překladatelské semináře a besedy s autory. Pro překladatele je také k dispozici nizozemské odborné centrum pro literární překlady (Expertisecentrum Literair Vertalen), na které se mohou obrátit s konkrétním dotazem. Čeští překladaelé mají k dispozici kvalitní česko-nizozemský a nizozemsko-český slovník, nizozemské elektronické slovníky a encyklopedie. K zlepšení kvality překladů také významnou měrou přispívají častější styky s Nizozemím a Belgií, možnost zahraničních studijních pobytů a médium internet, které překladateli umožňuje sledovat aktuální politické a kulturní dění.

Mezi nejvýznamnější české překladaele nizozemsky psané literatury patří Olga Krijtová, která se významně zasloužila o zavedení nizozemské literatury do českého kulturního prostředí a vybudování povědomí o nizozemské kultuře u českého čtenáře. Za své překlady získala ocenění Magnesia Litera a také jako jediná česká překladaelka nizozemskou cenu za překlad Martinus Nijhoff Prijs. Olga Krijtová se také věnovala pedagogické a publikační činnosti v oblasti výuky nizozemského jazyka a nizozemské literatury (Krijtová, 1990). Dalšími současnými překladaeli a překladaelkami jsou Veronika ter Harmsel Havlíková, Jana Pellarová, Magda de Bruin-Hüblová, Petra Schürová, Ruben Pellar, Miroslav Drápal a také Jiřina Holeňová, Lída Faltová, Jitka Růžičková, Jiří Elman, Ella Kazdová a další.

O nově vydaných překladech z nizozemštiny a aktualitách z oblasti nizozemské kultury informuje novinový tisk, internetový literární časopis www.iliteratura.cz, Společnost pro šíření vlámské a nizozemské kultury Ne-Be a Vlámské zastoupení při Belgickém velvyslanectví. Iliteratura.cz pojednává o domácí i světové literatuře a čtenář si může vyhledat recenze, aktuality, články, kritiky překladů z nizozemské a vlámské literatury a taktěž portréty a rozhovory s významnými nizozemskými a vlámskými spisovateli. V tomto literárním časopise byly publikovány dva rozhovory s Geertem van Istendaelem a jedna recenze. Za publikovanými recenzemi je velmi často připojena diskuse. Diskuse, které otevírají překladaelé i čtenáři, jsou zajímavé pro zjištění recepce překladu. Z tohoto hlediska je budeme v následujících kapitolách také analyzovat.

Vlámští a nizozemští autoři, jejichž díla byla do českého jazyka přeložena nebo se s jejich překladem počítá, jsou také často zváni do České republiky na besedy,

autorská čtení nebo častěji u příležitosti knižního veletrhu Svět knihy. Geert van Istendael za tímto účelem navštívil Českou republiku v roce 2008 a také v roce 2009, kdy svou návštěvu neomezil na Prahu, ale také pořádal besedy v Brně a Olomouci.

V příloze č. 1 a 2 jsme sestavili výběr z dostupné populárně-naučné či odborné literatury o Belgii a Nizozemsku do roku vydání překladu *Belgického labyrintu*, respektive do roku vydání překladu díla *Moje Nizozemsko*. Ačkoli českoslovenští občané měli za komunismu omezenou možnost cestování do Belgie a Nizozemska, mohli se s těmito zeměmi seznámit především díky překladům beletrie a několika populárně-naučným publikacím a průvodcům. Většina těchto publikací ovšem vyšla až v devadesátých letech. Od uvolnění pohybu osob se také velmi rychle obnovil přímý obchodní, turistický a kulturní kontakt mezi Československou (Českou) republikou a Nizozemskem a Belgií a to také napomohlo k větší informovanosti českého čtenáře.

Na základě výše uvedených poznatků můžeme předpokládat, že český čtenář byl v roce vydání překladu *Belgického labyrintu* a později díla *Moje Nizozemsko* obeznámen se základním kulturním a historickým kontextem Belgie a Nizozemí (především díky překladové produkci). Ovšem organizace belgického státu, belgické společnosti a politické scény byly pro českého čtenáře novou, neznámou oblastí.

2.2. Český překlad díla *Belgický labyrint*

Český překlad *Belgického labyrintu* od překladatelky Jany Pellarové (překlad vyšel pod jejím rodným příjmením Irmannová) vyšel roku 1998 ve filmovém nakladatelství Cinemax, v nizozemské edici. Nizozemská edice nakladatelství Cinemax byla žánrově velmi různorodá. První titul, který v této edici vyšel, byly *Vlámské povídky* (1997), jako třetí titul byl publikován *Belgický labyrint* a později také *Malé dějiny Amsterodamu* (Mak, G. 1999) a několik vlámských detektivních románů.

Geert van Istendael na překladu do českého jazyka úzce spolupracoval s překladatelkou Janou Pellarovou a redaktorkou Petrou Schürovou. Některé kapitoly přepracoval, aby byly pro české publikum přístupnější (např. kapitola Jazyková hranice, Nizozemština), a napsal pro český překlad kapitolu Poznámky, které vysvětlují některé obzvláště složité belgické reálie a národní specifika. Z takové spolupráce je zřejmé, že autorovi záleželo na splnění komunikační funkce předlohy, tedy aby měl překlad stejný efekt na českého čtenáře jako originál na čtenáře nizozemského.

Také překladatelka Jana Pellarová přijala stejné interpretační hledisko a překlad díla *Het Belgisch labyrint* byl pojat se zřetelem na splnění komunikační funkce a zachování exotické povahy textu. Cílem bylo seznámit českého čtenáře s belgickou kulturou, společností, politikou a historií. Při překladatelském procesu musela překladatelka dbát na výrazný mezikulturní faktor. Originál obsahuje mnoho specifických významů, které se váží na jazykový materiál a kulturní prostředí, což nutně vytváří velké napětí mezi originálem a překladem. Překladatelka představovala čtenáři dílo cizí kultury. Jejím cílem bylo zachovat koloritovou složku tvořenou národními specifiky a reáliemi. V druhé kapitole se budeme podrobně zabývat konkrétními překlady těchto exotických prvků a popíšeme dílčí překladatelské postupy.

Pokud se zamyslíme nad časovým faktorem překladu, konstatujeme, že překlad je synchronní. Překladatelka se nemusela zabývat otázkou časového rozdílu mezi originálem a překladem, protože pracovala s aktuálním přepracovaným vydáním z roku 1993.

2.2.1. Paratextová charakteristika překladu díla *Belgický labyrint*

V současné době, kdy je na knižním trhu k dostání velké množství titulů, hraje reklamní stránka knižního titulu významnou roli. Především obal knihy je velmi důležitý a musí čtenáře zaujmout. V této kapitole se budeme zabývat paratextem vnějším a vnitřním.

Obal *Belgického labyrintu* není na první pohled ničím výjimečný a není vizuálně výrazný². Působí střídým, nekomerčním a věcným dojmem. Na obalu překladu je reprodukce typické vlámské krajiny od malíře P. Brueghela. Tato reprodukce dokresluje titul *Belgický labyrint*. Ve srovnání s přední stranou obalu originálu, která je jasně žlutá a je na ní vytištěn obrázek mozku a v něm zapíchnuté belgické vlajky, český obal působí seriózním a odborným dojmem.

Na zadní části obalu překladu čtenář nalezne krátkou recenzi knihy, která je zaměřena na obsah primárního textu, ale mimo jiné vychvaluje Geerta van Istendaela jako odborníka na belgickou kulturu, architekturu a politiku. Dalším textem, který se na obálce nachází, je medailon o autorovi, který uvádí jeho životopisné údaje a obecné informace o jeho tvorbě. Zadní strana obalu originálu obsahuje autorovu fotografii a

² Viz Příloha č. 3 a 4

také recenzi o díle. Autor recenze mluví o díle konkrétněji, uvádí, že jde o přepracované vydání, a také zmiňuje důvody, které k přepracování Van Istendaela vedly. Jak je zvykem v nizozemské knižní tradici, na obalu originálu jsou také uvedeny citace (nejčastěji jen jedna věta) pozitivních kritik, které o knize vyšly.

Kvůli silnému mezikulturnímu napětí byl český překlad pojat více naučně, a proto je doplněn o bohatý vnitřní peritext. České vydání obsahuje navíc barevné fotografie (portrét současného krále Alberta II. a několik fotografií Bruselu, Antverp a Ostende). V kapitole o dějinách Belgie byla zařazena historická mapa, která znázorňuje hranice Nizozemí a jeho rozdělení na provincie v první polovině 16. století (str. 23). Druhá historická mapa, která současně vykresluje jazykovou hranici, je v kapitole věnované belgické jazykové situaci (Nizozemské království v letech 1815-1830, str. 91).

Překlad *Belgického labyrintu* také obsahuje bohatý poznámkový a vysvětlivkový aparát. Jak jsme již zmínili, do českého vydání *Belgického labyrintu* byla zařazena kapitola Poznámky k českému překladu, kde autor podrobněji vysvětluje některé belgické reálie a národní specifika. Tato kapitola se nachází mimo primární text, poznámky jsou obšírné a jejich funkce je pouze informativní. U každé poznámky jsou uvedeny kapitoly, ve kterých se daný problém vyskytuje. Mezi samostatně vypracované poznámky patří zeměpisné a historické reálie a kulturní specifika, např.: Voeren, Generalita, Doplnující opatření, Veřejné slyšení a Kremly.

V překladu bylo také změněno pořadí kapitol. Dělení na tři hlavní oddíly o historii Belgie (pod názvem Trocha historie), o jazykové problematice (pod názvem Jazyk, to je celý národ) a o belgické společnosti (pod názvem Labyrint) zůstalo. V oddíle Labyrint byla ovšem kapitola o belgickém urbanismu nazvaná Krása ošklivosti zařazena až na konec, zatímco v originále tato kapitola oddíl Het Labyrint otevírá. Kapitoly o politických stranách a odborech byly v překladu sloučeny do jedné.

2.2.2. Kritiky a ohlasy překladu díla *Belgický labyrint*

O vydání překladu *Belgického labyrintu* informovaly deníky Mladá Fronta Dnes v rubrice Kultura, Zemské noviny v rubrice Kultura/Servis a internetový literární časopis Iliteratura.cz.

V Mladé Frontě Dnes vyšel u příležitosti překladu *Belgického labyrintu* rozhovor s Geertem van Istendaelem. Rozhovor, který má název *Brusel je město*

*paradoxů, tvrdí van Istendael, vedl Daniel Anýž (1998). Na začátku Anýž rozebírá s autorem pohnutky, které vedly k vzniku díla *Belgický labyrint*. Recenzent hodnotí název jako příhodný a pochvaluje spojení věcných informací jako v průvodci se subjektivním pohledem autora. Jak naznačuje název recenze, hlavním tématem rozhovoru byl Brusel. Autor hovoří o bruselské architektuře, urbanismu a vysvětluje vlastní pojem „uniformní ošklivost“, který také použil ve svém díle. V mnohém Geert van Istendael popisuje Brusel jako celou Belgii: „Brusel jsou dvě duše v jednom těle.“, „Brusel sice asi vždy zůstane trochu zmatený: jazykově, společensky i architektonicky.“ (Anýž, 1998).*

Mnohem více recenzí a rozhovorů vyšlo až po vydání překladu druhého Van Istendaelova díla *Moje Nizozemsko*. Některé recenze i rozhovory zpětně zmiňovaly *Belgický labyrint* a k dílu se vracely. Jedním z nich je rozhovor Martiny Loučkové a Geerta van Istendaela z roku 2009 *Proč má Belgie smysl*. Loučková začíná rozhovor otázkou, co Belgie pro autora znamená a jestli má smysl. Van Istendael Belgii přirovnává k Evropě. Belgie je především území, kde spolu v míru žije několik odlišných jazykových skupin. Van Istendael spatřuje sílu a smysl belgického státu v tom, že dokazuje možnost soužití více jazykových skupin v jednom státě. Belgie může být příkladem pro Evropskou unii a mnoho států. Dalším tématem rozhovoru je jazyková hranice a současný kulturní a literární život v Bruselu. Van Istendael kladně hodnotí vznik společných projektů, které pomáhají propast mezi valonskou a vlámskou kulturou v hlavním městě zmenšovat. Posledním tématem rozhovoru je autorova zkušenost s jazykovou propastí v překladatelské oblasti. Geert van Istendael upozorňuje na fakt, že *Belgický labyrint* byl do francouzského jazyka přeložen až v roce 2004, tedy několik let po českém nebo např. maďarském překladu, a to ve Francii. Valonsko o titul nemělo zájem.

Pokud srovnáme ohlas díla *Het Belgisch labyrint* v domácím prostředí a ohlas překladu v českém prostředí, musíme konstatovat, že jsou zde velké rozdíly, které mají své opodstatnění. Nizozemští a belgičtí recenzenti se věnují více samotnému dílu, protože osobnost Geerta van Istendaela je v Belgii velmi dobře známa. Nizozemský nebo vlámský čtenář, který si koupí *Het Belgisch labyrint*, má vytvořené určité očekávání. Autora zná z televizních zpráv a rádia a zná jeho články v novinách. Naproti tomu čeští recenzenti a autoři článků sledují jiný cíl. Geert van Istendael nebyl před vydáním *Belgického labyrintu* pro české publikum známý, a proto bylo potřeba více

pozornosti věnovat jeho osobě. Primární úlohu tedy hraje seznámení čtenáře s autorem a až poté s jeho dílem.

2.3. Český překlad díla *Moje Nizozemsko*

Dílo *Mijn Nederland* přeložila v roce 2007 překladatelka Jana Pellarová. Překlad vyšel v nakladatelství Lidové noviny, ve kterém byl vydán o dva roky dříve titul *Dějiny Nizozemska*. Nizozemská národní specifika a realie tvořily bezesporu u překladu největší problém. Stejně jako *Belgický labyrint*, i dílo *Moje Nizozemsko* obsahuje velký počet nizozemských reálií.

Tyto dva české překlady vznikaly ovšem v odlišných podmínkách. Musíme přihlídnout k poměrně velkému časovému odstupu mezi vznikem obou překladů. Při překladatelské práci překladatelce významně pomáhal internet, který usnadňuje přístup k informacím a kontakt s rodilými mluvčími. Český čtenář byl v roce 2007 již také mnohem více obeznámen se západní kulturou než v roce 1998. Je také nutné zmínit odlišný záměr a styl publikace. *Moje Nizozemsko* je především esejistická sbírka. Důraz je kladen více na estetickou hodnotu než na hodnotu naučnou a informační. Proto se liší také způsob překladu a překladatelská strategie. Stejně jako u *Belgického labyrintu* i v tomto překladu platí, že autor originálu i překladatelka Jana Pellarová měli na zřeteli především komunikační hledisko a splnění komunikačního cíle.

2.3.1. Paratextová charakteristika překladu díla *Moje Nizozemsko*

Vnější paratext překladu *Moje Nizozemsko* se od *Belgického labyrintu* velmi odlišuje. Grafické řešení obálky³ využívá hned několika nizozemských klišé najednou. Obal knihy je v první řadě nepřehlédnutelný - jasně oranžový. Na obalu je obrázek větrného mlýnu, řada tulipánů a uprostřed konopný list. Kromě názvu díla nese české vydání podtitul Encyklopedie nizozemské duše a krátký úryvek z jedné kapitoly. Vnější paratext je také bohatý na texty. Na zadní straně obalu čtenář nalezne další tři krátké úryvky z díla a také menší obrázek konopného listu. Na vnitřní straně obalu je krátká recenze a medailonek o autorovi, kde je velmi stručně zmíněn jeho život a tvorba, připojen je portrét autora a také zmínka o překladu Van Istendaelova díla *Belgický*

³ Viz příloha č. 5 a 6

labyrinth. Oproti originálu je obal českého překladu komerčně zaměřený a vyzdvihuje známé a typické symboly Nizozemska. Obrázek malého větrného mlýnu se také vyskytuje v dolním rohu na každé stránce. Nizozemský obal je mnohem střízlivější a je na něm vyfocena nizozemská krajina a nebe s mraky. Pokud porovnáme obaly obou zkoumaných překladů, zřetelně uvidíme postupující komercializaci na knižním trhu a také odlišný přístup obou nakladatelství.

Vnitřní peritext zachovává úryvek básně od nizozemského básníka Luceberta, autorovo věnování, abecední řazení esejí, bibliografický seznam a poděkování. Poznámkový aparát v překladu *Moje Nizozemsko* je ve srovnání s *Belgickým labyrinthem* daleko méně častý, také nebyly přidány žádné fotografie ani mapy. Důvodem byl již zmíněný menší požadavek na naučnou a informační hodnotu díla.

2.3.2. Kritiky a ohlasy díla *Moje Nizozemsko* v českém prostředí

U příležitosti vydání českého překladu knihy *Moje Nizozemsko* vyšlo v českém tisku a na internetových stránkách českých deníků opět několik rozhovorů s Geertem van Istendaelem, článků o autorovi a jeho tvorbě a recenzí díla *Moje Nizozemsko*.

Témata rozhovorů jsou často spojena s autorovým životem, s Nizozemskem, s Belgií a také s autorovou tvorbou. M. Procházka (Procházka, 2008) s autorem hovoří o hlavních tématech knihy *Moje Nizozemsko* a také o důvodu jejího vzniku. Rozhovor končí výčtem nizozemských zajímavostí, které autor doporučuje v Nizozemsku navštívit. V rozhovoru publikovaném v deníku *Mladá Fronta Dnes* (Sváček, 2008) se Geert van Istendael věnuje povaze obyvatel Nizozemska a kulturním klišé, která jsou o Nizozemsku známá. Také hovoří o české literatuře a o tom, že Češi a Belgičané se sobě v lecčem podobají, např. v nedůvěře ke státní moci. Lidové noviny rovněž zveřejnily rozhovor s Geertem van Istendaelem, který má název *Kultura jsou i škrabky na brambory* (Iwashita, 2008). Jedním z témat rozhovoru je spojení ekonomiky a kultury. Van Istendael dává za příklad typické nizozemské malé výrobce Van der Donka a rodinný podnik na výrobu pálenky Beerenburg, ve kterých je vše vyráběno pečlivě, ekologicky, s důrazem na vysokou kvalitu. Tímto způsobem se podniky podle Van Istendaela podílejí na vytváření nizozemské kultury. Jiné recenze (např. Novotný, 2008)

se věnují knize samotné. Jan Novotný řadí *Moje Nizozemsko* do literárního rámce a připodobňuje ji k podobným cizojazyčným knihám.

O překladu knihy *Moje Nizozemsko* byla také publikována recenze Magdy de Bruin-Hübllové (De Bruin-Hübllová, 2008), která je současně i kritikou překladu. Recenze a kritika jsou velmi subjektivní a negativní. Kritika překladu není podložena četbou originálu. Tento fakt a také celkové stylistické nasazení recenze vyvolaly na internetových stránkách www.iliteratura.cz živou diskusi, a proto se o této recenzi zmíníme podrobněji. Magda de Bruin-Hübllová je toho názoru, že dílo *Mijn Nederland* je k překladu nevhodné a pro čtenáře nemá smysl některé kapitoly (zejména ty o nizozemském jazyce) ani číst. „Podobně nemá velký smysl číst o tom, jakým dojmem na autora působí písničky, zpěváci či textaři, jestliže jsme je v životě neslyšeli (...).“ (De Bruin-Hübllová, 2008). Vzhledem k širokým možnostem v oblasti poznávání cizích kultur prostřednictvím audio nahrávek, videí a jiných médií, které jsou k dispozici na internetu (a to v roce 2007 i před ním), působí takové názory poněkud zastarale. V případě této knihy se zdá, že Magda de Bruin-Hübllová zastává pesimistické stanovisko k možnostem překladu jazykových reálií a doporučuje čtenáři předem kapitulovat. „(...) všechny pasáže o jazyku, různých přízvucích a nářečích – čtenář neznalý nizozemštiny udělá nejlépe, když je prostě přeskočí.“ (Ibid.). Část recenze, která kritizuje samotný překlad, obsahuje výtky několika typů: gramatické a pravopisné chyby, které nejsou předmětem našeho zkoumání a nebudeme se jimi zabývat, a nedůslednost v oblasti skloňování jmen, používání ženských koncovek a počestění jmen historických postav. Magda de Bruin-Hübllová také poukázala na několik příkladů nesprávného překladu nizozemských reálií. Překladatelka Jana Pellarová uvedla v reakci na tuto recenzi některé údajné chyby na správnou míru, protože je překlad ve skutečnosti správný. Autorka recenze je označila za chybné, protože nepochopila současně s originálem. V závěru této práce se k výtkám, které se týkají nizozemských reálií a národních specifik, vrátíme a srovnáme je s poznatky zjištěnými v průběhu našeho zkoumání.

3. Teorie překladu národních specifik a kulturních reálií

3.1. Národní specifika a reálie

Národní specifika a reálie představují jeden ze základních překladatelských problémů, se kterým se překladatel setkává při každém překladu, a ve většině případů narazí na nemalé obtíže. Tyto termíny nebyly doposud jasně definovány, ačkoli se mnoho translatologů tímto tématem zabývá. Nejčastěji národní specifika a kulturní reálie označují jedinečná slova s významem, který se váže na výchozí jazyk a na mimojazykovou skutečnost výchozí kultury. Národní specifika a reálie jsou svým významem i konotacemi vázaná nejen na místo (výchozí kultury), ale také na čas (historické období). Často bývají také nazývána kulturními referenty, věcmi nepřeložitelnými (Eisner, 1936) nebo bezekvivalentním lexikem. Pro naše účely budeme pracovat s definicí nizozemského translatologa Diederika Grita: „Realia zijn a) de concrete unieke verschijnselen of categorale begrippen die specifiek zijn voor een bepaald land of cultuurgebied en die elders geen of hooguit een gedeeltelijk equivalent kennen in een ander land of ander taalgebied en b) de voor deze verschijnselen/begrippen gebruikte termen.“ (Grit, 1997:42). Reálie jsou a) konkrétní a jedinečné jevy a kategoriální pojmy (categorale begrippen), které jsou specifické pro určitou zemi či kulturní oblast a pro které neexistuje žádný nebo nanejvýš částečný ekvivalent v jiné zemi a jazykové oblasti, a b) výrazy, které se pro tyto jevy a pojmy používají.

Překladatelské problémy u národních specifik a reálií plynou ze dvou skutečností. Zaprvé v cílovém jazyce pro tuto oblast lexika často neexistují ekvivalenty ani lexikální paralely, nebo dané lexikální jednotce ve výchozím jazyce odpovídá více sémantických ekvivalentů v cílovém jazyce. Překladatel musí vhodný ekvivalent nalézt. Zadruhé je velmi těžké převést a zprostředkovat konotace daného výrazu. Pro mluvčího výchozího jazyka mají národní specifika a reálie konotativní významy, které musí překladatel znát a také je musí umět čtenáři zprostředkovat. Otázka, do jaké míry je překlad konkrétního národního specifika či reálie pro cílového čtenáře důležitý a do jaké míry je potřeba přenést, případně vysvětlit konotace, závisí na více faktorech, mimo jiné na zadání pro překladatele, účelu vydání publikace, nakladatelské politice,

předpokládané připravenosti čtenáře a konečně na překladatelově koncepci.

Překladatel musí mít mimojazykové vědomosti o výchozí kultuře a dobře znát prostředí výchozího jazyka, aby mohl správně národní specifika a reálie identifikovat, interpretovat a převést. Nepřímo se k nutné znalosti výchozí kultury vyjádřil již v roce 1540 Étienne Dolet, který jako první formuloval požadavky dobrého překladu a mimo jiné stanovil, že překladatel musí pochopit smysl a látku díla. Jiří Levý hovoří o překladatelském triviu, do kterého zařadil mimo znalost výchozího jazyka a znalost cílového jazyka také znalost „věcného obsahu překládaného textu (tj. dobové i místní reálie, různé zvláštnosti autorovy, příp. příslušný obor u odborné literatury)“ (Levý, 1998:17). Ke stejnému požadavku se hlásí mimo jiné Georges Mounin (Mounin, 1999), který upozorňuje na dva předpoklady pro překladatele a dobrý překlad: systematicky studovat etnografii civilizace, která se (výchozím) jazykem vyjadřuje a kterou výchozí jazyk vyjadřuje, a pobyt v dané zemi. Také francouzská teoretička Marianne Ledererová (Ledererová, 1994:37) definuje nutnost mimojazykových znalostí o výchozí kultuře, které nazývá „bagage cognitif“, tzv. kognitivním zázemím překladatele.

V českých a slovenských teoriích překladu se k tematice reálií vyjádřili např. P. Eisner (Eisner, 1936), J. Levý (Levý, 1998), A. Popovič (Popovič, 1971, 1975), J. Vilikovský (Vilikovský, 2002), B. Hochel, D. Tellingner a další. Jiří Levý přesnou definici reálií ve svém stěžejním díle *Umění překladu* (1998) neuvádí. Pohlíží na dobová a národní specifika jako na lexikální jednotky, které jsou nositelem významu typického pro historické a národní prostředí originálu. K překladu národních specifíků Levý dodává: „V překladu má smysl zachovávat jen ty prvky specifika, které čtenář překladu může cítit jako charakteristické pro cizí prostředí, tj. jen ty, které jsou schopny být nositeli významu „národní a dobová specifika“.“ (Levý, 1998:122) Překladatelské postupy v oblasti zvláštního, které Levý navrhuje, jsou transkripce neboli přepis a substituce (Ibid:115). Překladatel může zvolit substituci v případě, že se u bezkvivalentního výrazu uplatňuje zároveň obecný význam. Pak je možné daný výraz nahradit domácí analogií. Levý ovšem upozorňuje, že se nesmí substituce zneužívat, protože tím by překlad ztratil koloritovou složku. Ideální řešení navrhuje takto: „Ideálem je dosáhnout srozumitelnosti významové a přitom zároveň navodit představu cizího prostředí; (...)“ (Ibid:119).

Anton Popovič (Popovič, 1971:160) definuje reálie velmi stručně jako „prvky kulturního kódu, realizované v téme originálu“. Reálie a národní specifika spojuje

s mezikulturním a mezičasovým faktorem (Ibid:99), který vytváří mezi originálem a překladem napětí. Popovič navrhl čtyři základní překladatelské postupy, které charakterizují jednotlivé přístupy k řešení časového odstupu a kulturní rozdílnosti. Z časového hlediska Popovič rozlišuje historizující a modernizující překlad. Historizující překlad je orientovaný na originál a zachovává jeho historické (kulturní i jazykové) prvky. Naopak modernizující překlad je zaměřen na čtenáře a historické prvky nahrazuje současnými. Z hlediska kulturní rozdílnosti Popovič rozlišuje tři přístupy: exotizaci, naturalizaci a kreolizaci. První přístup je zaměřen na originál a výchozí kulturu. Překladatel chce zachovat pro čtenáře koloritovou složku, a proto v překladu ponechává co nejvíce cizích prvků. Naturalizace je přístup opačný. Překladatel pracuje se zaměřením na čtenáře, jeho cílem je odstranit cizí složku díla a cizí prvky nahradit domácími. Jazyková kreolizace je postup, při kterém jsou prvky výchozí a cílové kultury udržovány v rovnováze. Překladatel zachová cizí koloritovou složku, ale také nahrazuje příliš exotické cizí prvky domácími.

Ján Vilikovský se rovněž věnuje překladu reálií a národních specifík (Vilikovský, 2002) a přejímá systém a názvosloví Popoviče. Problém překládání národních specifík popisuje následovně: „Podstata problému při reprodukci specificky národních prvků je v tom, že nositeli významu se stávají prostředky těsně spojené s jazykem a kulturou originálu, a proto je jejich komunikativní složka v novém prostředí oslabena.“ (Vilikovský, 2002:140). Vilikovský přisuzuje překladu významnou komunikační roli. Proto je důležité, aby byla národní specifika překládána s mírou, aby jimi čtenář nebyl zahlcen a překlad se tak nestal obtížným na porozumění. „Pokud jde o funkci koloritu, moderní přístup stále víc zdůrazňuje zachování národní a historické specifčnosti originálu: nemůže se tak ovšem stát na úkor komunikativnosti díla. Při překladu tedy nejde o mechanické zachování všech jednotlivostí, ale spíš o vzbuzení dojmu, iluze určitého prostředí.“(Ibid:148). Podrobněji se Vilikovský věnuje překladu vlastních jmen literárních postav, kde ukazuje obtíže, které vznikají, když vlastní jméno postavy má také sémantický význam a informační hodnotu.

Mezi anglo-saskými teoretiky se reáliím věnují například Eugène A. Nida a Peter Newmark. Nida (Nida, 1964) rozebírá národní specifika a reálie na pozadí zkušeností, které získal při překládání Bible do tzv. primitivních jazyků. Uvádí pět základních oblastí, ze kterých vycházejí kulturní rozdílnosti a problematická kulturní specifika a reálie: ekologie, materiální kultura, sociální kultura, náboženská kultura a

jazyková kultura. Autor dokládá a vysvětluje obtíže, které přinášejí některá kulturní specifika, a navrhuje tři základní postupy překladu (Nida, 1964:226). Navrhované postupy adice, substrakce a aliterace mají za úkol poskytnout správný a co nejpřirozenější, tzv. funkční ekvivalent. Přitom Nida klade důraz na splnění komunikační funkce překladu. Ekvivalent, který překladatel zvolí, musí být funkční a musí mít stejný význam a konotaci pro čtenáře překladu. Strategie překladu reálií Nida vyjadřuje pomocí formální a dynamické ekvivalence, které sám do teorie překladu zavedl. Rovněž navrhuje čtyři postupy, jak kulturní reálie přeložit (Nida, 1964:172):

1. ponechat formální ekvivalent reálie v textu a význam vysvětlit v poznámce
2. uvést funkční ekvivalent v textu a formální ekvivalent v poznámce
3. zvolit výpůjčku, obecný výraz nebo klasifikátor (a v poznámce doplnit vysvětlení)
4. ponechat výraz v originálním znění a vysvětlit jej v cílovém jazyce.

Peter Newmark (Newmark, 1988) zaměřuje své publikace prakticky a nabízí konkrétní strategie, jak reálie překládat. Navrhované strategie (Newmark, 1988:70-83) zde probereme a v následující kapitole některé srovnáme s řešením, která zvolila překladatelka zkoumaných děl. Vlastní jména žijících osob, mimo papeže, Newmark doporučuje nepřekládat. Jména pohádkových postav a hrdinů klasické literatury se překládat musí podle vytvořené tradice. Newmark se podrobně zabývá případem, kdy vlastní jméno literární postavy má ve výchozí kultuře konotaci a je nositelem významu. V takovém případě je zapotřebí příjmení přeložit a pokusit se nalézt podobnou konotaci v cílovém jazyce. Oslovení osob Newmark navrhuje překládat podle zvyklosti cílového jazyka, šlechtické tituly překládat přesným ekvivalentem, pokud existuje. Zeměpisné názvy je třeba překládat s ohledem na to, zda v cílovém jazyce existuje ekvivalent. Newmark upozorňuje na fakt, že v minulosti bylo zvykem důležitá cizí města a regiony naturalizovat a je třeba tyto zažitá názvy používat. Malá a nevýznamná zeměpisná místa lze ponechat v originálním znění. Newmark také doporučuje ponechat v originálním znění názvy ulic a náměstí. Pokud ovšem zeměpisné místo má v originále konotaci, je třeba ji vysvětlit v poznámce. Newmark také upozorňuje na odlišná správní rozdělení zemí. Názvy veřejných budov, institucí, škol, univerzit a nemocnic, které se vážou pouze na výchozí kulturu, Newmark radí nepřekládat. Pokud ovšem jsou světově

proslulé a překlady názvů existují, pak je třeba název přeložit. Podobnou strategii rozhodování Newmark navrhuje také u překladu uměleckých děl. Pouze světově významná díla, jako např. obraz Mona Lisa nebo Noční hlídka, jsou do cílového jazyka překládána. Méně významná díla by měla mít název v originále a k němu připojený překlad. Názvy historických institucí, pokud již nemají uznávaný a ustálený překlad, Newmark doporučuje nepřekládat, protože v sobě nesou dobový kolorit, a případně k nim připojit poznámku. U historických politických termínů Newmark zdůrazňuje nutnost termín dobře vysvětlit (např. komunistické instituce a funkce). Mezinárodních instituce je nutné vždy překládat oficiálním překladem. Newmark také upozorňuje na zkratky, některé jsou mezinárodní, ale jiné jsou pro každý jazyk odlišné. Pro překlad názvů národních institucí Newmark navrhuje mnoho postupů: transkripci, doslovný překlad, kalk, překladovou dvojici, použít kulturní ekvivalent, nebo také, pokud není název důležitý, vypustit jej, nebo naturalizovat. V oblasti převodu kulturních reálií Newmark zastává názor, že je dobré ponechat originální název či termín a do textu nenásilně vpravit jeho vysvětlení. Nejen že tak překladatel zachová koloritovou složku, ale také projeví respekt k výchozí kultuře.

Vědecké práce na téma překlad národních specifík a reálií vznikly také v bývalém Sovětském svazu (např. Komissarov, Fjodorov). Soustavným a systematickým studiem této oblasti vynikli bulharští odborníci S. Vlachov a S. Florin, kteří publikovali vědeckou práci *Neperevodimoje v perevode*. Vlachov a Florin (in Evenepoel, 2004) navrhli podrobné dělení reálií a překladatelské strategie pro konkrétní kategorie. Jednotlivé reálie uvádějí vždy v kontextu a zkoumají je na makrostylistické i mikrostylistické úrovni. Jako nejlepší překladatelské řešení autoři shledávají nulový překlad (v terminologii Vlachova a Florina „transkripce“), protože zachovává koloritovou složku. Transkripci je v některých případech nutné uvést neutrálním synonymem či vysvětlením. Jako další řešení Vlachov a Florin navrhuje výpůjčku, neologismus, přibližný překlad, kterým se ale koloritová složka ztratí, a tzv. kontextový překlad, kdy dochází k nahrazení reálie funkčně ekvivalentním výrazem. (Vlachov, Florin, in Evenepoel, 2004:39).

Nizozemští translatologové Diederik Grit, Raymond van den Broeck a Stefaan Evenepoel se rovněž věnují překladu národních specifík a reálií. Evenepoel (Evenepoel, 2004:29) přebírá klasifikaci Vlachova a Florina a také se zabývá jejich strategiemi

překlada. Ve spoluautorské práci *Taal en Cultuur in vertaling* autoři hodnotí překlady reálií z hlediska sémantického na tři základní typy. Neutrální překlad zachovává stejný význam, následující postupy jsou významovými posuny, protože hyperonymický překlad význam zobecňuje a rozšiřuje a naopak eponymický překlad význam zužuje.

Diederik Grit ve svém článku *De vertaling van realia* (Grit, 1997) navrhuje předmětné dělení reálií (historické pojmy, zeměpisné pojmy, pojmy pro instituce, veřejné a institucionální pojmy, míry a měna, sociální a kulturní pojmy) a také překladatelské strategie. Volba překladatelské strategie závisí podle Grita na třech faktorech: na typu textu, záměru textu a na cílové skupině. Cílové skupiny jsou tři: absolutní laici, dále čtenář, který se o danou problematiku zajímá a odborník. Pro správný výběr překladatelského postupu je také důležité rozhodnout, zda je pro cílového čtenáře důležitější denotativní význam či konotativní význam dané reálie. Grit navrhuje následující překladatelské strategie:

1. nulový překlad (handhaving)
2. kalk (leenvertaling)
3. substituce (benadering)
4. opis, definice (omschrijving of definiëring)
5. překlad významového jádra (kernvertaling)
6. adaptace (adaptatie)
7. vynechání (weglating).

Krátce také uvedeme Gritovy poznámky k jednotlivým strategiím. Nulový překlad můžeme popsat jako převzetí reálie v originálním znění. V některých případech můžeme tento postup nazvat také přepisem, protože překladatel může daný pojem upravit podle fonetických, pravopisných a morfologických norem cílového jazyka. Pokud chce překladatel zdůraznit exotickou složku, Diederik Grit navrhuje nulový překlad uvést kurzívou nebo mezi uvozovky. Druhý postup, kalk, je podle autora velmi produktivní v překladu do příbuzného jazyka. Nejvhodnější výrazy pro tento překladatelský postup jsou slova složená, víceslovná pojmenování a názvy, pokud je jejich významová struktura průhledná. Substituce se vyskytuje častěji v ne odborných textech, protože tento překladatelský postup zachytí pouze situaci, kterou reálie představuje. V odborných textech ji Grit nedoporučuje, protože může navodit nesprávný

dojem. Překlad opisem či definicí autor hodnotí jako užitečný a také často nutný. Opisným překladem může překladatel vysvětlit denotace i konotace pojmu. K této strategii Grit poznamenává, že je někdy nevhodná, protože překladatel použije větší počet slov. Přeložit pouze významové jádro dané reálie vyžaduje nejprve provedení sémové analýzy distinktivních významových rysů. Poté překladatel vybere nejdůležitější významové rysy a převede je do cílového jazyka. Jako příklad uvádí Grit nizozemskou reálii HAVO přeloženou jako střední školu. Při adaptaci se překladatel zaměří na překlad funkce, kterou má daná reálie pro cílového čtenáře. Grit adaptaci přirovnává k Nidově dynamické ekvivalenci. Diederik Grit také připouští vynechání reálií v případě, že dané reálie nejsou pro čtenáře cílového textu relevantní. Překladatel také velmi často zvolí kombinace jednotlivých strategií. Grit uvádí ty nejčastější: transkripce a vyjádření opisem, výpůjčka a vyjádření opisem, transkripce, výpůjčka a vyjádření opisem, transkripce kombinovaná se substitucí, výpůjčka a substituce.

Marianne Ledererová (Ledererová, 1994:74) je jedním z teoretiků, kteří nazývají národní specifika a reálie nepřeložitelnými slovy („mots dits intraduisibles“). Nepřeložitelnost ale uznává pouze v případě, že se slovo nachází izolovaně. Pokud má překladatel k dispozici kontext, Ledererová tvrdí, že vše je přeložitelné. V mnoha případech nemá ovšem překladatel k dispozici odpovídající výraz v cílovém jazyce a pak musí hledat jiná řešení. Ledererová konstatuje, stejně jako většina významných translatologů, že při překladu národních specifik a reálií dochází ke ztrátě nebo zúžení významu, či naopak k jeho obohacení a rozšíření. Lexikální ztrátu nepovažuje za absolutní, protože může být nahrazena na jiné textové úrovni. Ledererová rovněž navrhuje několik nejběžnějších překladatelských postupů při převodu národních specifik a reálií: adaptace, konverze, explicitace, etnocentrismus (Ibid:124-126).

3.2. Přehled překladatelských postupů

Ačkoli každý autor vypracoval jinou terminologii, některé popisované překladatelské postupy jsou totožné a některé se shodují částečně. Na závěr uvedeme souhrnný přehled postupů, které při překladu reálií přicházejí v úvahu. Zároveň tyto postupy seřadíme podle základní Popovičovy opozice: exotizace a naturalizace.

- I. Exotizační postupy:
 - a) nulový překlad (transkripce, přepis)
 - b) neologismus
 - c) kalk
 - d) doslovný překlad
 - e) výpůjčka

- II. Naturalizační postupy:
 - f) opis, vysvětlující překlad (explicitace)
 - g) substituce
 - h) adaptace.

V praktické části budeme pracovat s terminologií Diederika Grita. Gritův druhý překladatelský postup nazvaný „leentvertaling“ je pro potřeby této práce příliš obecný. Gritův pojem „leentvertaling“ ve skutečnosti odpovídá přímému překladu v terminologii teoretiků J. P. Vinaye, J. Darbelnet (Vinay, Darbelnet, 1977:47). Rozdělíme jej proto na tři konkrétní postupy, tak jak přímý překlad dělí Vinay a Darbelnet, nebo také Newmark: doslovný překlad, výpůjčka (uvedení slova přejatého nebo zdomácnělé lexikální výpůjčky) a kalk (vznik slova napodobením cizího vzoru s využitím domácích prostředků). Podrobnější rozdělení této kategorie je opodstatněné, protože tyto překladatelské postupy odpovídají odlišným slovotvorným postupům.

3.3. Teorie ekvivalence

V teorii překladu se od šedesátých let rozvíjí teorie ekvivalence. Catford přisuzuje definování podstaty a podmínek ekvivalence primární úlohu a sám navrhuje tuto definici: „For translation equivalence to occur, then, both SL and TL text must be relatable to the functionally relevant features of the situation.“ (Catford, 1965:94). Ekvivalence popisuje kvalitu vztahu a shody mezi výchozím a cílovým textem nebo mezi jejich nižšími úrovněmi. Odborníci a překladatelské školy na ekvivalenci pohlížejí z jiných úhlů a stanovili více typů ekvivalencí. Nejdůležitější typologie ekvivalencí zde

představíme.

Ekvivalencemi se rovněž zabýval Eugène A. Nida (Nida, 1964). Stanovil dva typy ekvivalence: formální a dynamickou. Rozdíl mezi ekvivalencemi vyplývá z Nidova přesvědčení, že překlad je především komunikační akt a jeho cílem je splnit komunikační funkci, tedy vyvolat v příjemci stejný účinek, jako originál vyvolal u příjemce výchozího textu. Formální ekvivalence je zaměřena na sdělení, jeho formu i obsah. Překladatel, který zvolil formální ekvivalenci, chce podat sdělení co nejvíce podobné sdělení výchozího textu. Ke čtenáři překladu se dostává forma vyjadřování podobná originálu a čtenář se může identifikovat se čtenářem originálu. Formální ekvivalenci Nida porovnává s tzv. glosovým překladem: „The type of translation which most completely typifies this structural equivalence might be called a “gloss translation”, in which the translator attempts to reproduce as literally and meaningfully as possible the form and content of the original.“ (Nida, 1964:159). Překlady, které vzniknou na základě formální ekvivalence, jsou velmi často specifické, například překlady historických literárních textů pro pedagogické účely, a vyžadují poznámkový aparát. Dynamická ekvivalence, kterou Nida upřednostňuje, je zaměřena na příjemce, na vyvolání stejného účinku textu a stejné reakce příjemce na text. Překladatel se musí snažit nalézt pro příjemce nejpřirozenější ekvivalent oznámení ve výchozím jazyce. Vztah dynamické ekvivalence Nida popisuje následovně: „In such a translation one is not so concerned with matching the receptor-language message with the source-language message, but with the dynamic relationship, that the relationship between receptor and message should be substantially the same as that which existed between the original receptors and the message.“ (Ibid:159). V zájmu splnění komunikační funkce Nida schvaluje naturalizaci i větší zákroky a změny. Nidova dynamická funkce se v teorii překladatelství ujala a jiní translatologové (např. Newmark) s ní dále pracují. Jak jsme již zmínili, formální ekvivalence se omezuje na speciální typ překladu a obecně v současných překladech převládá ekvivalence dynamická.

Translatolog Werner Koller vypracoval jinou koncepci ekvivalence, ve které používá termín ekvivalenční vztah. Podle Kollera se překlad odehrává ve vztahovém rámci, v němž „kvality X výchozího textu (kvality obsahového, stylistického, estetického etc. druhu) musí být překladem zachovány, přičemž musí být zohledněny jazykově-stylistické, textové a pragmatické podmínky na straně příjemce.“(Koller in Fišer, 2009:174).

Druhy ekvivalencí, které Werner Koller stanovil, jsou:

- a) denotační ekvivalence
- b) konotační ekvivalence
- c) textově-normativní ekvivalence
- d) pragmatická ekvivalence
- e) formálně-estetická ekvivalence.

Denotační ekvivalence se vztahuje na mimojazykový věcný obsah a mimojazykové skutečnosti. Překlad musí předat informační obsah výchozího textu. Konotační ekvivalence se vztahuje na styl a jazykové útvary, které dílo obsahuje. Zprostředkovává dialekty, sociolekty a další jazykové registry. Textově-normativní ekvivalence se splní, při zachování žánru díla, respektování náležitostí tohoto žánru a textových norem výchozího textu. Pragmatická ekvivalence se vztahuje na příjemce překladu a v menší míře vypovídá o vztahu překladatele ke čtenáři a záměru překladu. Zahrnuje v sobě všechny adaptace a změny, které kvůli čtenáři vznikly, aby text pochopil. Formálně-estetická ekvivalence sleduje estetické a formální vlastnosti výchozího textu a jejím cílem je, aby překlad měl stejný estetický účinek.

Teorii ekvivalence představuje také jeden z hlavních konceptů interpretativní teorie Marianne Ledererové (Ledererová, 1994). Autorka staví ekvivalenci do opozice s korespondencí (Ledererová, 1994:51). Ekvivalence se vytváří na úrovni textů, zatímco korespondence se stanovuje na jazykové úrovni (lexikální a syntaktické). Dle Ledererové musí překladatel vždy usilovat o globální ekvivalenci mezi texty, protože jedině ta vytvoří skutečný překlad. Korespondence překlad nikdy nevytvoří: „Toute traduction comporte certes des correspondances entre des termes et des vocables, mais elle ne devient jamais texte que grâce à la création d'équivalences. C'est là l'élément central de notre théorie.“(Ibid:55). Ledererová ekvivalence rozlišuje na kognitivní ekvivalenci, která se vztahuje na smysl sdělení, a afektivní ekvivalenci, kterou zprostředkovává překladatel. Při vytváření afektivní ekvivalence vystupuje překladatel nejprve jako čtenář, který si musí mimojazykovou skutečnost představit, a poté ji

čtenáři předat. Ledererová ve své práci také zmiňuje Kollerovy ekvivalenční vztahy a uvádí je jako vhodné kritérium pro hodnocení ekvivalencí.

3.4. Problematika přeložitelnosti a překladatelský pesimismus

Problémy s překládáním národních specifíků a reálií jsou spojovány s polemikou o přeložitelnosti, překladatelským pesimismem a odlišným viděním světa skrze jazyk. V dějinách lingvistiky a překladu se střídaly dva názory na teoretickou možnost a nemožnost překladu. Řada filozofů a lingvistů se k tomuto tématu vyjádřili a pro zajímavost si zde uvedeme jejich nejradikálnější názory. Zastánci překladatelského pesimismu prohlašují, že dobrý a věrný překlad není možný, protože se nikdy nepodaří plně předat všechny kvality originálu a výchozího jazyka. Překladatelský pesimismus panoval především v období romantismu, protože překladatelé usilovali o zachování všech národních a jazykových specifíků díla. Překlady se tak staly velmi obtížnými, až nemožnými. Názory o nemožnosti překladu plynou i z Humboldtovy jazykové teze, která vznikla v první polovině 19. století. Wilhelm von Humboldt byl toho názoru, že jazyk vytváří myšlení člověka, odráží a formuje „národního ducha“. Humboldt narušil obecně uznávanou teorii o jazycích jako inventářích. Nová teorie, kterou navrhl Humboldt a později ji ve dvacátém století rozpracovali američtí lingvisté Benjamin L. Whorf a Edward Sapir, pohlíží na jazyky jako na odlišné vidění světa. Podrobně se této teorii věnuje také George Mounin (Mounin, 1999). Teorie ukazuje, že každý jazyk analyzuje a kategorizuje svět jinak a tím podmiňuje, jak jeho mluvčí svět vidí. Člověk může vidět pouze takový svět, jaký mu dovoluje vidět jeho mateřština. Kulturní světy by tedy podle této teorie byly navzájem nepropustné a překlad teoreticky nemožný.

Oproti překladatelskému pesimismu se staví překladatelský optimismus, nazývaný také univerzalismus. Univerzalismus vychází z předpokladu, že jazyky se liší jen na povrchní úrovni a tyto rozdíly lze vždy v hlubší rovině překonat (Broeck, 1979:55). Pro všechny jazyky existují společné prvky, protože lidé žijí na stejné planetě, mají stejné lidské potřeby a zkušenosti. Georges Mounin tyto společné základní univerzálie roztřídil do čtyř kategorií: kosmogonické univerzálie, biologické univerzálie, bio-psychologické a lingvistické (Mounin, 1999: 180-196). Základní univerzálie umožňují vytvářet paralely pro vzájemné pochopení kultur. Mounin také

upozorňuje na fakt, že kulturní reálie byly doposud zkoumány vždy jen z pohledu, v čem se liší, a ne co mají společného. Jiný pohled na výzkum reálií by mohl přinést nové poznatky a vyvrátit tezi o neproniknutelnosti kultur a civilizací.

Pro překlad reálií je důležité, že v praxi překladatelé tyto dvě krajní teorie nezastávají. Civilizace nejsou nepropustné a vždy lze nalézt společné body a situace. Raymond van den Broeck znázorňuje kultury jako množiny, které mají společný průnik a společnou oblast, ve které lze najít překladatelské ekvivalenty (Broeck, 1979:63). Podobný názor a podobné schéma navrhuje i Popovič (Popovič, 1971:30).

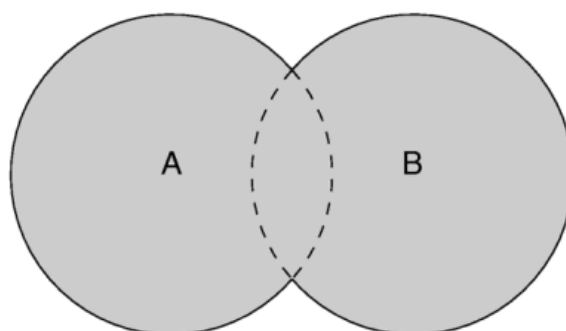

Schéma 1. Překrývání kultur

A = výchozí kultura, B= cílová kultura

K nepřeložitelnosti se také vyjádřila Marianne Ledererová, která částečně souhlasí s výrokem Hegela, že izolovaná slova jsou nepřeložitelná, ale dodává, že jakmile se slovo ocitne v textu a kontextu, je aktualizováno a kontext mu dodá smysl: „Au niveau texte, tout est traduisible car les mots s’actualisent et se fondent en des sens réexprimables.“ (Ledererová, 1994:75). (Na úrovni textu je vše přeložitelné, protože slova se aktualizují a spojují se do významů, které lze znovu vyjádřit.). V současnosti panuje mezi translology převážně překladatelský optimismus.

3.5. Nestandardní jazykové prvky

V tomto oddíle se budeme zabývat názory teoretiků na překlad nestandardních jazykových prostředků, konkrétně překladem nářečí a dialektů. Geert van Istendael ve svých dílech popisuje bohatství nizozemštiny a vlámsštiny v oblasti dialektů. Cituje promluvy v nářečí, uvádí ukázky jednotlivých dialektů a ukazuje jejich rozdílnost na

vybraných slovech. Překlad dialektů a nářečí je pro mnohé translatology skutečným „překladatelským oříškem“, a proto si zde uvedeme poznatky a překladatelské postupy, které teorie překladu navrhuje, a pak je srovnáme se zvolenými postupy ve zkoumaných překladech.

Jiří Levý (Levý, 1998) hodnotí situaci, kdy se jazykový materiál sám stane uměleckým prostředkem, jako neřešitelnou, protože jazykový materiál nemůže být v překladu zachován. V případě překladu cizího jazyka v díle překladatel nemůže přeložit výpověď do běžné češtiny, protože by se tím ztratila charakteristická hodnota postavy, a ani překlad v poznámce pod čarou není vhodný. Levý doporučuje přeložit do češtiny obsahově důležité věty a méně významná slova (např. přitakání, pozdrav, oslovení) ponechat v cizím jazyce. Překlad místního nářečí je ještě obtížnější. Levý uvádí: „Charakterizovat mluvčího jako obyvatele Bavorska nebo Bretaně není českými jazykovými prostředky možné; jediné, čeho překladatel může docílit, je odlišit řeči venkovana od jazykově vyspělejších postav, které mluví celonárodním jazykem.“ (Levý, 1998:127). Levý upozorňuje, že jazykové rysy, které překladatel postavě vtiskne, musí být pro čtenáře regionálně bezpříznakové a musí vytvářet jen představu venkova. Zvolené „umělé“ nářečí může nést fonetické, lexikální a syntaktické rysy společné několika nářečím, ale nesmí být jedním konkrétním nářečím. Stejné názory zastávají i další teoretici překladu, které zmíníme.

Dle Vilikovského má použití nestandardních jazykových prvků v díle dva důvody. „V uměleckém díle mají jednak vzbuzovat iluzi věrné reprodukce skutečnosti, jednak pomáhají charakterizovat postavu a její duševní habitus.“ (Vilikovský, 2002:162). Proto je nutné tyto významové prvky do překladu přenést vhodnými stylistickými prostředky. Vilikovský se také věnuje překladu nářečí a uvádí příčiny, proč je převod nářečí problematický. Nářečí jsou těsně spjata s jazykovou formou, jsou jevem jedinečným a jsou silně vázána na místo. U příjemců výchozího jazyka navíc vyvolávají konotace, které příjemci cílového textu velmi často chybí. Vilikovský taktéž nedoporučuje použít pro překlad nářečí cílového jazyka, protože by se čtenáři vybavily nežádoucí domácí konotace. Problém překladu nářečí Vilikovský popisuje následovně: „Skutečným problémem není převést nespisovnou formu do jiného jazyka, ale vytvořit v cílovém jazyku takový systém prostředků, který by měl žádoucí stylistické konotace, byl by dostatečně standardizovaný jako postup a čtenář by ho dovedl identifikovat.“ (Ibid:166). Vilikovský také poukazuje na chybný postup v minulosti, kdy

překladatelé nestandardní jazykové projevy překládali standardní formou cílového jazyka. Vilikovský uvádí, podobně jako Levý, že se nejčastěji pro diferenciaci jazykových prvků používá stylistická opozice vysoké-nízké. „To umožňuje stylistickými prostředky naznačit rozdíl v společenském postavení a zkušenostech mezi postavami; lokalizační příznaky se podle možnosti tlumí – cizojazyčná lokalizace je nepřenosná (...)“ (Vilikovský, 2002:172).

Catford (Catford, 1965) se ve své práci také věnuje překladu dialektů. Navrhuje způsob, jak najít pro nářečí analogii v cílovém jazyce. Navrhuje použít dialekt, který odpovídá oblasti s podobnými zeměpisnými či kulturními vlastnostmi (např. ostrovní dialekt přeložit ostrovním dialektem nebo dialektem jinak izolované oblasti, dále velkoměstský dialekt přeložit domácím velkoměstským dialektem, atd.), nebo který vzbuzuje v cílové kultuře obdobné konotace jako dialekt výchozího jazyka. Zároveň ovšem varuje před přílišnou naturalizací.

Velmi podobný názor na výběr analogického dialektu sdílí Eugène A. Nida. Nida rozděluje dialekty podle sociální vrstvy a zeměpisné polohy. (Nida, 1964:180-181) Navrhuje vybrat dialekt například na základě obecně panující charakteristiky mluvčích. Pokud překladatel překládá dialekt skupiny výchozí kultury, která je obecně považována za nevzdělanou, může použít analogický dialekt cílového jazyka s podobnou charakteristikou jeho mluvčích.

3.6. Ediční aparát

Ediční aparát je pro mnoho teoretiků neoddělitelnou součástí praxe překladu národních specifik a reálií. Vzhledem k tomu, že poznámkový aparát překladů *Belgický labyrint* a *Moje Nizozemsko* budeme také analyzovat, je na místě uvést několik odborných poznatků o tomto druhu paratextu. Poznámkový a vysvětlivkový aparát významně pomáhá uvedení informací lingvisticky implicitních ve výchozím textu a doplňkových informací, které lingvisticky ve výchozím textu nejsou, ale jsou pro pochopení textu nezbytné.

Eugène A. Nida doporučuje ve většině případů překladu reálií a kulturních specifik použít poznámkový aparát (Nida, 1964:238). Přisuzuje poznámkám následující účely:

1. doplnění lingvistických a kulturních mezer

2. vysvětlení neznámých zeměpisných jevů a fyzických předmětů
3. poskytnutí ekvivalentu pro neznámé jednotky, měnu atd.
4. dodat upřesnění k vlastním jménům
5. poskytnout obecné informace k historii a kultuře dané jazykové oblasti.

Hrdlička (Hrdlička, 2009) se podrobněji zabývá umístěním doplňkových informací (lingvisticky neimplicitním ve výchozím textu). Doplňkové informace se mohou vyskytovat ve třech různých podobách v textu či mimo něj (Hrdlička, 2009:35):

- a) vnitřní vysvětlivka v textu
- b) ediční aparát (poznámky a vysvětlivky)
- c) předmluva, doslov.

Hrdlička podotýká, že volba umístění závisí na ediční a překladatelské strategii a také na cílovém čtenářském publiku. Obecně Hrdlička upřednostňuje, stejně jako Levý, začlenění informace do textu. Poznámek pod čarou si cení pro jejich stručnost a rychlý přístup při četbě. Překladatel ovšem musí dbát na zachování rozumné míry. Naproti tomu předmluva či doslov umožňují obšírné vysvětlení kulturního a historického kontextu, ale takto uvedené doplňkové informace jsou již od textu vzdálenější.

3.7. Klasifikace národních specifíků a reálií

Při dělení národních specifíků a reálií se nabízí vícero hledisek. Dělení reálií nejpodrobněji rozpracovali S. Vlachov a S. Florin a zvolili k tomu tři hlediska (Vlachov, Florin in Evenepoel, 2004). První hledisko je časové. Reálie mohou být historické a současné. Ve vzorku excerpt najdeme zástupce obou těchto kategorií, ale jednotlivé reálie budeme analyzovat v kategoriích předmětných. Druhé hledisko, které autoři vybrali, je hledisko místa. Jako základní rozlišení zvolili protikladnou dvojici cizí a domácí reálie (reálie výchozí kultury). Zde je nutno upozornit, že cizí reálie v originále jsou cizí i pro čtenáře originálu. Cizí reálie rozdělují podrobněji na mezinárodní a regionální. Toto podrobnější rozdělení je opodstatněné, protože s postupující globalizací, snadným přístupem k informacím a zvětšováním vědomostí čtenáře o světě některá kulturní specifika a reálie ztrácejí svou „exotičnost“ a čtenář je může vnímat jako mezinárodní a téměř běžné. Domácí reálie (reálie výchozí kultury) autoři rozdělují

na podkategorie celonárodní, regionální a mikroregionální.

Jiné velmi užitečné a rozšířené dělení je předmětné dělení. Takové dělení používá například Vilikovský (Vilikovský, 2002:138) a rozděluje reálie a národní specifika následovně:

1. materiální
2. jazyková
3. reálie kulturního kontextu.

Vlachov a Florin (Gálová, 2009) vypracovali také předmětnou kategorizaci, která je velmi podrobná. Bulharští teoretici ovšem opomněli jazykové reálie, které jsou také velmi důležité. Přesto toto rozdělení platí za jedno z nejlépe vypracovaných a mnoho odborníku ho využívá pro své práce a navazuje na něj.

I. Zeměpisné reálie

- a) toponyma
- b) názvy objektů fyzického zeměpisu
- c) názvy zeměpisných objektů spojených s lidskou činností
- d) názvy endemit

II. Etnografické reálie

- a) Každodenní život: jídlo a nápoje
oděvy, šperky
bydlení, obydlí, nábytek
dopravní prostředky a značení
ostatní
- b) práce: profese
pracovní nástroje
organizace práce
- c) umění a kultura: hudba, tanec,
hudební nástroje

folklor
divadlo
ostatní druhy umění
umělci
zvyky, rituály
svátky a hry
mytologie
kulty

d) etnické objekty etnonyma
přezdívky
pojmenování osob podle místa žití

e) Míry, váhy, měna jednotky míry a váhy
peněžní jednotky
jejich hovorové výrazy

III. Společensko-politické reálie

a) administrativně-teritoriální uspořádání
územní jednotky

b) orgány a představitele moci
orgány moci
představitelé moci

c) společensko-politický život
politická činnost a činitelé
vlastenecká společenská hnutí a jejich představitelé
sociální jevy a hnutí a jejich představitelé
tituly, oslovení
úřady
instituce
školská zařízení, kulturní instituce

stavy, kasty

znaky a symboly stavů a kast

d) vojenské reálie útvary, typy jednotek
zbraně
uniformy
hodnosti.

Kategorie, se kterými budeme pracovat, vycházejí ve velké míře z tohoto posledního předmětného dělení. Vlachovovo a Florinovo dělení reálií na cizí a domácí reálie používat nebudeme, protože excerptový materiál se skládá pouze z domácích reálií, za které považujeme jak belgické, tak nizozemské reálie. Cizím reáliím ve smyslu rozdělení Vlachova a Florina (tedy cizí také pro belgickou a nizozemskou kulturu) se věnovat nebudeme, protože nejsou předmětem této práce.

Pro své účely ale některé kategorie pozměníme, některé zcela vynecháme a další přidáme. Vzhledem k vývoji kultury a moderní společnosti a také vzhledem k povaze textu nemusí být některé kategorie uváděny vůbec (např. vojenské reálie, stavy a kasty, znaky a symboly stavů a kast) a naopak vznikají nové reálie a oblasti kulturních reálií, které mají velký význam a potřebují zvláštní kategorii (např. média (Gálová, 2009), podnikatelské subjekty, životní styl, sport).

Reálie rozdělíme do čtyř hlavních skupin a do více podkategorií. K hlavním kategoriím Vlachova a Florina jsme převzali také kategorii jazykové reálie od Vilikovského. Ve Vlachově a Florinově kategorizaci chybí kategorie dějepisných reálií. Pro náš výzkum jsou tyto reálie důležité, a proto tuto kategorii doplníme do skupiny společensko-politických reálií. Vzhledem k zajímavé jazykové situaci v Belgii bylo nutné vytvořit podkategorii jazyk v etnografické kategorii. Tato podkategorie obsahuje reálie, které se vážou k jazykové situaci v Belgii, a také zde zařadíme názvy jednotlivých dialektů a sociolektů. Do kategorie společensko-politických reálií doplníme podkategorii věnovanou podnikatelským subjektům, náboženství a víře a také podkategorii médií a významných osobností. Přezdívky jsme se rozhodli zařadit do kategorie jazykové reálie a také jsme v této kategorii vyčlenili zvláštní podkategorii pro

slangové výrazy.

V mnoha případech bylo obtížné rozhodnout, do jaké kategorie reálie zařadit. Některé kategorie jsou mezi sebou propojené. Například významné osobnosti lze vždy zařadit i do podkategorie vlastních jmen a v mnoha případech také do podkategorie dějepisných reálií. Stejně tak podkategorie náboženství a víra je provázaná se podkategorií svátky a zvyky. Podkategorii administrativně-teritoriální uspořádání a územní jednotky bychom mohli také zařadit do kategorie zeměpisných reálií, ale protože administrativně-teritoriální uspořádání je výsledkem administrativní činnosti, rozhodli jsme se zařadit tuto kategorii do společensko-politických reálií. Modifikované předmětné rozdělení reálií je následující:

1. Zeměpisné reálie

- a) toponyma
- b) přírodní a zeměpisné objekty a útvary
- c) objekty vzniklé lidskou činností

2. Etnografické reálie

- a) etnonyma
- b) pojmenování osob podle příslušnosti k místu
- c) jídlo a nápoje
- d) oděvy
- e) bydlení, architektura
- f) umění
- g) svátky a zvyky
- h) životní styl
- ch) kulturně-jazykové reálie
- i) technologie, dopravní prostředky
- j) míry, váhy, peněžní jednotky

3. Společensko-politické reálie

- a) úřady, instituce
- b) administrativně-teritoriální uspořádání, územní jednotky
- c) urbanismus, infrastruktura
- d) politický systém, politické strany a hnutí
- e) odbory
- f) podnikatelské subjekty
- g) sociální a zdravotní systém
- h) vzdělávací systém, školní zařízení
- i) náboženství
- j) dějepisné reálie
- k) média
- l) významné osobnosti

4) Jazykové reálie

- a) vlastní jména
- b) přezdívky
- c) slang
- d) dialekty
- e) jiné nestandardní jazykové reálie.

V následující praktické kapitole vybraná excerpta a jejich překlady rozřadíme do zvolených předmětných kategorií a uvedeme také výskyt reálií, které mají největší zastoupení. Na konec uvedeme na základě zkoumaných excerpt také míru exotizace či naturalizace u každé publikace zvlášť.

II. Praktická část

V praktické části diplomové práce přistoupíme k výzkumu samotnému. Excerpta jsme čerpali pouze z publikací *Belgický labyrint* a *Moje Nizozemsko* (originál a překlad). Celkově jsme zanalyzovali okolo 5000 belgických a nizozemských reálií. Vzhledem k obrovskému množství dat, která byla zpracována autorkou této práce v omezeném časovém období, nelze s jistotou tvrdit, že se podařilo vyhledat všechna národní specifika a kulturní reálie a že počet výskytu je stoprocentně správný. Příprava excerptového materiálu probíhala v několika fázích. Při vypisování národních specifik a reálií z jednotlivých kapitol jsme dbali na to, abychom vždy zachovali jednotku překladu. Poté jsme excerpta zařadili do předmětných kategorií. Národní specifika a reálie jsme dále analyzovali v rámci předmětných kategorií podrobněji z hlediska překladových postupů a významu. O obtížích při zařazování reálií do předmětných kategorií jsme hovořili v teoretické části. Při analýze překladatelských postupů jsme se setkali s obdobným problémem. V mnoha případech bylo velmi těžké určit, který překladatelský postup byl zvolen. Překladatelské postupy se v mnoha případech překrývaly. Obzvláště problematické bylo určit hranici mezi doslovným překladem a kalkem. Tato potíž vyplývá ze samotné podstaty nizozemského jazyka. V nizozemštině se vyskytuje velké množství kompozit. Rozhodování, zda byl v překladu vytvořen doslovný překlad, nebo kalk, bylo velmi obtížné. Další problém vznikl při určování, zda je národní specifikum v českém jazyce vnímáno jako výpůjčka, nebo již zdomácnělá výpůjčka. Jedním z hlavních kritérií pro určení zdomácnělé výpůjčky bylo, zda se od daného výrazu běžně tvoří odvozeniny. Hranice mezi substitucí a adaptací a také mezi adaptací a překladem významového jádra byla na mnoha místech rovněž velmi nejasná.

Vzhledem k velkému množství excerpt uvedeme v jednotlivých podkapitolách vždy pouze několik příkladů. Příklady budou dokládat typické překladatelské postupy pro dané předmětné kategorie, nebo naopak zvláštnosti. Na závěr praktické části znázorníme zastoupení předmětných kategorií a překladatelských postupů v rámci jednotlivých kategorií v grafech pro obě díla zvlášť. Seznam reálií zařazených v každé předmětné kategorii a také souborný seznam nejčastějších výskytů uvedeme v přílohách.

4. Analýza zvolených překladatelských postupů v díle *Belgický labyrint*

4.1. Zeměpisné reálie

Kategorie zeměpisných reálií je zastoupena velkým počtem excerpt. Převážně jde o toponyma. Jelikož toponyma označují místa jedinečná, očekávali jsme, že v této kategorii bude míra exotizace velmi vysoká.

Nejpočetnější toponyma, která se v díle *Belgický labyrint* vyskytují, jsou zeměpisné názvy Belgie, Flandry, Brusel, Valonsko, Antverpy, Nizozemsko a od nich odvozená slova, jako například zeměpisná přídavná jména vlámský, belgický, valonský, nizozemský. Pro tyto názvy existují v češtině již dlouho zavedené ekvivalenty, které v českém jazyce zdomácněly. Ačkoli byly původně výpůjčkou, současný český mluvčí je již považuje za běžnou součást českého jazyka. Ve všech jmenovaných případech byla toponyma přeložena odpovídající zdomácnělou výpůjčkou a koloritová složka byla zachována.

Toponyma, která označují méně známá místa, jsou ponechána v originálním znění. U těchto zeměpisných reálií převažuje tedy překladatelský postup nulový překlad. V některých případech je zeměpisný název upraven, aby odpovídal gramatickým a pravopisným zvyklostem českého jazyka. Např. Oostende je převedeno s jedním „o“ Ostende a Pajottenland se v překladu objevuje s jedním „t“. U přepisu zeměpisného názvu Yeper se setkáme s dvěma variantami, Yeper i Ieper.

U některých méně známých či neznámých toponym překladatelka využila kombinaci překladatelských postupů. Velmi často přiblíží čtenáři daný zeměpisný název pomocí obecného podstatného jména, které nese význam kategorie a pomáhá čtenáři toponymum zařadit. Protože se tento překladatelský postup vyskytuje velmi často ve všech předmětných kategoriích a v obou publikacích, zvolíme pro ni vlastní termín kategorizace. Uvedeme zde několik příkladů:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Borinage	kraj Borinage
Bosvoorde	obec Bosvoorde
Dijlevallei	obec Dijlevallei

Dour	městečko Dour
Le Logis-Floréal	čtvrť Le Logis-Floréal
Zoele-Parwijs	obec Zoele-Parwijs
Eifel	pohoří Eifel
IJzer	řeka IJzer
Ninoofsesteenweg	ulice Ninoofsesteenweg
Henegouwen	provincie Henegavsko

Překladatelka také často docílí přiblížení cizí reálie pomocí zeměpisného přídavného jména, které udává její zeměpisnou polohu. Nejčastěji se jedná o přídavná jména vlámský, valonský, belgický, francouzský, nizozemský a jiné. Tento postup je vhodný pro belgické zeměpisné reálie a obzvláště jej ocení čtenář, který neovládá ani francouzský, ani nizozemský jazyk a podle zeměpisného názvu nepozná, ve které části Belgie se toponymum nalézá.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Braine-L'Alleud	valonské Braine-L'Alleud
Jubelpark	bruselský Jubelpark
Zeeland	severní Zeeland
Sint-Genesius-Rode	vlámský Sint-Genesius-Rode
Vroehoven	belgický Vroehoven

Vzácné jsou případy, kdy překladatelka zkombinuje zeměpisné přídavné jméno, kategorizaci a nulový překlad, jako například u toponyma Wilrijk, které bylo přeloženo „antverpská čtvrť Wilrijk“. Kombinované postupy kategorizace + nulový překlad nebo zeměpisné přiblížení + nulový překlad usnadňují čtenáři četbu a orientaci v textu. Exotická složka je zmírněna, a i když čtenář toponyma nezná, snadněji tyto exotické prvky přijme, protože si je může zařadit. Nevýhodou těchto postupů je prodloužení textu. Po analýze zeměpisných reálií jsme konstatovali, že překladatelka kombinovaných postupů využívá přiměřeně, u zeměpisných reálií se celkem vyskytly 3 % převodu pomocí kategorizace a jiné kombinace překladatelských postupů.

Z analýzy je také patrna jasná překladatelská strategie, která exotické prvky uvádí postupně. Některé reálie jsou poprvé uvedeny s přídavným či podstatným jménem, které reálii zeměpisně vysvětluje a upřesňuje, a při opakovaném použití dále v textu se již vyskytují jako nulový překlad. Tato překladatelská strategie zmírňuje riziko, že čtenář bude zahlcen exotickými prvky, jak upozorňuje J. Vilíkovský.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Borinage	kraj Borinage
	Borinage
Dour	obec/město Dour
	Dour
Schelde	řeka Šelda
	Šelda
Oostende	vlámské Ostende
	Ostende
Henegouwen	provincie Henegavsko
	Henegavsko
Vroehoven	belgický Vroehoven
	Vroehoven

Další překladatelské postupy, které jsme u překladů toponym zaznamenali, jsou: opis, kalk a doslovný překlad. Kalk a doslovný překlad se vyskytují zejména u toponym, která jsou kompozita.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk	Postup
Oostkantons	Východní kantony	doslovný překlad
Ijzervlakte	Ijzerská rovina	doslovný překlad
Nieuw-Amsterdam	Nový Amsterdam	doslovný překlad
Westvlaams	Západovlámský	kalk
Oost-brabants	Východobrabantský	kalk
Regentschapstraat	Regentská ulice	doslovný překlad
Brusselse randgebied	na okraji Bruselu	opis
Zwalmstreek	kraj kolem Zwalmu	opis
Noorderkempen	na severu oblasti nazývané Kempen	opis

Názvy ulic a náměstí jsou často překládány pouze doslovným překladem. Tato překladatelská strategie se rozchází například s názorem Newmarka. V těchto případech je exotická složka potlačena úplně. Doslovného překladu bylo rovněž užito u převodu amsterdamského nádraží „Centraal Station“. „Centraal Station“ bylo přeloženo jako „Hlavní nádraží“ a došlo k úplné naturalizaci. Překlad byl uveden s velkým písmenem a českému čtenáři se tak navíc vybaví název pražského hlavního nádraží. Z významového hlediska má tento překlad přidanou konotaci. Jednou z možností, jak problém vedlejší konotace vyřešit, je uvést překlad s malým písmenem. Doslovný překlad se také vyskytl u názvu provincie „Zeeuwse Vlaanderen“, která je více známá pod českým ekvivalentem Zeelandské Flandry.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Ridderschapslaan	Rytířská třída
Regentschapstraat	Regentská ulice
Keizerslaan	Císařská třída
Baricadenplein	Náměstí barikád
Noodlottige Rotsstraat	ulice Osudové skály
Centraal Station	Hlavní nádraží

Poslední poznatek o překladu toponym se týká dvojjazyčných belgických zeměpisných názvů. U některých belgických toponym se tradičně užívá ve francouzském jazyce název francouzský a v nizozemském jazyce název nizozemský. Překladatelka zpravidla do textu uvedla nizozemský název a francouzský název přidala do závorky.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Dour	Dour (franc. Dourois)
Doornik	Doornik (franc. Tournai)

Takový postup, který můžeme charakterizovat jako nadpřeklad, často svědčí o populárně-naučném cíli překladu. Platí to i u překladu zkoumaného díla *Belgický labyrint*, jehož populárně-naučný záměr se shoduje se záměrem autora originálu. Města s dvojjazyčným názvem, která se v textu vyskytují vícekrát, jsou přeložena

francouzským názvem. Důvodem pro tuto substituci je předpoklad, že francouzská kultura a francouzské reálie jsou historicky českému čtenáři bližší. Přestože míra exotizace zůstává stejná, formální povaha koloritové složky je pozměněna.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Moeskroen	Mouscron
Namen	Namur
Nijvel	Nivelles
Jubelpark	park Le Cinquantenaire
Brussel-Namen-Luxembourg	Brusel-Namur-Luxemburg

V kategorii zeměpisných reálií převládaly překladatelské postupy zdomácnělá výpůjčka (75 %) a nulový překlad, který se celkově vyskytl v 15 % překladu vybraných excerpt⁴. Postup kategorizace či přiblížení zeměpisné reálie se vyskytl v 3 %. Ve stejné míře překladatelka zvolila pro překlad zeměpisných reálií postup doslovný překlad. V menší míře byl také využit opis, substituce a adaptace. Z analýzy a grafického znázornění vyplývá, že v kategorii zeměpisných národních specifik a reálií převládají překladatelské postupy exotizační.

4.2. Etnografické reálie

4.2.1. Etnonyma

V díle *Belgický labyrint* se nejčastěji vyskytují etnonyma Vlám, Vlámové, Belgičan, Belgičaná, Valon, Valoni, Nizozemec, Nizozemci a jiné. Tato etnonyma jsou odvozeniny od příslušných zeměpisných názvů a jsou to výpůjčky zdomácnělé. Dále se vyskytují etnonyma Frís, Frísové, Brabant'an a etnonyma, která nejsou původně vlastní belgické kultuře (například Maročan, Turek atd.). Výše jmenovaná etnonyma byla přeložena pomocí zdomácnělé výpůjčky. Zajímavější jsou překlady názvů etnik, která

⁴ Viz příloha č. 7

nejdou v českém prostředí tolik známá. Překladatelka zvolila pro převod reálie opis nebo doslovný překlad⁵:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk	Překladatelský postup
Brusselse Vlamingen	Vlámové z Bruselu	opis
Duitstalige Belgen	německy mluvící Belgičané	opis
Westvlaming, -en	západní Vlámové	doslovný překlad

4.2.2. Pojmenování osob podle příslušnosti k místu

Národní specifika, která můžeme zařadit do této kategorie, jsou především názvy obyvatel belgických měst a provincií. Čeština má v této kategorii několik zavedených a zdomácnělých výpůjček, jako například Valon, Vlám, Brabant'an, Bruselan. Mnohem častěji se ale vyskytl překlad opisem.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Antwerpenaars	obyvatelé Antverp
Brusselaars	obyvatelé Bruselu
	lidé z Bruselu
Gentenaar	rodák z Gentu
Eburonen	eburonské obyvatelstvo
Komenaars	obyvatelé obce Komen
	obyvatelé Komen

Překladatelka také vytvořila výpůjčku „Henegavci“ pro obyvatele provincie Henegouwen a dva novotvary „Korselští“ pro obyvatele Korsele, a „Komenští“ pro obyvatele Komen. Poslední novotvar „Komenští“ získá u českého čtenáře druhotnou konotaci. Toto podstatné jméno by také mohlo být odvozeninou od příjmení významné české osobnosti Jana Ámose Komenského. Naturalizace je v tomto případě příliš silná, překladatelská řešení „obyvatelé obce Komen“ a „obyvatelé Komen“ jsou proto vhodnější.

⁵ Viz příloha č. 7

4.2.3. Jídlo a nápoje

V díle *Belgický labyrint* bylo velmi málo národních gastronomických reálií. Belgické pivo „trappist“ bylo přeloženo substitucí jako černé pivo. Z významového hlediska u tohoto převodu došlo k zobecnění a nivelizaci. V této kategorii se také vyskytly dva výrazy z dialektu. Sám autor Geert van Istendael tyto výrazy uvedl v uvozovkách se standardním názvem nebo opisem v závorce. V překladu je toto schéma zachováno. Výrazy „peket“ a „potée“ se v překladu vyskytují jako nulový překlad a vedle toho také překladatelským postupem substitucí a v druhém případě opisem.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Trappist	černé pivo
„peket“ (jenever)	„peket“ (pálenka)
„potée“ (een onvertelbaar Luiks gerecht van bonen en vlees)	„potée“ (lutyšský pokrm z fazolí a masa)

4.2.4. Bydlení, architektura

Do této předmětné kategorie zařadíme národní specifika a zvyklosti z oblasti bydlení, ale také reálie, které se týkají architektury obecně. Překladatelské postupy, které se vyskytovaly v této předmětné kategorii, byly převážně naturalizační.⁶ Převládaly doslovný překlad, opis a substituce. Zdomácnělá výpůjčka se vyskytla převážně u architektonických stylů, pro které je v českém jazyce zavedený jiný výraz, například secesní („Jugendstil-huis“ → „secesní dům“), neostyl, eklektický. Nulový překlad se vyskytl jen u výrazu „corons“, který byl i v originále příznakový a také v uvozovkách.

Nejzajímavější byl převod výrazu „koterij“. Výraz ve výchozím jazyce je obecný a v realitě může mít rozdílné konkrétní podoby. Proto bylo důležité zvolit také v českém jazyce podstatné jméno s dostatečně širokým významem, aby mohlo pojmout různé konkretizace. Výraz „koterij“ byl přeložen překladatelskými postupy adaptace a opisem.

⁶ viz příloha č. 7

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
koterij	přístavba
	přístavek
	ve svém koutečku

4.2.5. Umění

Nejvíce národní specifik a reálií z oblasti umění, které se v díle *Belgický labyrint* vyskytují, jsou jména spisovatelů a názvy literárních děl. Ke jménům spisovatelů je ve většině případů připojena vnitřní vysvětlivka nebo je zvolen překladatelský postup opis, nebo také kategorizace.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Willem Elsschot	klasik nizozemské literatury Willem Elsschot
Louis Paul Boon	spisovatel Louis Paul Boon
Thea Beckman	populární nizozemská dětská autorka Thea Beckmanová

Literární názvy (beletrie, básně, politických manifestů) byly přeloženy jednotnou překladatelskou strategií, která upřednostnila naturalizaci. Názvy děl byly přeloženy doslovným překladem a název ve výchozím jazyce uveden nebyl. Francouzský název díla „*La légende d'Ulenspiegel*“ byl převeden opisem a doplněn o vnitřní poznámku.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
<i>De Inguanodons van Bernissart</i>	<i>Inguanodonti z Bernissartu</i>
<i>Vlaanderend dageraad aan de IJzer</i>	<i>Flanderský úsvit nad IJzerem</i>
<i>La légende d'Ulenspiegel</i>	vyprávění o Ulenspieglovi (u nás známý jako Enšpígl – pozn. překl)

Dvojjazyčnost na belgickém území způsobila v oblasti literárních názvů problém, který bychom mohli nazvat „překladatelským oříškem“. Autor v originálu uvádí francouzský a nizozemský název jedné řady komiksů a také jedné komiksové postavy. V českém prostředí existuje pouze jeden název (francouzská varianta) a překladatelka musela druhý název a jméno postavy vytvořit. Jako předloha jí posloužila

nizozemská jména postav. I v českém jazyce jsou obě řešení velmi zdařilá. Navíc díky českému překladu zůstává zachován záměr autora vysvětlit, že nizozemské překlady komiksů nejsou tak výstižné a že francouzská varianta je lepší. Pro českého čtenáře je také přirozenější číst o Tintinovi, když ví, že má v ruce francouzský komiks. V prvním případě překladatelka použila pro název typickou vlastnost hlavní postavy. Zavedený název překladatelka uvedla vždy jako překlad francouzského názvu. Nově vytvořené jméno uvedla jako převod k nizozemskému jménu postavy.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Gaston Lagaffe-strips	komiks o Gastonu Lagaffovi
Guust Flater	Gusta Popleta

V druhém případě překladatelka použila pro jméno postavy jeden z fyzických rysů, zvláštní typ účesu.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Tintin	Tintin
Kuifje	Chocholka

4.2.6. Svátky a zvyky

V celé publikaci jsme se setkali pouze s dvěma národními svátky. Obě národní specifika byla převedena naturalizačním překladatelským postupem. Svátek na prvního května byl převeden českým ekvivalentem. Svátek nebyl vysvětlován, protože je známý i v české kultuře. Datum nizozemského státního svátku 30. dubna je opatřeno oficiálním názvem svátku a také vnitřní vysvětlivkou v textu, která vznik svátku vysvětluje. Do této předmětné kategorie také zařadíme překlad názvu církevní svátosti „Plechtige Communie“, protože autor podrobně popisuje, jak je tento církevní obřad pro belgické věřící důležitý. Nizozemský výraz byl do českého jazyka přeložen zavedeným ekvivalentem biřmování.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Eén-meiviering	oslavy Prvního máje
30 april	30. dubna na Den královny (narozeníny bývalé nizozemské královny Juliány)
Plechtige Communie	biřmování

4.2.7. Životní styl

Do této předmětné kategorie jsme se rozhodli zařadit národní specifikum „zuil“, které je společné pro belgickou i nizozemskou společnost. V historii se společnost v Belgii a Nizozemí rozdělovala podle náboženské víry a politického přesvědčení na samostatné skupiny. Překladatelka tyto skupiny přiblížila českému čtenáři výrazem „tábor“. Tato adaptace je pro českého čtenáře dobře srozumitelná, protože český jazyk používá slovní spojení „rozdělit se na dva tábory“. Kromě překladatelského postupu adaptace se také objevuje vysvětlující opis.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
zuilen	<i>sociální a náboženské tábory</i>
Zuil	společenský tábor
	tábor

4.2.8. Kulturně-jazykové reálie

V díle *Belgický labyrint* se nachází velmi mnoho termínů, které jsou spojeny s dvojjazyčností na belgickém území. Do této předmětné kategorie zařadíme pojmenování osob podle jazyka, kterým hovoří, politické a správní termíny, které jsou s dvojjazyčností spojeny, a také názvy dialektů.

V celém díle *Belgický labyrint* a především v oddíle o jazykové situaci v Belgii se v primárním textu vyskytují ve velkém počtu výrazy, které pojmenovávají osoby podle jazyka, kterým hovoří: „Franstalig“, „Franstaligen“, „Nederlandstalig“, „Nederlandstaligen“, „Duitstalig“, „Duitstaligen“. Nejčastěji byly tyto výrazy přeloženy opisem, a to v několika podobách.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Franstalig	francouzsky mluvící
	frankofonní
Franstaligen	frankofonní obyvatelstvo
	francouzsky mluvící část obyvatelstva
	francouzští mluvčí
	francouzsky mluvící
Nederlandstalig	nizozemsky mluvící
Nederlandstaligen	nizozemsky mluvící občané
	obyvatelstvo mluvící nizozemsky
Duitstaligen	německy mluvící
Duitssprekende	německy mluvící

V kapitolách, které pojednávají o jiném tématu než o jazykové situaci (například kapitola Valonsko, Poslední Belgičané), jsou tyto výrazy přeloženy pomocí překladatelského postupu adaptace a překlad významového jádra. Výrazy „Franstalig“ a „Nederlandstalig“, popřípadě „Duitstalig“ nejsou v belgické kultuře příznakové a používají se velmi často. V několika případech byl správně zhodnocen kontext a význam překladové jednotky a překladatelka tyto výrazy nahradila jiným etnonymem či opisem.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Franstalig	valonský
Franstalige Belgen	Valoni
Franstaligen	frankofonní kruhy
	frankofonní poslanci
Duitstalig	proněmecky zaměřený
Duitstaligen	německá menšina
Nederlandstalig	hlásí se k nizozemštině

Odborné termíny, které popisují jazykovou situaci v Belgii, byly velmi často přeloženy překladatelskými postupy doslovný překlad, kalk, adaptace, opis a překlad významového jádra. Nulový překlad se v této oblasti reálií nevyskytl. Překladatelka také

použila dvě neobvyklé výpůjčky „ponizozemštit“ a „povlámštit“. Tyto kalky byly vytvořeny na základě analogie se slovesem „pofrancouzštit“.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk	Překladatelský postup
sociale taalgrens	sociální jazyková hranice	doslovný překlad
taalgebied	jazykové území	doslovný překlad
taalgrens	jazyková hranice	doslovný překlad
taalinspectie	jazyková inspekce	doslovný překlad
taalpolitiek	jazyková politika	doslovný překlad
taalwet	jazykový zákon	doslovný překlad
tweetalig	dvojjazyčný	kalk
taalgebruik	počty mluvčích jednotlivých jazyků	opis
voertaal	používaný jazyk	opis
	všeobecně se používala	
talentelling	jazykové sčítání	adaptace
verfransen	pofrancouzštit	kalk
vernederlandsen	ponizozemštit	kalk
vervlaamsen	povlámštit	kalk

Názvy dialektů byly uvedeny zdomácnělou výpůjčkou, pokud ekvivalent existuje, například: vlámština, holandsština, bruselština, mástrichtština, brabantština, lotrinština, lutyšština. Méně časté dialekty byly přeloženy opisem.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Westvlaams	mluvit západovlámsky
Antwerps	antverpský dialekt
Diets	starobylá nizozemština
Champenois	dialekt zvaný Champenois
Verkavelingsvlaams	"parcelová vlámština"

„Verkavelingsvlaams“ je název sociolektu, který začal používat Geert van Istendael (viz kapitola *Belgický labyrint*). Překladatelka musela pro překlad vytvořit novotvar.

Překladačský postup byl v tomto případě doslovný překlad a termín byl navíc uveden v uvozovkách.

Do této předmětné kategorie také zařadíme významnou nizozemskou reálii slovník Van Dale. Překladatelka zvolila nejprve překladačský postup opis a reálii českému čtenáři vysvětlila „výkladový slovník nizozemštiny Van Dale“. Dále v textu již překládá Van Dale jako „slovník Van Dale“ nebo také pouze „Van Dale“.

V této předmětné kategorii převládají překladačské postupy naturalizační. Pro autora i překladatelku bylo důležité, aby čtenář dvojjazyčnou situaci především pochopil. Autor dokonce některé kapitoly o jazykové tematice pro české čtenáře přepracoval. Převaha naturalizačních postupů je tedy vzhledem k záměru překladu na místě. Pro názvy dialektů byly využity zdomácnělé výpůjčky nebo byly vytvořeny odvozeniny. Tento postup představuje 48 % z překladačských postupů v této kategorii. Ve velké míře byly kulturně-jazykové reálie přeloženy opisem (18 %) a dále bylo využito překladačských postupů adaptace, kalk a překlad významového jádra.⁷

4.3. Společensko-politické reálie

4.3.1. Úřady, instituce

V této předmětné kategorii zůstala exotická složka nepatrná. Nulové překlady se vyskytují pouze u dvou francouzských názvů „Conseil de la Communauté Française“ a „Conseil régional Wallon“. Více než 44 % názvů úřadů a institucí bylo přeloženo doslovným překladem.⁸ Převážně tak byly překládány instituce, jejichž typ český čtenář zná, nebo které v jiné podobě existují v českém prostředí, například „Instituut voor Hygiëne en Epidemiologie“ → Institut pro hygienu a epidemiologii, „Koninklijk Observatorium“ → Královská observatoř, „Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek“ → Fond vědeckého výzkumu.

Názvy úřadů a institucí, které jsou pro belgickou státní správu specifické, byly převedeny překladačskými postupy adaptace (20 %) a substituce (21 %). Belgická státní správa je od české velmi odlišná a průměrný český čtenář s terminologií zajisté

⁷ viz příloha č. 7

⁸ viz příloha č. 7

není obeznámen. Proto bylo vhodné a důležitější, aby se čtenář seznámil s funkcemi konkrétních úřadů a institucí, než s názvem v originálním znění.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
kabinet	vláda
Kamer van Volksvertegenwoordigers	sněmovna poslanců
Vlaamse Balie van Antwerpen	Vlámská advokátní komora v Antverpách
ministerie van Openbare Werken	Ministerstvo veřejných komunikací

4.3.2. Administrativně-teritoriální uspořádání, územní jednotky

Novodobé belgické administrativně-teritoriální uspořádání a názvy územních jednotek jsou rovněž velmi odlišné od českých názvů. Historické názvy, které jsou platné i v současnosti, jako například „hertogdom“, „hertog“, „graafschap“ problematické nebyly, protože pro ně v českém jazyce existují domácí ekvivalenty vévodství a hrabství. Pro územní jednotky „provincie“ a „kanton“ překladatelka zvolila výpůjčku. Problematické také nebyly běžné administrativně-teritoriální jednotky jako vesnice, obec, předměstí, čtvrť, město atd.

Pro názvy jednotlivých administrativně-teritoriálních jednotek byly nejčastěji použity překladatelské postupy substituce, doslovný překlad, substituce a opis.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk	Překl. Postup
Waalse gewestraad	valonská rada	adaptace
Franse Gemeenschap	frankofonní společenství	doslovný překlad
Vlaamse Gemeenschap	vlámské společenství	doslovný překlad
Brusselse gewest	bruselský správní celek	substituce
Waals Gewest	valonská správní jednotka	substituce
Vlaamse Gewest	vlámská správní jednotka	substituce
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	správní jednotka hlavního města Brusel	substituce
Provincieraad	provinční rada	doslovný překlad

Ostatní národní specifika a reálie, které se vážou na oblast státní administrativně-teritoriální správy, byly nejčastěji přeloženy překladatelským postupem substituce, nebo překlad významového jádra. Takové řešení je dostačující, čtenář potřebuje především pochopit význam těchto národních specifíků.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
groene zones	zelené zóny
industriegebied	průmyslová oblast
ambachtelijke zones	úřední zóny
woongebied	obydlená území
vouwvergunning	stavební povolení
recreatiegebied	rekreační území
natuurgebied	chráněné přírodní rezervace
gemeentebesturen	obecní úřad

Důležité je ještě zmínit překladatelské řešení belgické reálie „gemeente met faciliteiten“ a „faciliteiten“. Pro tuto reálii v českém jazyce ekvivalent neexistuje, a proto je podrobně vysvětlena v přidané kapitole Poznámky. V primárním textu je uveden odkaz na kapitolu Poznámky a výraz je přeložen opisem „obce s doplňujícím opatřením“, případně jen „doplňující opatření“.

Nulový překlad byl v této kategorii zastoupen minimálně. V originálním znění byly mezi uvozovkami ponechány výrazy „Gemeinschaft“ a „les cantons rédimés“. Výraz „Rat der Gemeinschaft“ byl přeložen pomocí podstatného jména, které reálii přibližuje: obecní rada „Rat der Gemeinschaft“.

Obecně můžeme konstatovat, že v této předmětné kategorii je míra exotizace velmi nízká. Postup nulový překlad se vyskytuje jen u 5 % excerpt. Ostatní reálie byly přeloženy naturalizačními překladatelskými postupy, jmenovitě substitucí (44 %), opisem (29 %) a doslovným překladem (11 %).⁹

⁹ Viz příloha č. 7

4.3.3. Urbanismus, infrastruktura

Národní specifika a reálie, které jsme zařadili do této kategorie, byly převážně převedeny doslovným překladem a opisem. Stejně jako u administrativně-teritoriálních reálií i zde dostalo přednost pochopení významu národních specifík a reálií.

4.3.4. Politický systém, politické strany a hnutí

Belgie prošla v průběhu dějin podobnými politickými systémy jako Česká republika. Velké množství reálií, například král, království, monarchie, demokracie, parlament, senát, ministerstvo, federalizace, koalice atd. má zavedený český ekvivalent, nebo v českém jazyce existují jako zdomácnělé výpůjčky, které český čtenář již nevnímá jako exotické prvky. Politické spektrum je také rozlišeno na pravicové a levicové strany a rovněž se shodují politické ideologické proudy socialismus, liberalismus, konzervatismus, komunismus. Při analýze politických reálií jsme se proto zaměřili na překlad názvů politických stran, na politické zaměření a názvy osob podle politického zaměření a na zvláštnost v belgickém politickém životě.

Politické strany byly převážně přeloženy kombinací doslovného a nulového překladu. V případě, že autor uvedl zkratku, byla zkratka do překladu převedena také nulovým překladem a připojena k prvnímu převodu názvu strany. Pro francouzské názvy valonských politických stran byla zvolena kombinace kategorizace + nulový překlad, nebo upřesnění + nulový překlad. Toto překladatelské řešení usnadnilo čtenáři orientaci zvláště u stran „Socialistische Partij“ a „Parti socialiste“, které mají názvy totožné.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Belgische Socialistische Partij	Belgická socialistická strana (Belgische Socialistische Partij)
Belgische werkliedenpartij (BWP)	Belgická strana pracujících (De Belgische werkliedenpartij, BWP)
Partij voor Vrijheid en Vooruitgang	Strana Svobody a pokroku (Partij voor Vrijheid en Vooruitgang, PVV)
Christelijke Volkspartij	Křesťanská lidová strana (Christelijke Volkspartij, CVP)
Parti Socialiste	valonská Parti socialiste
Parti Réformateur Libéral	Parti Réformateur Libéral
Parti Social Chrétien	Parti Social Chrétien (PSC)

Překlad politické strany „Agalev“ si vyžádal širší převod. Autorka překladu přidala k názvu strany také vysvětlení „zkratka pro Anders Gaan Leven (začít žít jinak)“. Strana „Vlaams Blok“ je přeložena doslovným překladem. K této straně je navíc připojena vnitřní vysvětlivka.

Do kategorie politických reálií jsme se rozhodli zařadit navíc názvy osob podle politického a vlasteneckého zaměření. Pro převod těchto národních specifik byly vytvořeny kalky a také překladatelský postup překlad významového jádra.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
anti-leopoldisten	anti-leopoldisté
Flamingant	vlámský přívrženec
	vlámští nacionalisté
koningsgezinde	prokrálovský

V kategorii politických reálií bylo potřeba nalézt překladatelské řešení pro belgickou politickou reálii „dienstbetoon“. Překladatelka se snažila výraz co nejvíce českému čtenáři přiblížit a zvolila výraz veřejné slyšení, které v České republice pořádají politické strany, Senát a Poslanecká sněmovna. U prvního výskytu překladatelka použila opis „politické veřejné slyšení“ a v dalších případech adaptaci „veřejné slyšení“.

Obecně v kategorii politických reálií převládaly překladatelské postupy doslovný překlad (33 % výskytu), substituce (14 %), adaptace a kombinované postupy kategorizace + nulový překlad a doslovný překlad + nulový překlad¹⁰.

4.3.5. Odbory

Názvy odborů byly přeloženy stejnou strategií jako politické strany, ve většině převodů byl uveden doslovný překlad, nulový překlad a zkratka. Při častém výskytu byla dále v textu užívána zkratka, která odpovídá nizozemskému názvu odborů. Méně významné odbory byly přeloženy pouze doslovně, opisem, nebo také kombinací překladatelských postupů kategorizace + nulový překlad.

¹⁰ Viz příloha č. 7

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Algemeen Belgisch Vakverbond	Všeobecný belgický odborový svaz (Algemeen Belgisch Vakverbond, ABVV)
Algemeen Christelijk Vakverbond	Všeobecný křesťanský odborový svaz (Algemeen Christelijk Vakverbond, ACV)
Verbond van Belgische Ondernemingen	Svaz belgických podnikatelů (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
Christelijke Gepensioneerdverbonden	Křesťanské svazy důchodců
Chiro	mládežnické hnutí Chiro

Obecně v této předmětné kategorii převládaly překladatelské postupy naturalizační, které přibližují českému čtenáři především situaci.

4.3.6. Podnikatelské subjekty

V kategorii podnikatelských subjektů byla ve větší míře zachována exotizační složka. Nulový překlad patří mezi nejpočetnější překladatelské postupy (60 %), na druhém místě jsme zaznamenali doslovný překlad (24 %).¹¹ I v této kategorii se projevila překladatelská strategie francouzské názvy ponechat ve francouzském jazyce a nizozemské názvy přeložit doslovným překladem. U několika reálií byl také zvolen překladatelský postup opis (například „Groep Brufina“ → bankovní skupina Brufina) a také se objevila kombinace překladatelských postupů.

4.3.7. Sociální a zdravotní systém

Tato předmětná kategorie nebyla zastoupena velkým počtem excerpt. Názvy pojišťoven byly překládány doslovně, nebo převedeny substitucí či adaptací.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Landsbond der Christelijke Mutualiteiten	Křesťanská zdravotní pojišťovna nazývaná také Zemský svaz
spaarbank CODEP	socialistická spořitelna
Mutualiteiten	pojišťovny
Ziekenfond	zdravotní pojišťovna

¹¹ Viz příloha č. 7

Zajímavější překladatelský problém byl převod názvu belgického systému vyplácení podpor v nezaměstnanosti „stempelen“, hovorově „doppen“. I v tomto případě se překladatelka snažila nalézt v českém prostředí podobnou situaci a zvolila výrazy „razítko“, „razítkování“. Odvozená slova „dopgeld“ a „doplocaal“ byla přeložena překladatelským postupem adaptace jako „peníze“, „úřad“. U tohoto převodu byl význam rozšířen.

4.3.8. Vzdělávací systém, školní zařízení

Belgický vzdělávací systém se od českého systému odlišuje a překladatelka musela nalézt řešení k několika problematickým výrazům. Belgický výraz „Atheneum“ ponechala jako nulový překlad a v prvním výskytu připojila vnitřní vysvětlivku, kde tento typ školy připodobňuje k českému osmiletému gymnáziu. Takové řešení je vhodné, protože čtenáři umožní vytvořit si představu. Dále v textu se nejčastěji již objevuje nulový překlad Atheneum, popřípadě česká adaptace gymnázium.

Z naší analýzy vyplynulo, že výraz „college“ byl problematický. Tento výraz (vyskytuje se také v jiných evropských jazycích) spadá do skupiny slov obtížných na překlad, tzv. „faux-amis“. V českém prostředí má odlišný význam než v jiných evropských zemích, a proto ho nelze přeložit doslovně. Překladatelka se tohoto nebezpečí nedokázala vyvarovat a belgickou reálii „college“ přeložila doslovně jako „kolej“. V jiných případech byl již výraz přeložen správně, nejčastěji překladatelským postupem adaptace. Obecně převažovaly v kategorii vzdělávací systém a školní zařízení překladatelské postupy doslovný překlad, adaptace a opis.¹²

4.3.9. Náboženství

V této předmětné kategorii se vyskytuje velký počet českých ekvivalentů a zdomácnělých výpůjček¹³, protože náboženství v Belgii i České republice je historicky založeno na křesťanství. Názvy řádů a církví jsou ve většině případů přeloženy doslovným překladem. Nulový překlad se nachází pouze u řádů, které mají francouzský název, a také u jednoho nizozemského názvu „Scheutisten“. Pro překlad belgického řádu „trappisten“ je použita výpůjčka „trapisté“. Některé názvy byly pozměněny, aby

¹² viz příloha č. 7

¹³ viz příloha č. 7

odpovídaly zvyklostem české terminologie. Proto název „Zusters van de Voorzienigheid“ nebyl přeložen doslovně, ale substitucí „Sestry Svaté prozíravosti“. Analýza názvu misijního řádu „Witte Paters“ ukázala, že převod „Bílí bratři“ pozměňuje význam. „Witte Paters“ je název misijního řádu, který má v českém jazyce svůj ekvivalent „Bílí otcové“. Výraz „bílí bratři“ je neoficiální označení řádu premonstrátů. Substituce a záměna termínů může být odůvodněna snahou čtenáři přizpůsobit misijní řád na název řádu, který je obecně známější. Protože se daná realie vyskytovala ve výčtu jiných misijních řádů, není významový posun závažný.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Hervormde Kerk van Belgie	Belgická reformovaná církev
Zusters van de Voorzienigheid	Sestry Svaté prozíravosti
Zusters Ursulinen	Sestry Uršulky
Witte Paters	Bílí bratři
Zusters van Onze-Lieve-Vrouw van Sion	Sestry Panny Marie ze Sionu
Dames Chrésiennes	Sestry les Dames Chrésiennes
Scheut	<i>Scheut (=výhonek, ratolest)</i>

4.3.10. Dějepisné reálie

Dějepisných národních specifik a reálií bylo v díle *Belgický labyrint* velmi mnoho. Názvy historických událostí, které byly významné pro celou Evropu a v českém jazyce pro ně existuje ustálený historický termín, byly přeloženy odpovídajícím historickým termínem.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Karolingische tijd	doba karolínská
Boerenkrijg	Selské války
Krisstallnacht	Křišťálová noc
Slag der Gulden Sporen	bitva u Zlatých ostruh
Tolerantie Edict	toleranční patent

Dějepisné nizozemské reálie z období druhé světové války jsou často převedeny nulovým překladem nebo českým zavedeným ekvivalentem (například Křišťálová noc). Český čtenář má povědomí o německé vojenské terminologii, a proto byly výrazy jako například „SS-Sturmbrigade Langemarck“ a „SS-Sturmbrigade Wallonien“ ponechány beze změny. U jiných historických termínů z období druhé světové války překladatelka ponechala německý základ termínu a do českého jazyka přeložila jen část výrazu:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Duitse Feldgendarmerie	německá Feldgendarmerie
Vlaamse SS	Vlámská SS

Jiné termíny z období druhé světové války jsou přeloženy doslovným překladem, nebo kalkem jako například:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Witte Brigade	Bílá brigáda
Zwarte Brigade	Černá brigáda
Partizanencommandant	velitel partyzánů
Franstalige Brigade z	frankofonní Z-brigáda
Phalange	Falanga

Dějepisné reálie spjaté pouze s historií Nizozemí byly nejčastěji přeloženy doslovným překladem, popřípadě kalkem. V některých případech jsou pro zachování exotické složky použity uvozovky nebo zkratka „tzv.“.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Gouden Eeuw	Zlaté století
Nieuw-Nederland	„Nové Nizozemí“
Brabantse revoluce	Brabantská revoluce
Unie van Utrecht	Utrechtská Unie
Franse bezetting	francouzská okupace
Verenigde Nederlanden	Spojené Nizozemí
Egmont-pact	tzv. Egmontská dohoda
Franse bezetting	francouzská okupace
koningskwestie	tzv. Spor o krále

Poměrně často byla do překladu u méně známých nizozemských reálií přidána vnitřní vysvětlivka, která obsahuje datum, nebo krátké vysvětlení k historické události. V menší míře se také vyskytuje překladatelský postup kategorizace + doslovný překlad.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
zeventien provincien	soustátí sedmnácti provincií
Zeventien Provinciën	tehdejších Sedmnáct provincií
charter <i>De Blijde Inkomst</i>	charta Radostného vstupu (z roku 1356)
Unie van Atrecht	Atrechtská Unie (dnešní Arras)
scheuring der Nederlanden	odtržení sedmi nizozemských provincií
inlijving bij Frankrijk	připojení k Francii (za Francouzské revoluce r. 1790 – pozn. překl.)

Národní dějepisná reálie „Generaliteit“ je podrobně vysvětlena v kapitole Poznámky a je přeložena do českého jazyka nulovým překladem „Generalita“.

V textu se také nachází několik narážek a odkazů na historická období a na mocenské poměry na území Nizozemí např. „Hollandse tijd“ a „Franse tijd“. Význam slovního spojení „Hollandse tijd“ se v různých kontextech lišil. Z překladů je patrné, že tato slovní spojení byla podrobena analýze významového jádra a poté přeložena překladatelským postupem opis a překlad významového jádra.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Hollandse tijd	v době sjednocení Holandska a Belgie
	ještě součástí Nizozemí
	ještě v období Nizozemského království
	ještě před osamostatněním Belgie
Franse tijd	francouzská nadvláda

Do kategorie historických reálií jsme se rozhodli zařadit také nizozemské národní specifikum „Statenbijbel“, první překlad Bible do nizozemského jazyka. Pro tuto reálii se v překladu objevily dva převody, které se doplňují. Poprvé je toto národní specifikum přeloženo naturalizačním překladatelským postupem adaptace „oficiální

překlad Bible“ a dále je v textu zvolen překladatelský postup doslovný překlad „Stavovská bible“. I v tomto případě se překladatelka drží své strategie seznamovat čtenáře s exotickými prvky postupně.

V této kategorii byly zastoupeny všechny Gritovy překladatelské postupy¹⁴ a také několik kombinací, například doslovný překlad + nulový překlad „Ligue Wallonne“ → „Valonská liga (Ligue Wallonne)“, německá výpůjčka + kalk „Stormbanleider voor Brabant en Limburg“ → „Sturmbanfuhrer pro Brabant a Limburg“, nulový překlad + doslovný překlad „Comité de Défense des Juifs“ → „Comité de Défense des Juifs (Výbor na obranu Židů)“. Nejpočetnější překladatelský postup, který se v této kategorii vyskytoval, byl doslovný překlad (35 %). Zdomácnělou výpůjčku a český ekvivalent jsme zaznamenali u 13 % převodů. Nulový překlad se vyskytoval u 12 % zkoumaných překladů této předemtné kategorie. Většina nulových překladů byly francouzské názvy, nebo názvy v jiném cizím jazyce.

4.3.11. Média

U překladu médií je zřetelná překladatelská strategie, kterou překladatelka zvolila obecně pro překlad výrazů, které jsou v jiném jazyce než nizozemština. V celé kategorii jsou tyto výrazy a slovní spojení ponechány ve francouzském, respektive jiném nenizozemském znění a představují téměř třetinu excerpt, která je přeložena nulovým překladem¹⁵. Nizozemské názvy jsou přeloženy několika typy překladatelských postupů: doslovným překladem v 19 % převodů, kategorizací u 21 % překladů a kombinací doslovný překlad + nulový překlad (15 %). Větší výskyt jsme zaznamenali také u překladatelských postupů opis.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
<i>Vrij Nederland</i>	nizozemský progresivní týdeník <i>Vrij Nederland</i>
	nizozemský týdeník <i>Vrij Nederland</i>
<i>Het Volk</i>	gentský list <i>Het Volk</i> (Lid)
BRTN	BRTN (Belgické rádio a televize, nizozemské vysílání)
RTBF	belgická státní televize RTBF
<i>De Morgen</i>	De Morgen (Zítřek)

¹⁴ viz příloha č. 7

¹⁵ viz příloha č. 7

4.3.12. Významné osobnosti

Pro tuto předmětnou kategorii jsme stanovili hypotézu, že zde budou uvedeny vždy české ekvivalenty jmen osobností, pokud v českém jazyce existují. Tato hypotéza se potvrdila. Jména panovníků jsou uvedena tak, jak je zvykem v české kultuře, tedy český ekvivalent či zdomácnělá výpůjčka, a pokud se ve jménu vyskytuje římská číslice, následuje diakritické znaménko tečka. Například jméno „Willem I“ je počeštěno na „Vilém I.“.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
keizer Jozef II van Oostenrijk	rakouský císař Josef II.
Albert I	Albert I.
Filips II	Filip II.
Filips de Schone	Filip Sličný
Karel de Grote	Karel Veliký
Karel de Stoute	Karel Smělý
Willem van Oranje	Vilém Oranžský

Ostatní jména významných osobností jsou ponechána jako nulový překlad (nizozemském, francouzském atd.). U jména Victora Horty překladatelka uvedla navíc povolání (překladatelský postup kategorizace) a ke jménu spisovatele Willema Elsschota je připojena poznámka pod čarou.

4.4. Jazykové reálie

Analýzu jazykových reálií jsme nepojali podobně jako u předešlých předmětných kategorií, ale prováděli jsme ji s cílem stanovit obecně platnou překladatelskou strategii.

4.4.1. Vlastní jména

Převod významných osobností jsme zanalyzovali v samostatné kategorii. Vlastní jména obecně byla převedena nulovým překladem. S překladem vlastních jmen se u flektivních jazyků obvykle pojí dva problémy: skloňování a přechylování ženských

příjmení. U ženských příjmení jsme se setkali s nejednotnou překladatelskou strategií. Některá ženská příjmení byla přizpůsobena české zvyklosti a byla přechylována, například „Gabriella Petitová“, „poslankyně Vogelsová“. Ženská jména, která zůstala nepřechýlena, byla uvedena podstatným jménem, které ženský rod významově zachovalo „poslankyně Fatima Alaul Beghiti“, „paní Yvonne Névejean“. U některých vlastních jmen byl zvolen překladatelský postup kategorizace.

4.4.2. Přezdívky

Přezdívky jsou výrazy, které nesou význam a mají ve výchozí kultuře konotace. Přezdívky konkrétních osob byly překládány doslovným překladem a jejich význam i konotace byly zachovány, například:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Achille Steenkool	Achille Černouhelný
Jef Cognac	Jef Koňak
Staf de Sterke	Staf Silný
Führer van het Pajottenland	Führer z Pajotenlandu

V excerptovém materiálu se také vyskytly hanlivé výrazy z dob druhé světové války „mof“, „mofs“, které byly nahrazeny českými ekvivalenty „nácek“, „němčourský“. Jelikož se jednalo o stejnou skupinu lidí (zde je důležitý distinktivní znak kolaborace), tato substituce je zcela adekvátní. V belgické kultuře ještě existuje jiné označení pro kolaboranty „een zwarte“ (a protiklad lidí zapojených do odboje „een witte“). Toto pojmenování je příznakové, a proto ho překladatelka přeložila doslovně „černý“. Autor v publikaci vysvětluje původ tohoto pojmenování (charakteristické černé vysoké boty nacistů), který by byl platný i v českém prostředí. Proto je v tomto případě doslovný překlad dobrým řešením, které zachovává i přenesený význam.

4.4.3. Slang

V této kategorii se budeme věnovat politickému slangu, který je v díle *Belgický labyrint* poměrně častý. V belgické kultuře je zvykem pojmenovávat příslušníky politických stran a koalice podle barev, které jsou pro strany typické. Taková označení byla převedena překladovým postupem překlad významového jádra a adaptace:

„blauwen“ → „liberálové“, „rode“ → „socialistická“. V dalších případech byly použity pro překlad slangových výrazů naturalizační postupy opis a adaptace.

4.4.4. Dialekt

Převod dialektů je velmi obtížný a nevyhnutelně při něm dochází k částečné ztrátě významu. Knižní médium samo o sobě nikdy nedokáže čtenáři neznámý dialekt přiblížit. Přesto jsme během analýzy excerpt našli několik zajímavých a dobrých řešení. Mezi zdařilá řešení můžeme počítat fonetický přepis, který se objevuje i v originále a autor jím napodobuje francouzskou výslovnost Vlámů, kteří žijí v Bruselu. „Fenudulsjfalrie“ (avenue de la Chevalerie)“ je převedeno počeštěným fonetickým přepisem „fenydyšvalrý“ (avenue de la Chevalerie)“.

V jiných případech je dialekt přeložen obecnou češtinou, popřípadě některé výrazy jsou nahrazeny odpovídajícími nespisovnými výrazy. Taková adaptace je v souladu s názory předních teoretiků, kteří dávají důraz na to, aby bylo použito domácího nepřiznakového jazykového subsystému.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
„karro slasjen“	v „károvanejch trepkách“
„ne gewone mens gelijk als d'ander, gelijk als gij en ik“	(Poznávali se v něm, v našem Stafkovi,) „takovým normálním člověku, jako každéj jinej, jako ty a já.“
„Uet taë smeirlap na toch ne kie“ (Hoor die smeirlap nou toch eens aan.)	„Tak jen si toho hajzla poslechněte.“

Rozdílnosti v dialektech překladatelka ukázala také pomocí fonetických prepisů výslovnosti dialektu. K fonetickému přepisu uvedla navíc standardní pravopis slova, například: „Obyvatelé tu mluví nizozemsky nebo alespoň oním dialektem, ve kterém se slovo „huis“ (=dům) vyslívuje jako „eés“ a slovo „buiten“ (=venku) jako „beéte.“ Ačkoli není možné českému čtenáři zprostředkovat fonetickou podobu dialektu, hrubý význam je zachován, protože čtenář si uvědomí, že rozdíly ve výslovnosti jsou skutečně velké.

4.4.5. Jiné nestandardní jazykové reálie

Do této kategorie připojíme několik poznatků o převodu přísloví. Přísloví, která se v textu vyskytovala, byla převedena překladatelským postupem opis či adaptace. Ve

většině převodů se překladatelce podařilo předat smysl a v některých případech i zachovat metaforický obraz. Například převod přísloví „met de handen in het haar zitten“ → „chytají se za hlavu“ je zdařilý.

Autor na několika místech v textu používá zdrobněliny, které mají stylistickou funkci a nesou význam ironie. Ve většině případů překladatelka tuto stylistickou různorodost nezachovala a text byl stylisticky nivelizován, například „Belgjes“ → „Belgičané“, „koningrijkje“ → „království“. V jednom případě byl tento nestandardní jazykový výraz také zachován se stejnou stylistickou hodnotou „nieuwe rijkje“ → „nové královstvíčko“.

Autor Geert van Istendael uvedl do primárního textu také dva příklady špatné výslovnosti, které působí humorně. I tento stylistický prvek se překladatelce povedlo dobře převést. První případ je nesprávná výslovnost latinského nápěvu „unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam“. Překladatelka využila stejného postupu jako autor na označení důrazu velkými písmeny a také některá slova doplnila o českou diakritiku: „oenAM sanktAM katholiekAM – ademen – eddapostoliekAM eugleeziejAM“ → „únAM sanktAM katolíkAM – nádech – etapostólikAM eklézijAM“. Druhý obdobný prvek je napodobení typického řečnického stylu krále Boudewijna: „Oerwaarde landgenoten“ je převedeno jako „Uážení krajané“.

4.5. Ediční aparát

Ediční aparát v českém překladu *Belgický labyrint* je velmi obsáhlý. Najdeme v něm všechny typy poznámek, o kterých hovoří Hrdlička (Hrdlička, 2009:35), a také poznámky autora. Jak jsme zmínili na začátku, Geert van Istendael na českém překladu spolupracoval a napsal zvláštní kapitolu Poznámky k českému překladu, kde jsou některé obzvláště specifické belgické reálie vysvětleny. Mimo tuto přidanou kapitolu jsou v primárním textu uvedeny vnitřní vysvětlivky, poznámky překladatele, které jsou graficky odlišené od poznámek autorových, a poznámky pod čarou.

Vnitřní vysvětlivky jsou zastoupeny nejvíce. Nejčastěji jde o krátké vysvětlivky (například vysvětlení k řádu remonstrátů), upřesnění data, doplňkové informace, doslovný překlad, vysvětlení jazykové hříčky (například De Vlag = Vlajka; jazyková

hříčka, zkratka slov shodných v nizozemštině i němčině), nebo vysvětlení francouzského pojmu „employé“. Tento typ poznámkového aparátu čtenáři pohotově doplňuje nutné či zajímavé informace pro další čtení. Poznámek pod čarou jsme napočítali celkem pět. Podrobněji vysvětlují důležitá národní specifika jako například pojem Zlaté století, životopisné údaje spisovatele W. Elsschota a jiné. Další typ poznámkového aparátu je přidaná kapitola Poznámky k českému překladu, která byla podrobně popsána v první kapitole. Ke každé reálii, která je v těchto poznámkách popsána, jsou v primárním textu uvedeny odkazy. Na konci kapitoly Nizozemština je mimo primární text uvedena poznámka překladatelky, která informuje o změně a přepracování kapitoly.

5. Analýza zvolených překladatelských postupů v díle *Moje Nizozemsko*

U analýzy převodu nizozemských reálií z díla *Moje Nizozemsko* jsme se zaměřili nejen na samotné překladatelské postupy, ale také na srovnání s překladem díla *Belgický labyrint*. Všimli jsme si rozdílů a shod ve výběru překladatelských postupů a sledovali vývoj překladatelské strategie.

5.1. Zeměpisné reálie

V díle *Moje Nizozemsko* se objevuje více druhů zeměpisných reálií. Proto tuto předmětnou kategorii rozdělíme na toponyma a na přírodní útvary a zeměpisné objekty. Do této kategorie jsou také zařazeny objekty, které vznikly lidskou činností, ale nelze je počítat do podkategorií, jako jsou infrastruktura, urbanismus, administrativně-teritoriální uspořádání, územní jednotky.

5.1.1. Toponyma

Toponyma, která se nejčastěji v díle *Moje Nizozemsko* vyskytují, jsou zeměpisné názvy Nizozemsko, odvozené přídavné jméno nizozemský, důležitá nizozemská města Amsterdam, Utrecht, Rotterdam, také zeměpisné názvy Belgie, Frísko a přídavná jména holandský, belgický, fríský a další. Překladatelka také použila v mnohem větší míře výpůjček, které nejsou v českém jazyce zcela zdomácnělé. Mezi excerpty jsme zaznamenali velký počet odvozených přídavných jmen od nizozemských zeměpisných názvů, například haagský, utrechtský, bredský, drentský, maastrichtský, lovaňský, rotterdamský, gentský, haarlemský, gelderský, groningenenský, kinderdijkský, zeeburgerský. Přídavná jména byla tvořená ve větší míře než v překladu *Belgického labyrintu* a snížila tak zastoupení překladatelského postupu opis.

Téměř třetina zeměpisných reálií byla převedena nulovým překladem.¹⁶ Dále překladatelka využila několika typů kombinací překladatelských postupů. Během analýzy jsme také našli kombinované překlady kategorizace (3 %), a v menší míře také doslovný překlad + nulový překlad a překladovou dvojici nulový překlad + doslovný překlad, kterou navrhuje Newmark. Kategorizace převládá u názvů obcí, měst a větších zeměpisných celků.

¹⁶ Viz příloha č. 8

Překladatelka uplatnila, stejně tak jako v *Belgickém labyrintu*, strategii postupného uvádění exotických prvků do textu. Při opakovaném výskytu stejného zeměpisného názvu, který není obecně rozšířený, například amsterdamská čtvrť De Pijp, překladatelka zvolila při prvním převodu překladatelský postup kategorizace „čtvrť De Pijp“, aby čtenáři realii upřesnila, a dále v textu již užívá pouze název samotný „De Pijp“. Rovněž se vyskytly případy, kdy zeměpisná realie byla přiblížena pomocí zeměpisných přídavných jmen.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Dom	utrechtský Dóm
Kalverstraat	amsterdamská Kalverstraat
Schin op Geul	limburské městečko Schin op Geul
Sluis	pohraniční městečko Sluis
Singel	amsterdamský gracht Singel

Kombinace doslovný překlad + nulový překlad převládá u názvů ulic, náměstí nebo parků. Ačkoli kombinace značně prodlužují primární text, mají své opodstatnění. Názvy těchto toponym nesou také význam, který může být pro českého čtenáře zajímavý. Tato kombinace je také vhodná u názvů turistických zajímavostí, které si čtenář může snáze vyhledat.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Sarphatistraat	Sarphatiho ulice (Saphatistraat)
Houtmarkt	Dřevěný trh (Houtmarkt)
Vondelpark	Vondelův park (Vondelpark)
Munttoren	Mincovní věž (Munttoren)

Doslovný překlad názvů ulic může být ovšem problematický a překladatel se vystavuje riziku, že nesprávně vyhledá etymologický původu názvu. Název ulice „Gedempte Turfhaven“ je převeden adaptací „Zasypaná rašeliníště“. U výrazu „Turfhaven“ můžeme provést analýzu významu ze dvou úhlů pohledu. Překladatelka se zaměřila na část kompozita, která nese význam bližšího určení (rašelinový) a výraz

„Turfhaven“ nahradila slovem rašeliniště. Pokud přihlédneme k reálné skutečnosti, kterou toto kompozitum představuje, zjistíme, že jde o obecný název pro ulici, která sloužila v minulosti jako vodní tok a vodní přístupová cesta do města. Z tohoto pohledu se zdá, že významové jádro kompozita je jeho druhý substantivní základ „haven“. Vzhledem k odlišné slovní zásobě a jiné urbanistické tradici v českém prostředí je překlad toponyma „Gedempte Turfhaven“ obzvlášť obtížný. Jelikož se název vyskytuje ve výčtu jiných ulic a v textu má ilustrativní funkci, je zvolená adaptace pro českého čtenáře přijatelná a nemusí být považována za významový posun. Doslovný překlad ulice „Vijzelstraat“, „Hrnčířská ulice“ způsobil malý významový posun, protože etymologie názvu ukazuje, že tato ulice byla pojmenována po osobách Cornelis a Jan Vijzelaar.

Při analýze jsme postřehli, že překladatelka upravila problematický překlad reálie „Centraal Station“. Pro převod v díle *Moje Nizozemsko* zvolila překladatelské postupy opis a adaptaci. Obě řešení „hlavní amsterdamské nádraží“ a obecnější výraz „hlavní nádraží“ jsou v tomto případě vhodnější, protože byla odstraněna nežádoucí konotace s pražským Hlavním nádražím.

Při překladu zeměpisných názvů jsme také zaznamenali překladatelské postupy substituci a adaptaci, například oficiální, ale ne tolik známý název hlavního nizozemského města „'s-Gravenhage“ byl zaměněn za známější „Den Haag“. Také historický název „Insulinde“ byl převeden současným názvem „Indonésie“. Pro názvy nizozemských turistických zajímavostí jsme neshledali žádnou odlišnou strategii než tu, která již byla popsána výše.

5.1.2. Přírodní a zeměpisné útvary

Do této předmětné kategorie zařadíme přírodní útvary, které jsou spojeny se zeměpisnou polohou Nizozemska a jsou pro Nizozemsko typické. V této kategorii se nejvíce vyskytovaly naturalizační překladatelské postupy. Mnohé výrazy mají v českém jazyce přesný ekvivalent, například „strand“ → pláž, „zeespiegel“ → hladina moře, „oever“ → břeh, „meer“ → jezero. Jiné výrazy byly převedeny opisem a substitucí.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
schor	„schor“ (naplavená zemina)
aanslibbingen	naplaveniny
oever	břeh
sloot	břeh
ijsgang	zamrzlý kanál

Koloritová složka byla zachována v převodu výrazu „schor“ → „schor“ (naplavená zemina)“. Tento výraz je vázán na určitou oblast, a proto bylo opodstatněné uvést do textu také nulový překlad. Nulový překlad byl navíc doplněn opisem, aby čtenář pochopil i význam této reálie.

5.1.3. Objekty vzniklé lidskou činností

Vodní díla jsou pro Nizozemí velmi důležitá. V českém jazyce existují pro tyto reálie ekvivalenty dvojího druhu: zaprvé ekvivalenty, které mají širší význam, zadruhé technické termíny z oblasti vodohospodářské oblasti. Nizozemské specifikum „polder“ se v českém jazyce ujalo jako zdomácnělá výpůjčka a pohybuje se na rozmezí. V této kategorii jsou především zastoupeny naturalizační překladatelské postupy substituce a adaptace. Koloritová složka byla zachována u zdomácnělých výpůjček „polder“ a „gracht“.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
sloot	vodní příkop
	kanál
	břeh
treksloot	kanál
	odtokový kanál
dijk	hráz
sluis	propust'
berm	hráz
polder	polder
gracht	gracht
kanaal	kanál

5.2. Etnografické reálie

5.2.1. Etnonyma

V knize *Moje Nizozemsko* se nejčastěji vyskytovaly zdomácnělé výpůjčky etnonym Nizozemec, Frís, Holanďan, Belgičan, Vlám, Valon. Také jsme se setkali s výskytem etnonym, která nejsou evropského původu. Jedná se o názvy obyvatel bývalých nizozemských kolonií Antiliánci, Surinamci, Indonésané a také jiná etnika, která v současnosti v Nizozemí žijí, například Maročané, Turkové, Kurdové, Afgánci, a další. Nejčastější překladatelský postup v této kategorii bylo využití zdomácnělé výpůjčky.¹⁷ Výpůjčka byla také využita u převodu výrazů „allochtoon“ → „alochton“, „autochtoon“ → „autochton“ a byla také vytvořena odvozená přídavná jména alochtonní, autochtonní.

5.2.2. Pojmenování osob podle příslušnosti k místu

V názvech obyvatel známých nizozemských měst se objevila stejná tendence jako v zeměpisné kategorii. Překladatelka převzala více nových výpůjček na úkor překladatelského postupu opis. V překladu se místy objevily výpůjčky „Amsterdaman“, též „Amsterdamec“ a „Rotterdaman“. Pro výpůjčky Amsterdaman a Rotterdaman byla použita produktivní slovotvorná koncovka -an, která je charakteristická pro jména obyvatelská¹⁸. V textu se také objevil novotvar „Amsterdamec“, který není vhodný ze dvou důvodů. V překladu by se mělo dbát na jednotu použitých termínů a použít tedy pouze výraz „Amsterdaman“. Druhým důvodem je samotný novotvar „Amsterdamec“, který působí na českého čtenáře neobvykle. Byl vytvořen koncovkou -ec, která je charakteristická pro tvorbu odvozenin od názvů zemí a států.

5.2.3. Jídlo a nápoje

Předmětná kategorie s národními specifiky z oblasti gastronomie je zastoupena početněji než v díle *Belgický labyrint*. Také se objevilo více druhů překladatelských postupů. Nejčastěji byly gastronomické reálie převedeny překladatelským postupem doslovný překlad a adaptace¹⁹.

¹⁷ Viz Příloha č. 8

¹⁸ Příruční mluvnice češtiny, 2005:117.

¹⁹ Viz. Příloha č. 8

Doslovného překladu bylo využito především u reálií, které ve svém názvu mají zeměpisné přídavné jméno, nebo vlastní jméno. V následujících případech byly exotické prvky zachovány, například:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
jonge Gouda	mladá Gouda
Bruegelworsten	Bruegelovy klobásy
Gelderse rookworst	gelderská klobása
Hollandse raasdonders	holandský hrách

Pro převod tradičních pokrmů a běžných potravin byl vybrán překladatelský postup adaptace. Nizozemské reálie byly nahrazeny částečně, nebo úplně podobným domácím typem jídla a potravin, například:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
boterham	chleba
krentenbol	houska
frikadel	klobása
pindakaas	burákové máslo
komijnekaas	zralý sýr
appelmoes	jablečné pyré
kapucijnertafel	kapucínská tabule

Adaptace s sebou často přináší ztráty významu. Například houska se v českém prostředí nikdy nepeče s rozinkami, ovšem nizozemské „krentenbol“ rozinky mají tak jako například česká vánočka. Naopak překladatelka dokázala dobře vystihnout nizozemský výraz „kapucijnertafel“, protože český výraz tabule „kapucínská tabule“ je v oblasti gastronomie spojován s hojností a různorodostí pokrmů.

Pokrm, které nejsou původně nizozemské, byly převážně převedeny opisem. Opis byl také použit u několika nizozemských gastronomických specifik, která potřebovala explicitnější převod, aby byla správně pochopena.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
saté	indonéský pokrm saté
bamischijven	zeleninové karbanátky
rijsttafel	rýžové hody
hagelslag	čokoládové vločky
muisjes	cukrová rýže
komijnkaas	sýr s příchutí indického kmínu
bitterballen	plněné kuličky
appelschijven	opečené plátky jablek

Překladatelský postup substituce byl vybrán u odrůd hrachu „kapucijner“ a „raasdondertje“. Vzhledem k tomu, že tento druh hrachu je v nizozemské kuchyni tradiční a autor mu věnuje celou kapitolu, byla zde zavedena výpůjčka „kapucín“. Substituce byla také použita u výrazu „jenever“, kromě českého ekvivalentu „jalovcová“ se vyskytuje i výraz obecnějšího charakteru „pálenka“ a „režná“.

Koloritová složka byla zachována u názvů potravinových značek a názvu jalovcové, které byly převedeny nulovým překladem, například „Fourgerond“, „Beerenbug“. V oblasti gastronomie překladatelka dala přednost naturalizačním postupům, které českému čtenáři národní pokrmy vysvětlí nebo přiblíží. Koloritová složka byla na mnoha místech posunuta do pozadí nebo nebyla převedena.

5.2.4. Oděvy

V knize *Moje Nizozemsko* autor věnuje jednu kapitolu nizozemské tradiční obuvi - dřevákům. Kromě mnoha technických termínů, které popisují samotnou výrobu dřeváků, musela také překladatelka převést různé druhy dřeváků. Pro tyto převody byl použit doslovný překlad.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
smokkelklomp	pašerácký dřevák
turfklomp	rašelinový dřevák
vissersklomp	rybářský dřevák

Další nizozemské reálie, které do této kategorie patří, byly části zuávské uniformy. Zde byl převážně vybrán překladatelský postup opis a doslovný překlad. Pokud oděvy nepřekládáme nulovým překladem, je důležité umět si část oděvu představit a převést zároveň i jeho funkci. Převod výrazu „sjaal“ → „šála“ byl příliš doslovný. Šála má v českém prostředí jinou konotaci, protože se tradičně ovíví pouze kolem krku. Ačkoli je v textu vysvětleno, že se daný kus oděvu obtáčí okolo pasu, vhodnější ekvivalent by byl „pás“, „šál“, popřípadě „pruh látky“. V této předmětné kategorii převažují překladatelské postupy naturalizační.

5.2.5. Bydlení, architektura

Překladatelské postupy, které se vyskytovaly v této předmětné kategorii nejčastěji, byly naturalizační. Běžné architektonické prvky byly převedeny příslušnými ekvivalenty. Typy budov byly nejčastěji převedeny substitucí nebo také příslušným ekvivalentem. Další překladatelské postupy, které se v této kategorii vyskytly, byly doslovný překlad a opis, který zároveň zachoval i koloritovou složku.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
zadel- en shilddaken	sedlové a štítové střechy
top- en trapgevels	vrcholové či stupňovité štíty
baksteengotiek	cihlová gotika
domtoren	kostelní věže
ringdorp	kruhová vesnice
raadhuis	radnice
maisonnettes	mezonety
grachtenpanden	majestátní domy na grachtech
grachtenhuis	dům na grachtu

5.2.6. Umění

Předmětná kategorie umění je také zastoupena ve větší míře než v díle *Belgický labyrint*. Nejvíce národních specifíků pochází z oblasti literatury. Kromě mnoha názvů literárních děl se vyskytla v kapitole Marten Toonder řada názvů literárních postav a velké množství neologismů. Názvy literárních děl přeložených do českého jazyka byly převedeny zavedeným českým názvem, například: „Vyžírka“, „Titánci“. Názvy básní

byly jednotně převedeny překladatelským postupem doslovný překlad. Pro ostatní literární díla byl zvolen doslovný překlad a také kombinace překladatelských postupů doslovný překlad + nulový překlad (10 %) a nulový překlad + doslovný překlad (8 %)²⁰. Názvy děl Martena Toondera byly na překlad obzvlášť obtížné, protože M. Toonder často používá nestandardní jazykové prvky, neologismy a neobvyklá slovní spojení.

Názvy postav byly převážně přeloženy nulovým překladem, protože jejich příznaková jména jsou v textu vysvětlena. Výjimku tvoří několik postav a fiktivních názvů, jejichž názvy byly příznakové a struktura byla vhodná pro doslovný překlad.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Tom Poes	Tom Kocour (<i>Tom Poes</i>)
Edelhart van Wezel	Edelhart z Lasičkova
Donkere Bomen Bos	Les Temných Stromů
Oude Schicht	Stará rachotina

Jiná národní literární specifika byla převedena opisem, jako například literární cena „P.C.Hooftprijs“ → „literární cena P. C. Hoofta“, „Bommelverhalen“ → „příběhy o panu Bommelovi“.

V díle *Moje Nizozemsko* se také vyskytl velký počet názvů písní a názvů pěveckých souborů. Písně v kapitole Boudewijn de Groot byly jednotně přeloženy podle následujícího schématu nulový překlad + doslovný překlad. Názvy pěveckých sborů byly převedeny jednotně doslovným překladem. V textu se také vyskytlo několik jmen slavných malířů a názvů známých obrazů, které byly přeloženy zavedeným českým názvem.

Překladatelskou strategii, která se v této kategorii objevila, lze charakterizovat třemi tendencemi. Zaprvé snaha předat čtenáři úplné informace (u některých literárních děl je uveden rok vydání v Nizozemsku, nebo rok vydání českého překladu), zadruhé název převést doslovným překladem a zatřetí ponechat název v originálním znění. V této předmětné kategorii zůstala exotická složka v překladu velmi silně zastoupená.

²⁰ Viz Příloha č. 8

Napětí, které by cizí názvy v českém textu způsobily, bylo zmírněno tím, že překladatelka téměř všechny názvy přeložila do českého jazyka.

5.2.7. Svátky a zvyky

V knize *Moje Nizozemsko* autor hovoří o nizozemské tradici oslav na sv. Mikuláše, „sinterklaas“. Výrazy „sinterklaas“ a „Sint Nicolaas“ byly převedeny doslovným překladem a nahrazeny českým názvem svátku a tradice „Mikuláš“. Překlad této tradice do českého jazyka je problematický ze dvou důvodů. Názvem a datem odpovídá nizozemský svátek českému Mikuláši. Obsah tradice se ovšem více podobá českému Štědrému večeru a „Ježíškovi“. Nizozemské děti posílají dopisy a prosí o dárky svatého Mikuláše (Sint Nicolaas). Při překladu této reálie se překladatel musí rozhodnout, zda je důležitější převést významový obsah tradice, či její denotát. Pokud provedeme analýzu kontextu konkrétního užití této reálie (Van Istendael, 2005:145), zjistíme, že zde by byla přijatelná obě řešení. Adaptace českou reálií „Ježíšek“ by si ovšem žádala podrobnější vysvětlení v poznámce pod čarou.

Do této kategorie také zařadíme nizozemskou zimní sportovní událost „elfstedentocht“, která byla převedena překladatelským postupem opis + doslovný překlad jako „bruslařský maratón Jízda jedenácti měst“. Koloritová složka by měla být v tomto případě zachována, protože jde o známou sportovní událost. Širší popis reálii dostatečně definuje a doslovný překlad není z významového hlediska nutný. Řešení „bruslařský maratón Elfstedentocht“ by zachovalo koloritovou složku a zároveň by splnilo požadavek na srozumitelnost.

Další národní zvyk, který bylo obtížné převést, byl výraz „ijsvrij“. Překladatelka jej přeložila doslovným překladem „ledové volno“. Při prvním uvedení slovního spojení se v textu objevují uvozovky. Doslovný překlad ovšem zůstává pro českého čtenáře málo konkrétní. Další výraz, který se pojí s tímto zvykem, je výraz „ijspret“. Tento výraz byl převeden opisem „radost na ledu“ a také „bruslařské radovánky“. Druhý převod význam zužuje a explicituje. Takové řešení je pro českého čtenáře vhodnější, protože získá konkrétní představu, jak Nizozemci tento volný den tradičně tráví.

5.2.8. Životní styl

Do této kategorie zařadíme všechna národní specifika, která jsou spojená s cyklistikou a jízdou na kole. Kolo je významný dopravní prostředek a sport, který je neoddělitelnou součástí nizozemského životního stylu. Autor představuje různé druhy kol, které překladatelka převedla překladatelskými postupy doslovným překladem, opisem či kalkem.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
vouwfiets	skládací kolo
ligfiets	kolo pro jízdu vleže
terreinfoets	terénní (kolo)
priesterrijwiel	farářské kolo
Hollandse omafiets	holandské babičkovské kolo
tweevieler	dvojkolka
damesfiets	dámské kolo
Gazelle Dames No. 6	dámské Gazelle No. 6

Nizozemská města jsou také pro časté užívání kol speciálně vybavená. Tyto služby a vybavení byly přeloženy naturalizačními postupy adaptací, substitucí a opisem. Stejně tak naturalizace převažuje i u jiných reálií spojených s nizozemským národním sportem. U převodu „fietsenhuis“ → „cyklistický dům“ byl použit doslovný překlad, který v textu vytvořil napětí a ztížil pochopení významu. V českém prostředí existuje podobný typ obchodu, a proto by z hlediska splnění komunikační funkce stačilo nahradit reálii substitucí, například „cyklistické potřeby“, nebo opisem „obchod s jízdou na kole a cyklistickými potřebami“.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
fietspaden	stezky pro cyklisty
fietsplaatsen	parkovací místa na kolo
fietsenstalling	odstaviště kol
fietsenverhuur	pronájem kol
fietsenhuis	cyklistický dům

Typické restaurační podniky byly nahrazeny typy podniků, které se objevují v českém prostředí. Výraz „koffiehuis“ byl přeložen opisem „pohostinské zařízení“, jiné výrazy „stamcafé“, „café“ byly převedeny substitucí výrazem „kavárna“, výraz „proeflokaal“ byl přeložen jako „(starobylá) vinárna“, „kroeg“ byl nahrazen českým výrazem „hospoda“.

Překladatelka také změnila překladatelský postup u převodu výrazu „verzuling“, který se vyskytovali již v překladu *Belgický labyrint*. V překladu *Moje Nizozemsko* byl výraz překládán opisem, ovšem ve vysvětlení překladatelka použila doslovný překlad a zachovala tak i původní významový obraz, například: „verzuling“ → „rozdělení společnosti na samostatné sloupy“, „rozdělení nizozemské společnosti na jednotlivé "sloupy" podle světonázorové orientace“ a „společnost se rozdělila na jednotlivé ideologické "sloupy". Překladatelka v druhém překladu zachovala koloritovou složku více.

Téměř všechna národní specifika a reálie, která jsme zařadili do této předmětné kategorie, byla převedena naturalizačními překladatelskými postupy. Třetina reálií byla převedena opisem, pro ostatní reálie byly zvoleny postupy substituce a doslovný překlad. V této kategorii jsme také zaznamenali početný výskyt českých překladových ekvivalentů.

5.2.9. Kulturně-jazykové reálie

Národní specifika, která se vyskytují v této předmětné kategorii, mají podobný charakter jako reálie z díla *Belgický labyrint*. Objevila se také stejná tendence jako u zeměpisných reálií a etnonym. Využití odvozenin a zdomácnělých výpůjček (59 %) ²¹ vzrostlo zejména u názvů dialektů. Překladatelka zvolila pro převod názvů dialektů velké množství odvozenin a zdomácnělých výpůjček (například holandština, nizozemština, fríšština, vlámština) a také přejala řadu nových výpůjček, kupříkladu utrechtština, amsterdamština, bolswardština, gelderština, limburština, belgičtina, brabantština, bruselština.

Ostatní dialekty, sociolekty a jiné jazykové útvary byly převedeny překladatelskými postupy opis, kalk, doslovný překlad, či adaptace:

²¹ Viz příloha č. 8

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Landfries	venkovská fríština
Stadfries	městská fríština
verkavelingsvlaams	satelitová vlámsština „satelitní vlámsština“
Amsterdengels	amsteroangličtina
Aalsterse dialect	aalsterský dialekt
Stellingwerfs	jazyk kraje Stellingweren
doorzoonhollands	televizní holandština
Standaardnederlands	spisovná nizozemština
Nederlandse standaardtaal	standardní nizozemský jazyk
randstedelijke gewesttalen	randstadská krajová nářečí
randstedelijke Nederlands	mladá nizozemština z okolí Randstadu

Překladatelka upravila a vylepšila převod vlámského sociolektu „verkavelingsvlaams“. Denotát přizpůsobila více českému prostředí a přídavné jméno „parcelová“, které se vyskytovalo v překladu *Belgický labyrint*, nahradila výrazem „satelitní“. Obraz a konotace názvu sociolektu se zkonkretizovaly a byly lépe převedeny, protože přídavné jméno „satelitní“ je paralela k pojmenování nového a oblíbeného druhu výstavby v Čechách satelitní městečka a má tedy podobné konotace jako vlámský výraz „verkaveling“. Rychlá výstavba českých satelitních městeček odpovídá procesu, který Geert van Istendael v *Belgickém labyrintu* popsal, a také sociální postavení obyvatel českých satelitních městeček obecně odpovídá sociálnímu postavení mluvčích vlámského sociolektu „verkavelingsvlaams“.

Substituce u převodu výrazu „Standaardnederlands“ → „spisovná nizozemština“ byla zvolená velmi správně. Ačkoli je „Standaardnederlands“ termín, pro českého čtenáře bylo důležité pochopit význam. „Spisovná nizozemština“ je dobré překladatelské řešení, protože snadno a úplně plní komunikační cíl. Pro srovnání uvedeme jiný převod stejné reálie „Nederlandse standaardtaal“ → „standardní nizozemský jazyk“ je pro českého čtenáře hůře pochopitelný. Přídavné jméno standardní má v českém prostředí jiné konotace a český čtenář si standardní jazyk

nespojí se spisovným jazykem. V tomto případě užití exotického prvku zatížilo komunikační kanál a nedovolilo snadné porozumění významu.

V této kategorii se také vyskytují podobné výrazy jako v překladu díla *Belgický labyrint*. Jedná se o termíny, které popisují jazykovou různorodost v Nizozemsku a také gramatické termíny. Většinou byly tyto výrazy převedeny doslovným překladem. Problematický byl výraz „gewesttalen“, který překladatelka chtěla odlišit od výrazu dialekt a převedla ho doslovným překladem „krajová nářečí“. Naturalizace u takového převodu je výrazná. Při doslovném překladu slovního spojení „randstedelijke gewesttalen“ → „randstadská krajová nářečí“ vzniklo napětí mezi exotickou složkou a domácím termínem „krajové nářečí“, který by mohl být nahrazen ekvivalentním termínem „dialekt“ a koloritová složka tohoto slovního spojení by byla zachována celistvě.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
streektaal	dialekt
gewesttalen	krajové nářečí
taalregister	jazykový rejstřík
taalgrens	jazyková hranice
taalregistre	jazykový rejstřík
schrijftaal	psaná řeč
spreektaal	mluvená řeč
Woordenlijst	nařízení pravidel
de-woorden	slova se členem „de“

Mimo převod názvů jednotlivých dialektů, jsme zaznamenali naturalizační překladatelské postupy. I v této oblasti byla uplatněna strategie postupného uvádění exotických prvků, konkrétně u převodu reálií „Van Dale“, „dikke Van Dale“, „grote Van Dale“. Také zde byl nejprve na několika místech uveden překladatelský postup kategorizace „slovník Van Dale“ a dále v textu již doslovné překlady „tlustý Van Dale“ a „velký Van Dale“

5.2.10. Technologie, dopravní prostředky

Do této předmětné kategorie jsme se rozhodli zařadit reálie, které popisují vodní mlýny, technické termíny z oblasti výroby doutníků, pěstování a zpracovávání konopí. Většina termínů byla převedena příslušnými českými ekvivalenty, nebo překladatelskými postupy doslovný překlad, opis.

Koloritová složka zůstala velmi výrazná u popisu tradiční výroby dřeváků. Obecné názvy jednotlivých částí dřeváku byly přeloženy českými ekvivalenty, stejně jako nástroje. Tradiční termíny byly zachovány a převedeny překladovou kombinací doslovný překlad + nulový překlad, například „kap“ → „čapka (*kap*)“, „klik“ → „klín (*klik*)“, „opteensel“ → „příd' (*opteensel*)“, „schelp“ → „lastura (*schelp*)“.

Překlady tradičního dopravního prostředku kola a národních specifik, která jsou s cyklistikou spojena, jsme analyzovali v kategorii životní styl. Mezi excerpty se vyskytly také reálie spojené s nizozemskou železniční dopravou. Nizozemský výraz „spoorwegen“ byl převeden českými ekvivalenty „dráhy“ a „železnice“. Nizozemská zkratka pro francouzské rychlovlaky „HST“ byla přeložena francouzskou zkratkou „TGV“. Tato substituce je správná, protože francouzská zkratka TGV je v českém prostředí mnohem rozšířenější. V tomto případě byla využita stejná strategie jako v překladu *Belgického labyrintu*, kde byly také některé dvojjazyčné názvy uváděny francouzsky.

5.2.11. Míry, váhy, peněžní jednotky

U převodu peněžních jednotek byly zvoleny ekvivalentní zdomácnělé výpůjčky „euro“ a „gulden“ a koloritová složka byla zachována.

5.3. Společensko-politické reálie

Analýza excerpt z díla *Moje Nizozemsko* ukázala, že zastoupení společensko-politických reálií se liší kvalitativně i kvantitativně. V publikaci *Belgický labyrint* byly věnovány samostatné kapitoly belgickým dějinám, politické scéně, odborům a dalším společensko-politickým reáliím. V díle *Moje Nizozemsko* nejsou tyto oblasti hlavním předmětem zájmu a v seznamu excerpt pro analýzu jsme našli neveliký počet jejich zástupců. Z toho důvodu některé předmětné kategorie uvádět podrobně nebudeme.

5.3.1. Úřady, instituce

V této předmětné kategorii se nejvíce uplatnil překladatelský postup doslovný překlad (33 %) a překladová dvojice doslovný překlad + nulový překlad (29 %)²². V menší míře se objevily překladatelské postupy substituce například u překladu výrazu „Buitenlandse Zaken“ → „ministerstvo zahraničních věcí“, adaptace a opis.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid	Vědecká rada pro vládní politiku (VRVP)
Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu	Státní institut pro zdraví lidu a životní prostředí
Nederlands Bureau voor Toerisme	Nizozemská turistická kancelář
Nederlands Architectuurinstituut	Nizozemský ústav pro architekturu (<i>Nederlandse Architecten en het Nederlands Architectuurinstituut</i>)
Rijkswaterstaat	Státní národohospodářská správa (<i>Rijkswaterstaat</i>)

U převodu instituce „Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid“ byl použit nový typ strategie pro uvádění zkratky. Zatímco v *Belgickém labyrintu* byla vždy uvedena zkratka nizozemská, u tohoto převodu se objevila zkratka českého názvu „VRVP“. V tomto případě je naturalizace velmi výrazná, stejně jako u převodu ostatních reálií z této kategorie.

5.3.2. Administrativně-teritoriální uspořádání, územní jednotky

Zástupci v kategorii administrativně-teritoriální uspořádání se zčásti shodují s reáliemi, které byly analyzovány v překladu knihy *Belgický labyrint*. Nejčastější překladatelský postup v této kategorii byly substituce (33 %) a adaptace (33 %). V menší míře se také vyskytl doslovný překlad a opis.²³

²² Viz příloha č. 8

²³ Viz příloha č. 8

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
gemeenteraad	městské zastupitelstvo
gemeentehuis	radnice
gewesten	kraje
stadhuis	radnice
provinciestad	provinční město

Obecná překladatelská strategie byla reálie naturalizovat. Koloritová složka byla plně zachována pouze u převodu „gemeenteraad Rotterdam“ → „zastupitelstvo v Rotterdamu“.

5.3.3. Urbanismus, infrastruktura

Do této kategorie patří některá vodní díla, která jsme již analyzovali v podkapitole objekty vzniklé lidskou činností, a stejně tak reálie „fietspaden“, který byl převeden opisem „stezky pro cyklisty“. Jiné reálie, které jsme do této kategorie zařadili, byly také přeloženy naturalizačními překladatelskými postupy, nejčastěji substitucí, opisem, výpůjčkou nebo příslušným českým ekvivalentem.²⁴

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
buitenwijken	okrajové čtvrti
randstedelijk	z městské aglomerace
historisch centrum	historické centrum

5.3.4. Politický systém, politické strany a hnutí

Povaha národních specifíků v této kategorii je odlišná od excerpt z díla *Belgický labyrint*. Například politické strany nebyly předmětem podrobného výkladu, ale sloužily pouze jako doplňující informace. V takovém případě byly tyto reálie převedeny adaptací nebo doslovným překladem²⁵ na obecnou rovinu, například název strany byl nahrazen politickým směrem, který daná strana zastává.

²⁴ Viz příloha č. 8

²⁵ Viz Příloha č. 8

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
CDA	křesťanští demokraté
PvdA'ers	sociální demokraté
D'66	Demokraté '66
LPF	obdivovatelé Pima Fortuyn z LPF (Lijst Pim Fortuyn)

V případě, že politická strana byla významově důležitá, pak bylo využito kombinace doslovný překlad + nulový překlad, například „KVP“ → „Katolická lidová strana (Katholieke Volkspartij, KVP)“, „Rooms-katholieke Staatspartij“ → „Římskokatolická státní strana (*Roomskkatholieke Staatspartij*)“. Různorodost překladatelské strategie byla v této předmětné kategorii užitečná, protože v prvním případě nezahltila čtenáře cizími názvy stran, které nebyly významově důležité.

Výrazy a termíny, které jsou pro nizozemskou politiku specifické, byly přeloženy naturalizačními postupy. Obtížný byl překlad výrazu „gidsland“. Toto národní specifikum bylo přeloženo více překladatelskými postupy. Při četbě překladu *Moje Nizozemsko* poznáme, že se překladatelka v průběhu překládání dopracovala k velmi zdařilé adaptaci. První výskyty výrazu „gidsland“ byly převedeny překladatelským postupem nulový překlad + opis: „gidsland“ → „gidsland“ země udávající směr“, na jiných místech byl tento výraz také přeložen jako „modelová země“. Toto překladatelské řešení správně převedlo významové jádro a smysl. Jiná nizozemská politická specifika byla převedena doslovným překladem, nebo také kombinací doslovný překlad + nulový překlad.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Deltaplan	plán <i>Delta</i>
poldermodel	poldrový model (poldermodel)
Opiumwet	opiový zákon

Národní specifika, která jsou spojena s nizozemskou královskou rodinou, byla převedena českými ekvivalenty a naturalizačními překladatelskými postupy substitucí a adaptací. Koloritová složka byla zachována u převodu výrazu „Oranjestam“ → „rod Oranžských“ a „Oranjestamboom“ → „rodokmen Oranžských“.

5.3.5. Podnikatelské subjekty

Většina zástupců této kategorie byly názvy podniků. Proto je míra exotizace velmi vysoká. U názvů byly zastoupeny překladatelské postupy nulový překlad (45 %) a kategorizace (11 %) ²⁶. Názvy, které obsahovaly i typ podniku nebo typickou firemní koncovku, byly převedeny substitucí a část názvu byla nahrazena českým ekvivalentem. Název nizozemských drah „Nederlandse spoorwegen“ byl přeložen doslovným překladem jako „Nizozemské dráhy“ a také jako obecné slovní spojení „nizozemská železnice“.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
<i>Café Bliessens</i>	<i>Kavárna Bliessens</i>
<i>Bar Eetcafé Den Enghel</i>	Bar a bistro Den Enghel
<i>Veerboot Bep Glasius</i>	<i>Trajekt Bep Glasius</i>
HempFlax Verwerking	HempFlax Zpracování
De Vreng & zonen	De Vreng & synové
Weduwe S. Joustra & zn.	Vdova S. Joustra & syn
Fiets BV	Kolo s.r.o.
Lagerwey Windturbine BV	Lagerwey větrní turbíny, a.s.

5.3.6. Vzdělávací systém, školní zařízení

Národní specifika z oblasti školství, která se v díle *Moje Nizozemsko* vyskytla, byla převážně naturalizována. Názvy školních zařízení byly přeloženy doslovným překladem (39 %) a obecné názvy typů škol byly převedeny českým ekvivalentem nebo také překladatelským postupem adaptace. Při převodu typu školy „MULO“ → „měšťanská škola“ se podařilo zachovat všechny důležité významové složky, nejen stupeň a typ vzdělání, ale také časovou neplatnost. MULO v současném nizozemském vzdělávacím systému již neexistuje, stejně tak jako měšťanská škola.

²⁶ Viz příloha č. 8

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
lagere school	obecná škola
gymnasium	gymnázium
HBS	odborná střední škola
Coornhert Lyceum	lyceum Coornhert
Vrije Universiteit Amsterdam	Svobodná univerzita v Amsterdamu

5.3.7. Náboženství

V této předmětné kategorii jsme zaznamenali velké množství názvů církví, které v českém prostředí neexistují, a český čtenář je nezná. Proto byl jejich převod obzvláště obtížný. Analýza překladatelských postupů ukázala velké množství doslovných překladů (18 %), ekvivalentů a zdomácnělých výpůjček u církevních termínů, které jsou v českém prostředí známé (dohromady 31 %) a také překladatelské postupy adaptace, substituce a opis. Kombinace více překladatelských postupů byla ojedinělá.²⁷ Zdomácnělé výpůjčky, adaptace a substituce se vyskytly nejčastěji u obecných názvů církví a vyznání.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
doopsgezinden	baptisti
bevindelijkheid	pietismus
gereformeerden	protestanti
zwaar gereformeerden	ortodoxní protestanti
Rooms-katholicisme	katolická víra

Názvy jednotlivých církví byly přeloženy doslovným překladem. Rozdíl mezi výrazy „gereformeerd“ a „hervormd“ bylo velmi těžké převést, protože české prostředí natolik podrobné a rozmanité dělení protestantské církve nezná. Česká slovní zásoba není v tomto směru ani dostatečně bohatá, a proto jsou názvy církví velmi podobné.

²⁷ Viz příloha č. 8

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Hervormde Kerk	Reformovaná církev
Nederlands Hervormde kerk	Nizozemská reformovaná církev
Gereformeerde Kerken in Nederland	Reformační církve v Nizozemsku
vrijgemaakte kerk	Svobodná reformovaná církev
Evangelisch-Lutherse Kerk	Evangelická luterská církev
Protestantse Kerk in Nederland	Protestantská církev v Nizozemsku (<i>Protestantse Kerk in Nederland</i>)
vrijgemaakte kerk	Svobodná reformovaná církev

5.3.8. Dějepisné reálie

Dějepisné reálie, které se v díle Moje Nizozemsko vyskytují, byly převedeny převážně naturalizačními překladatelskými postupy. Pro překlad mnoha výrazů byly použity české ekvivalenty, odpovídající historické termíny, zdomácnělé výpůjčky a také překladatelské postupy adaptace a substituce. Ve velké míře se také vyskytl postup doslovný překlad.

Koloritová složka byla zachována u výrazu „Gouden Eeuw“ → Zlaté století (*Gouden eeuw*). Na několika místech byly historické reálie přeloženy pro českého čtenáře explicitněji, například „Republiek“ → „Republika Spojených provincií“, „Nederlandse leeuw“ → „lev v nizozemském státním znaku“. Jména historických postav byla počestněna a převedena podle českých zvyklostí a také uvedena s diakritickým znaménkem tečka za římskou číslicí, kupříkladu „Willem de Zwijger“ → „Vilém Mlčenlivý“, „Willem van Oranje“ → „Vilém Oranžský“, „koning Albert I“ → „král Albert I.“, „hertog van Alva“ → „vévoda z Alby“.

5.3.9. Média

Překladatelské postupy, které byly vybrány pro překlad názvů médií, byly různorodé. Jednotná překladatelská strategie se zde nevyskytla. Doslovným překladem byly převedeny názvy novinových rubrik a příloh a také název rádia „Omrop Fryslân“ → „Rádio Fryslân“. Názvy periodik byly ve většině případů překládány kombinací postupů. Vyskytl se překladatelský postup kategorizace (16 %),

překladačská dvojice nulový překlad + doslovný překlad (12 %), kombinace doslovný překlad + nulový překlad a pouze nulový překlad²⁸.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
<i>De Groene Amsterdammer</i>	časopis <i>De Groene Amsterdammer</i>
<i>Leeuwarder Courant</i>	Leeuwardenský zpravodaj (<i>Leeuwarder Courant</i>)
<i>De Telegraaf</i>	<i>De Telegraaf</i>
<i>Echo Wallon</i>	<i>Echo Wallon</i>

V případě, že se některé názvy v textu opakovaly vícekrát, bylo využito více překladačských postupů. V prvním výskytu byla reálie převedena jedním z kombinovaných překladačských postupů, kde byla zachována koloritová složka a při dalších výskytech se název reálie vyskytoval jako doslovný překlad nebo nulový překlad.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
<i>Reformatorisch Dagblad</i>	<i>Reformační deník</i> (Reformatorisch <i>Dagblad</i>)
	Reformační deník
<i>Trouw</i>	Trouw (<i>Věrnost</i>)
	<i>Trouw</i>
	Věrnost

Při převodu doslovným překladem se exotické prvky ztrácí a text se nivelizuje. Názvy médií ovšem odrážejí výchozí kulturu, a proto by měla být koloritová složka zachována. Z toho důvodu hodnotíme překladačské postupy kategorizace a překladačská dvojice nulový překlad + doslovný překlad, jak také navrhuje Newmark, pro tuto předmětnou kategorii jako nejvhodnější. Na jedné straně zachovávají koloritovou složku a zároveň neztíží pochopení textu.

²⁸ Viz Příloha č. 8

5.3.10. Významné osobnosti

Jména významných osobností byla převedena stejnou překladatelskou strategií jako v překladu *Belgický labyrint*. Pokud jména mají v českém prostředí zavedený ekvivalent, byl tento ekvivalent použit, například „Pieter Bruegel de Oude“ → „Pieter Bruegel Starší“, Calvin → Kalvín. Stejně tak jméno královny bylo počeštěno (královna Vilemína). Zavedený ekvivalent nebyl dodržen u jména Anna Frank, které je v českém prostředí tradičně přechylováno. Ostatní jména významných osobností byla převedena nulovým překladem.

5.4. Jazykové reálie

5.4.1. Vlastní jména

Vlastní jména byla převedena nulovým překladem v 92 %. Některá vlastní jména byla pojata jako výpůjčka a jejich pravopis byl upraven, například „Arthur W. H. Docters“ → „Artur W. H. Docters“, „Jacob Cats“ → „Jakob Cats“.

Skloňování cizích jmen je v českém prostředí zvykem, i když působí velmi často problémy. Cizí jména nejsou přizpůsobena českému jazykovému systému a v některých případech je těžké určit, podle kterého vzoru má být vlastní jméno a především příjmení skloňováno. V této oblasti zůstala překladatelská strategie nejednotná. V některých případech je skloňováno pouze příjmení, u jiných cizích jmen pouze vlastní jméno. Místy se také vyskytla chyba ve výběru vzoru skloňování.

Překladatelská strategie nebyla jednotná ani u přechylování ženských cizích příjmení, což ovšem odpovídá obecné současné situaci v českém prostředí. Pouze u jména „Anne Frank“ bychom přechýlení považovali za závazné, protože Anne Franková je známou historickou postavou a její *Deník* byl v českém prostředí několikrát přeložen a autorčino jméno se vyskytlo vždy v přechýleném tvaru Anne Franková nebo také Anna Franková. Přechýlení u tohoto cizího jména je tedy součástí české překladatelské tradice, a proto by mělo být respektováno.

5.4.2. Přezdívky

Mezi přezdívkami jsme také našli, stejně jako v překladu *Belgického labyrintu*, pejorativní přezdívky pro kolaboranty a příslušníky SS. Tyto přezdívky byly nahrazeny českými pejorativními přezdívkami, nebo přeloženy opisem. Nizozemská přezdívka „brood-NSB'ers“ byl přeložen doslovně a druhá část slovního spojení byla upravena tak, aby odpovídala pejorativnímu významu nizozemského výrazu.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
zwarten SS	černý esesáci
moffen	náci
moffentijd	doba německé okupace
brood-NSB'ers	„chleboví“ enesbáci

Jiné přezdívky, které popisují skutečnost, která existuje i v českém prostředí, byly překládány překladatelským postupem substituce. V mnoha případech se podařilo zachovat i stylistický význam slova, například:

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
poenpakkers	pracháči
dikzak	cvalík
schoffies	uličníci
Jan Modaal	pan Průměrný
eerlijke zeebonk	starý mořský vlk

V jiných případech, kdy byly přezdívky převedeny opisem nebo doslovným překladem, došlo k stylistické nivelizaci. Vzhledem k tomu, že přezdívky jsou velmi spjaté s výchozím jazykem a výchozí kulturou, stylistická nivelizace nebo drobné významové posuny se zdají být nevyhnutelné.

5.4.3. Slang

V díle *Moje Nizozemsko* se rovněž vyskytly politické slangové výrazy. Většina výrazů byla převedena pomocí analýzy významového jádra jako adaptace a substituce nebo doslovný překlad.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
alternatieve gozen	ekologický fanatik
groene fundi	ekologický aktivista
linkse hond	levičák
rooie	čistokrevný socialista
polderpremier	premiér z poldrů

V některých případech zůstaly doslovné překlady pro českého čtenáře neobjasněné. Například u převodu výrazu „Paars“ → „fialová koalice“ nebyl význam přenesen úplně, protože zde chybí významová složka, která obsahuje informaci o politickém směru. V tomto případě bychom se klonili k užití naturalizačního překladatelského postupu adaptace, nebo opis, jako například u převodu výrazu „rooie“.

5.4.4. Dialekty

Strategie pro převod dialektů byly stejné jako u překladu *Belgického labyrintu*. Nejčastěji byla rozdílnost dialektů ukázána fonetickým prepisem dialektu a daného výrazu ve standardní nizozemštině. V některých případech byla fonetická zvláštnost převedena fonetickou substitucí a ojediněle také zcela adaptována na české prostředí: „befraaiding“ → „bóžim“, „siel“ → „svatym“. V jiném případě byla výslovnostní odlišnost explicitována v opisu: „eens komt er een taaid dat ik maain aaien weg moet gaan“ → „že „ei“ se nevyslovuje jako „ai““.

Delší promluvy v dialektech byly adaptovány a převedeny nespisovnou češtinou. Pro převod dialektu bylo také zvoleno zastaralé onikání. Mluvčí vypráví zážitky z druhé světové války, a proto můžeme považovat zastaralé onikání za přijatelné řešení, které dodá výkladu zvláštní rys.

5.4.5. Jiné nestandardní jazykové reálie

V díle *Moje Nizozemsko* se rovněž vyskytla přísloví, která byla přeložena překladatelskými postupy adaptace, nebo opis. Jejich význam byl vždy správně

zachován a v některých případech se podařilo zachovat i obraz přirovnání.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk
Je mag nooit boven het maaiveld uitsteken	nikdy nevystřkuj hlavu výš, než roste tráva (Je mag nooit boven het maaiveld uitsteken.)
op je blaren mot je zitten	za chyby se musí platit
Klaar is Kees	máme vystaráno

Do této kategorie také zařadíme nizozemské neologismy a zvláštní slovní spojení, která se především objevila v kapitole o Martenu Toonderovi. Jejich převod vyžadoval velkou kreativitu. Většina výrazů byla přeložena jako doslovný překlad nebo kalk, s důrazem na zachování dílčích významů a také stylu, například „*De bovenbazen*“ → „*Superséfové*“, „*De spiegeljaar*“ → „*Zrcadelník*“, „*zielknijper*“ → „*duchozpyt*“, „*denktank*“ → „*skupina specialistů*“ a další.

5.5. Ediční aparát

Ediční aparát se v mnohém liší od edičního aparátu překladu *Belgický labyrint*, a to kvalitativně i kvantitativně. Především do překladu nebyla zařazena kapitola, která by některá národní specifika vysvětlovala mimo primární text. Počet vnitřních vysvětlivek v primárním textu výrazně klesl. Poznámek pod čarou jsme napočítali celkem deset, tedy více než v překladu *Belgický labyrint*. Poznámky jsou formálně rozděleny na poznámky redakce a poznámky překladatele, obsahově se od sebe příliš neliší. Většina poznámek dodává základní informace potřebné ke správnému pochopení národního specifika či reálie. Nejčasteji se jedná o zeměpisné upřesnění, o zasazení reálie do historického a kulturního kontextu, nebo také o vysvětlení specifík literárního stylu (spisovatele Martena Toondera) nebo o vysvětlení a odhalení narážky. V poznámce pod čarou se také mimo jiné objevila nápověda pro rozluštění kapitoly Qwerty.

V překladu *Moje Nizozemsko* byla také velmi často používaná kurzíva, která nejčastěji odlišovala názvy děl. Během analýzy se nepodařilo odhalit strategii používání kurzívy ani pravidla užití. Kurzíva byla volena nedůsledně, v některých případech označuje nizozemské názvy, v jiných české názvy. Na některých místech působí rušivě nebo dává důraz na slovní spojení, které ho nevyžaduje.

5.6. Reakce na recenze a kritiky

V této podkapitole bychom chtěli reagovat na recenzi a kritiku Magdy De Bruin-Hüblvé, kterou jsme zmiňovali v první kapitole. Recenze byla zveřejněna na v internetovém literárním časopise iLiteratura.cz dne 13. 10. 2008 a vyvolala několik ohlasů. Je vhodné zdůraznit, že tato kritika nebyla založena na analýze originálu a některé výtky nebyly oprávněné. Například „dominees met zwarte kousen“ je správně přeloženo doslovně, černé punčochy mají v daném kontextu opravdu význam části oblečení. Stejně tak se v originále nevyskytuje zeměpisný název Oranjesluizen, jak se recenzentka domnívala, ale pouze popis „de oranje geverfde sluizen“, který byl zcela správně přeložen jako „oranžově natřené propusti“.

Některé příliš doslovné překlady a posuny, na které upozorňuje De Bruin-Hüblvá (2008), například problematické výrazy „Tuindorp“, „Gedempte Turfhaven“ a zeměpisný název „Zeeuwské Flandry“, jsme během analýzy také upozorovali. Je ovšem důležité prozkoumat, na jaké úrovni se významové posuny odehrály. Vzniklé posuny a chyby zůstaly na úrovni nejmenší překladové jednotky a nepostihly větší významové celky. Komunikační funkce byla splněna a to považujeme za jedno z nejdůležitějších kritérií pro zdařilý překlad textů jako publikace *Moje Nizozemsko*. Kritika překlepů u názvů, gramatických chyb a faktických nepřesností v textu byla oprávněná, ale tato stránka hodnocení překladu není předmětem této práce.

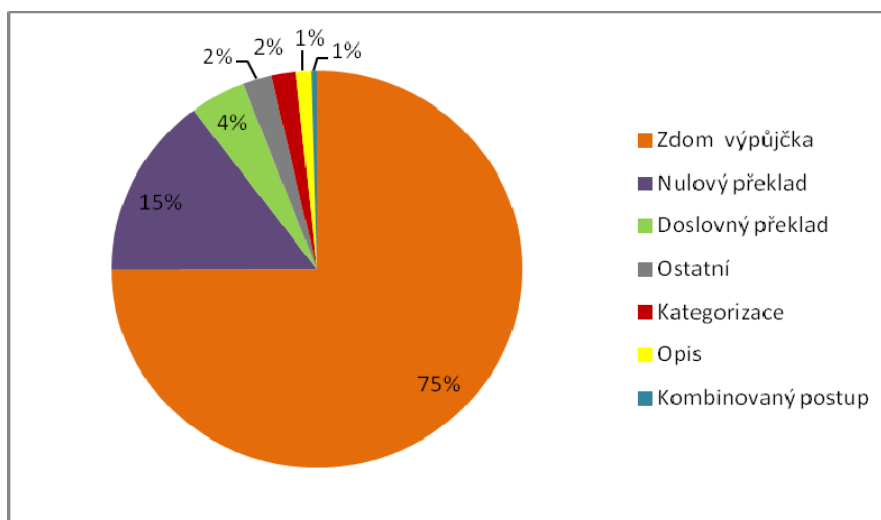
Závěr

Tato diplomová práce se zabývala překladatelskými postupy při převodu národních specifik a reálií v literárních dílech *Belgický labyrint* a *Moje Nizozemsko*. V teoretické části byla díla včetně národních specifik představena. Dále jsme sestavili přehled překladatelských postupů a předmětných kategorií, do kterých se národní specifika a kulturní reálie mohou řadit.

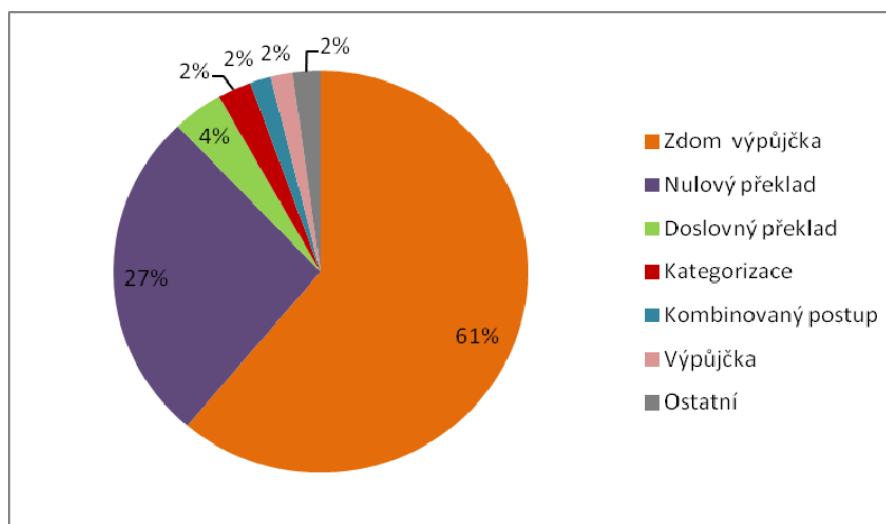
V praktické části jsme analyzovali excerptový materiál. Během analýzy jsme definovali nový postup, který jsme pojmenovali kategorizace. Tento překladatelský postup se ukázal jako velmi produktivní. Oproti jiným kombinovaným postupům má mnoho výhod. Zaprvé uchovává koloritovou složku a zároveň ji čtenáři zpřístupní, zadruhé čtenáře nezahltí zbytečnými překladovými dvojicemi, zatřetí nezmění stylistickou povahu textu. Překladové dvojice nulový překlad + doslovný překlad, nebo doslovný překlad + nulový překlad text prodlužují. Text je navíc obtížnější na čtení a obecně působí více odborně. V některých případech se stane kategorizace zároveň nadpřekladem, ovšem i přes tento nedostatek bychom hodnotili kategorizaci jako vhodné řešení. Překladatelská strategie, která se často objevovala v obou překladech, spočívala v postupném seznamování s exotickými prvky. K národnímu specifiku či kulturní reálii bylo uvedeno nejprve bližší určení, nebo opis a dále v textu byl výraz uveden pouze jako nulový překlad.

Při analýze zeměpisných reálií jsme si všimli, že v obou případech je vysoký výskyt zdomácnělých výpůjček. Jde o názvy toponym, která označují velká zeměpisná území a jsou v českém prostředí plnohodnotnou součástí jazykového systému. Méně známá toponyma byla převedena nulovým překladem. Počet toponym, která byla převedena nulovým překladem, v překladu *Moje Nizozemsko* vzrostl a koloritová složka byla zachována ve větší míře. V druhém překladu se rovněž zvýšil výskyt výpůjček. Překladatelka použila více neobvyklých odvozenin od cizích názvů, nebo vytvořila nové tvary. Větší míra exotizace v druhém překladu se také projevila u převodu názvů ulic. V překladu díla *Belgický labyrint* byly názvy ulic překládány pouze doslovně, v překladu *Moje Nizozemsko* se objevily v překladové dvojici doslovný překlad + nulový překlad. Z obou překladů vyplynulo, že je problematické překládat názvy ulic

doslovně. Koloritová složka je příliš nivelizována, v některých případech může dojít k záměně s některou domácí reálií a také by mohl být snadno způsoben významový posun. Změny ve výběru překladatelských postupů v kategorii zeměpisných reálií jsme znázornili v následujících grafech:

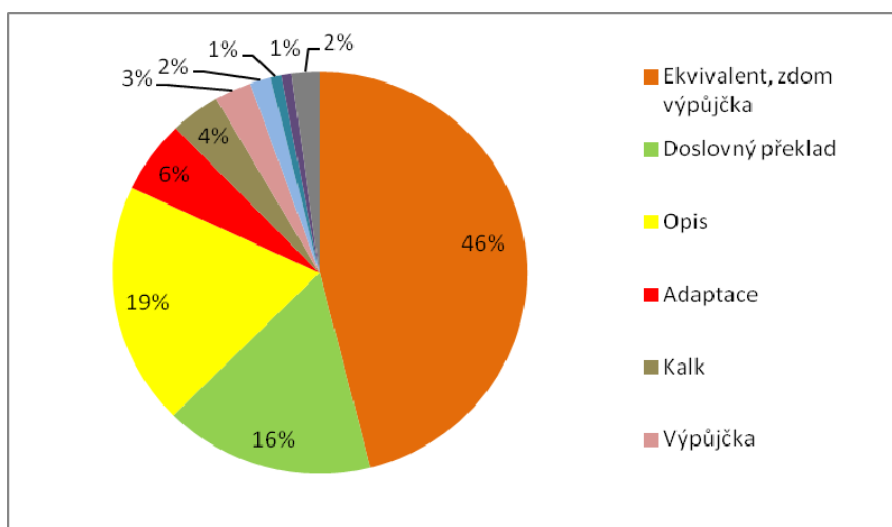
Graf č. 1 *Belgický labyrint* – zeměpisné reálie

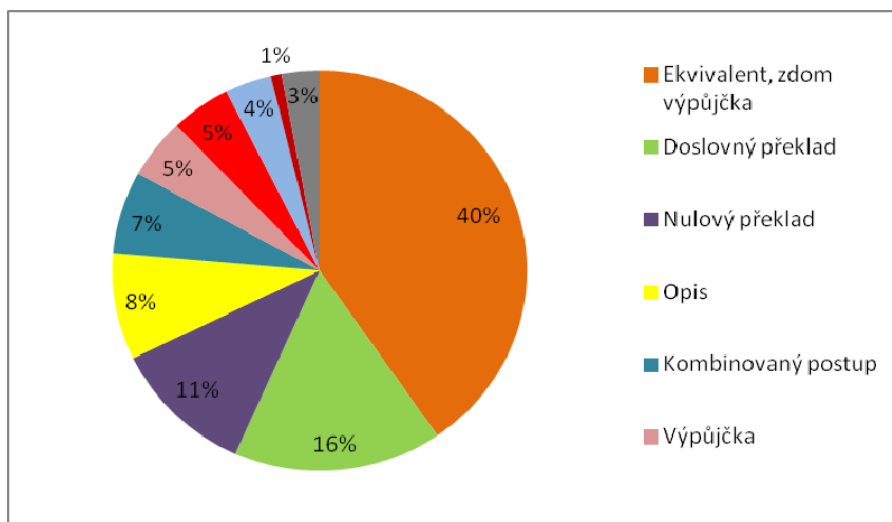
Graf č. 2 *Moje Nizozemsko* – zeměpisné reálie

Jednotlivé etnografické kategorie se lišily kvalitativně i kvantitativně. Dílo *Belgický labyrint* pojednávalo o menším počtu etnografických témat, zato ale velmi podrobně. Naopak v díle *Moje Nizozemsko* jsme našli zástupce všech etnografických

kategorií. Z analýzy vyplynul podobný závěr jako u zeměpisných reálií. V překladu *Moje Nizozemsko* bylo použito více exotizačních překladatelských postupů. Významně se zvýšil výskyt nulového překladu a také výskyt kombinovaných překladů. Naopak byl méně často zvolen překladatelský postup opis a silně naturalizační postup adaptace. V některých oblastech, například v kulturně-jazykové kategorii, byla národní specifika stejná a překladatelka mohla navázat na svůj první překlad. Některá řešení také vhodně upravila a vylepšila.

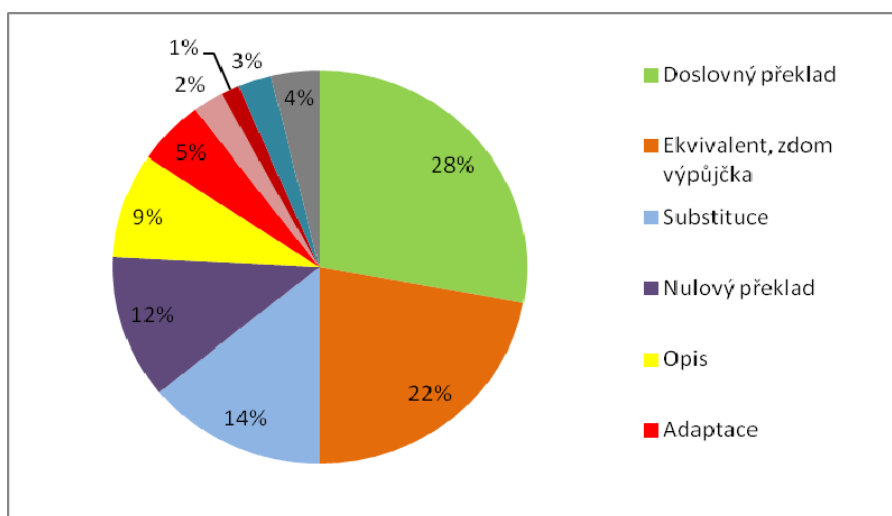

Graf č. 3: *Belgický labyrint* - etnografické reálie

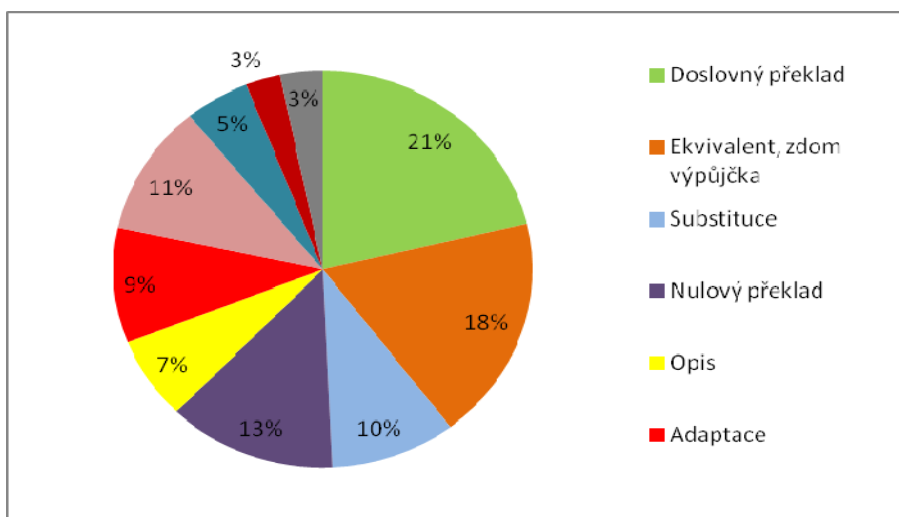

Graf č. 4: *Moje Nizozemsko* - etnografické reálie

V předmětné kategorii společensko-politické reálie se v obou překladech vyskytoval častěji překladatelský postup substituce v porovnání s předešlými kategoriemi. Reálie, které se v této kategorii vyskytovaly, ve velkém počtu odpovídají skutečnostem, které existují nebo jsou alespoň známy i v českém prostředí, a proto mohla být substituce pro převod použita často. V překladu *Moje Nizozemsko* se navíc objevil velký počet překladových dvojic a kombinace překladatelských postupů, které zachovávají kolorit předlohy.

Graf č. 5: *Belgický labyrint*, společensko-politické reálie

Graf č. 6: *Moje Nizozemsko*, společensko-politické reálie

V kategorii jazykových reálií se překladatelské postupy ani překladatelská strategie nezměnily. Problematika převodu národních specifík vázaných na samotný jazyk se v krátkých časových úsecích mění pouze v případě, že jsou si země blízké a mají mezi sebou časté mezikulturní styky. Analýza obou překladů ukázala zdařilá řešení pro přezdívky, z nichž některé díky společné historii mají v českém prostředí ekvivalent, a také odhalila několik problémů, které jsou spojeny s převodem cizích jmen do českého jazyka, jmenovitě skloňování a přechylování ženských příjmení.

Při srovnávání obou překladů se naše hypotézy potvrdily. Časový odstup mezi překlady se projevil nejen ve výběru překladatelských postupů, ale také v obecné překladatelské strategii. V překladu *Belgický labyrint* bylo nutno mnoho reálií českému čtenáři vysvětlit, a proto překladatelka zvolila velké množství naturalizačních překladatelských postupů. V druhém překladu, *Moje Nizozemsko*, byl kladen větší důraz na zachování koloritové složky. Pro splnění tohoto cíle překladatelka pozměnila překladatelskou strategii. Velmi často uváděla národní specifika a kulturní reálie v překladové dvojici nulový překlad + doslovný překlad, nebo také doslovný překlad + nulový překlad. Koloritová složka byla bezesporu zachována více, ale při porovnání obou překladů jsme zjistili, že časté uvádění překladových dvojic působí místy rušivě a mění stylistiku textu. Překladatelský postup kategorizace, který rovněž zachovává koloritovou složku, se zdá být pro tento typ literatury vhodnější a přirozenější.

Z hlediska typologie ekvivalencí v obou překladech převládala ekvivalence dynamická. Překladatelce se podařilo vytvořit ekvivalenci mezi předlohami a překlady, naplněny byly ekvivalence denotační, konotační a formálně-estetická. Jedním z hlavních cílů překladatelské strategie bylo dosažení porozumění a splnění komunikační funkce. Pragmatické ekvivalenci byly přizpůsobeny překladatelské postupy především v díle *Belgický labyrint*. V obou překladech je také patrná snaha překladatelky zprostředkovat a vytvořit u českého čtenáře stejný účinek

Na závěr zhodnotíme překlady podle hodnocení, které navrhuje Jiří Levý (1998). Levý vyžaduje od dobrého překladu splnění dvojí normy, normy reprodukční a normy „uměleckosti“. Překladatelka věrně přenesla obsah a informativní kvality originálu a dosáhla stejného účinku. Normu „uměleckosti“ naplnila také zdařile. V překladech zachovala nejen významovou, ale také estetickou hodnotu. Zachovala esejistický žánr a respektovala stylistické rysy díla a také osobní poetiku autora.

Resumé

Diplomová práce pojednává o překladatelských postupech při převodu nizozemských a belgických národních specifik a kulturních reálií ve dvou českých překladech děl belgického spisovatele Geerta van Istendaela *Belgický labyrint* a *Moje Nizozemsko*. Práce je rozdělena do dvou částí - teoretické a praktické. V teoretické části byla podrobně rozebrána zkoumaná díla a jejich překlady. Rovněž v ní byly představeny hlavní teorie překladu národních specifik a reálií a jednotlivé typy klasifikace národních specifik a reálií. Zvolená klasifikace předmětných kategorií byla upravena a doplněna, aby odpovídala všem společenským změnám a novým skutečnostem.

V praktické části byly překlady podrobeny výzkumu nejprve samostatně. Analýza překladatelských postupů byla provedena v rámci jednotlivých předmětných kategorií. Pozornost byla věnována typickým překladatelským postupům pro danou předmětnou kategorii, konkrétním problematickým převodům a překladatelské strategii. V rámci každé kategorie bylo také popsáno zachování koloritové složky. Závěr byl zaměřen na vzájemné porovnání obou překladů. Na základě výzkumu a porovnání byly vyvozeny společné rysy překladů a změny ve výběru překladatelských postupů. Rovněž byla popsána míra zachování koloritové složky a stanoven vývoj překladatelské strategie.

Summary

This thesis deals with translation procedures concerning the translation of Dutch and Belgian culture-specific items in the Czech translation of two books by the Belgian writer Geert van Istendael *Belgický labyrint* and *Moje Nizozemsko*. The thesis is divided into two parts- theoretical and practical ones. In the theoretical part, both works have been analyzed in details, including their translation. The review of the main theories regarding cultural translation is proposed as well as different types of classifications of cultural terms. The chosen classification of these categories was modified and completed in order to reflect all changes in the society and all new modern facts.

In the practical part the translations have first been analyzed separately. The analysis of translation techniques was made within individual categories in question. Attention was paid to the typical translation procedures for the given category, to the specific problematic transfers and to the translation strategy. Within each category the preservation of the exoticising component has been described. The conclusion was focused on the comparison of both translations. Based on the research and the comparison both common features and changes in translation procedures have been identified. The level of preservation of the exoticising components and the development of the translation strategy have been set and described.

Bibliografie

A) Primární literatura

Van Istendael, Geert. 1989. *Het Belgische labyrint*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers.

Van Istendael, Geert. 1998. *Belgický labyrint*. Praha: Cinemax.

Van Istendael, Geert. 2005. *Mijn Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas.

Van Istendael, Geert. 2007. *Moje Nizozemsko*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

B) Sekundární literatura

Broek, Raymond van den, Lefèvre, André. 1979. *Uitnodiging tot vertaalwetenschap*. Muiderberg: Dick Coutinho.

Bruin, Edgar de. 2009. *Vonkùv duch v českých překladech nizozemské literatury*.

www.iliteratura.cz 17.10.2011.

<<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23901/vonkuv-duch-v-ceskych-prekladech-nizozemske-literatury>>

Catford, John Cunnison. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press.

Čermák, Josef, Ilek, Bohuslav, Skoumal, Aloys. 1970. *Překlad literárního díla: sborník současných zahraničních studií*. Praha: Odeon.

Černý, Jiří. 1996. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia.

Doležalová, Iva. 2002. *České překlady španělských reálií v Le Sageově Kulhavém d'áblu*. Vedoucí práce: Uličný, M.

Evenepoel, Stefaan, Rooryck, Guy, Verstraete, Heili. (red.). 2004. *Taal en cultuur in vertaling. De wereld van Cees Nootboom*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Fišer, Zbyněk. 2009. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host.

Fruhvirtová, Lucie. 2007. *Nizozemská literatura v českém kulturním kontextu přelomu 40. a 50. let*. Olomouc: Studia Moravica. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis.

Gálová, Stanislava. 2009. *Klasifikácia reálií z predmetného hľadiska a jej aktualizácia*.

PHILOLOGICA.NET

<http://philologica.net/studia/20090919131500.htm>

Grit, Diederik. 1997. *Vertaling van realia*. In: Filter: str. 42-48.

- Havlíková, Veronika. 2007. *V Nizozemsku už nechci žít*. Praha: Mladá fronta.
- Hermans, Theo. 1999. *Translation in Systems. Descriptive and System - Oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Horst, Han van der. 2005. *Dějiny Nizozemska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hrala, Milan. 1986. *K některým otázkám teorie překladu v současnosti*. In: *Překlad včera a dnes*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, s. 66-85.
- Hrala, Milan. 1987. *Současnost uměleckého překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- Hrdlička, Milan. 2003. *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV nakladatelství.
- Chvátalová, Jarmila. 1985. *Prezentace ruských reálií v nových překladech děl V. I. Lenina*. Vedoucí práce: PhDr. Hrdlička, M.
- Krijt, Hans, Krijtová Olga. 1990. *Průvodce dějinami nizozemské literatury*. Praha: Panorama.
- Krijtová, Olga, Pellar, Rudolf, Schürová Petra. 1994. *Bibliografie překladů z nizozemštiny do češtiny a slovenštiny od roku 1890 do roku 1993*. Praha: JTP.
- Krijtová, Olga. 1996. *Pozvání k překladatelské praxi: kapitoly o překládání beletrie*. Praha: Karolinum.
- Larose, Robert. 1989. *Théories contemporaines de la traduction*. Québec: Presses de l'Université de Québec.
- Lederer, Marianne. 1994. *La traduction aujourd'hui – Le modèle interprétatif*. Paris: Hachette.
- Levý, Jiří. 1998. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný
- Mounin, Georges. 1999. *Teoretické problémy překladu*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Newmark, Peter. 1988. *Approaches to Translation*. New York: Prentice Hall .
- Nida, Eugène Albert. 1964. *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill.
- Pechar, Jiří. 1986. *Otázky literárního překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- Popovič, Anton. 1975. *Teória umeleckého prekladu : Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran.
- Popovič, Anton. 1971. *Poetika umeleckého prekladu: proces a text*. Bratislava: Tatran.
- Rakšányiová, Jana. 2008. *Nieuwe trends in de vertaling*. Olomouc: In: *Neerlandica IV, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis; Facultas philosophica; Philologica*, str. 109-116.
- Sedláčková, Lucie. 2008. *Klasici nizozemské literatury v současných českých (a slovenských) překladech*. In: *Čtenář*.
 <<http://ctenar.svkk1.cz/clanky/2008-roc-60/0708-2008/klasici-nizozemske-literatury-v-soucasnych-ceskych-a-slovenskych-prekladech-43-204.htm>>

Uličný, Oldřich. 1988. *Expresivita a překlad umělecké prózy*. Praha: AUC, Philologica 4-5, Slavica Pragensia XXXII, s. 329-354.

Vilikovský, Ján. 1986. *K vývoju prekladateľských metód za uplynulých štyridsať rokov*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, In: *Preklad včera a dnes*, s. 55-65.

Vilikovský, Ján. 2002. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný.

Vinay Jean-Paul, Darbelnet Jean. 1977. *Stylistique comparée du français et l'anglais*. Paris: Didier.

Zare-Behtash, Esmail, Firoozkoobi, Sepideh. 2010. *Culture-Specific Items in Literary Translations*. In: *Translation Journal*. Volume 14.

<<http://translationjournal.net/journal/51culture.htm>>

Recenze

Anýž, Daniel. 1998. *Brusel je město paradoxů, tvrdí van Istendael*. Mladá Fronta Dnes.

Bracke, Eric. 2005. *Iedere Nederlander denkt dat hij hoogstpersoonlijke keuzes maakt, maar doet precies hetzelfde als honderdduizenden landgenoten*. In: *De Tijd*. 05. 03. 2005.

Bruin-Hüblová, Magda de. 2008. *Istendael, Geert van: Moje Nizozemsko*. 16. 4. 2011.

<<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23191/istendael-geert-van-moje-nizozemsko>>

Brunt, Emma. 2005. *Molens tulpen, klompen*. In: *De Tijd*. 23. 05. 2005.

Dirks, Bart. 2005. *Dat deftige Hollands wordt zeldzaam*. In: *De Volkskrant*. 11. 03. 2005.

Desmet, Yves. 2001. *Sire, il y a encore un Belge*. In: *De Morgen*.

Iwashita, Daniela. 2008. *Kultura jsou i škrabky na brambory*. In: *Lidové noviny*. 4. 11. 2008.

Jacobs, Herman, Brumagne, Anne. 2005. *Ze moeten leren hun mond te houden*. In: *De Standaard*. 10. 03. 2005.

Jansen, Machiel. *Recensie Het Belgisch labyrint – Geert van Istendael*. 17. 10. 2011

<<http://www.literairnederland.nl/2011/08/09/recensie-het-belgisch-labyrint-geert-van-istendael/>>

Korlaar, Ed. 2005. *Ot en Sien, kom toch terug ; Geert van Istendael reist door onherkenbaar Nederland*. In: *NRC Handelsblad*. 23. 05. 2005.

Loučková, Martina. 2009. *Proč má Belgie smysl*. In: *Časopis Plav 3/2009*.

Novotný, Jan. 2008. *Minirecenze: Geert van Istendael: Moje Nizozemsko – encyklopedie nizozemské duše*. In: *A2 kulturní týdeník*, č. 37/2008.

<<http://www.advojka.cz/archiv/2008/37/minirecenze>>

Pauli, Walter. 2005. *Gerookte aal is een echte delicatessse*. In: *De Morgen*. 16. 03. 2005.

Procházka, Michal. 2008. *Nizozemci? Nemají takt a sázejí plevel*. 16.4.2011.

<<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23949/istendael-geert-van->>

Schreuder, Annick. 2005. *Een persoonlijk alfabet*. In: De Standaard. 10. 03. 2005.

Smedt, Erik de. 2005. *Over: Istendael, Geert van, Mijn Nederland*. Amsterdam: In: De leeswolf.

Sváček, Michal. *Spisovatel Geert van Istendael: Už vím, že Seifert je geniální*. In: Mladá Fronta Dnes. 1. 11. 2008.

<http://kultura.idnes.cz/spisovatel-geert-van-istendael-uz-vim-ze-seifert-je-genialni-prn-literatura.aspx?c=A081031_183638_literatura_kot>

Vree, Frank van. 2005. *Onbeschoft opdringerig conformisme; Belgische schrijver Geert van Istendael verdiept zich in Nederland*. In: De Volkskrant. 15. 4. 2005.

Westerloo, Gerard van. 2005. *Les Pays-Bas de Geert van Istendael*. In: Septentrion. Jaargang 34 (2005).

Westerloo, Gerard van. 2005. 'Zijn Nederland'. In: Ons erfdeel. Vol. 48 (2005) p. 607-608.

Slovníky a encyklopedie

Bradnová, Hana (a kol.). 1993. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, Encyklopedický dům.

Čermák, František, Hrnčířová, Zdenka. 2005. *Nizozemsko-český slovník*. Praha: Nakladatelství LEDA.

Filipec, Josef (a kol.). 1994. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.

Máčelová-Van den Broecke, Emmy, Spěváková, Dana. 2005. *Česko-nizozemský slovník*. Praha: Nakladatelství LEDA.

Kolektiv autorů. 1993. *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia.

Kolektiv autorů. 2003. *Příruční mluvnice češtiny*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny.

Internetové zdroje

iLiteratura

<www.iliteratura.cz>

PHILOLOGICA.NET

<www.philologica.net>

Literairnederland

<www.literairnederland.nl>

Translation directory
<<http://www.translationdirectory.com>>

Translation Journal
<<http://translationjournal.net>>

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren
<www.dbnl.nl>

Literom
<www.literom.nl>